

JONO

Temane Peangamo Jonone Torumu Bokumu

I Bokumunge Ungu Pulu Mare

Ungu pulu mare inie yakondo gomo 1 molemo.

Ibokumu torumu yemo yu “Yesusini konopu mondorumu lombili andoli yemo” (13:23-24, 19:26, 20:2, 21:7,20,23-24). ‘Akumu lombili andoli ye Jono.’ ningu pilimele. We lombili andolimenga imbime bokune molemo nalo Jononga imbimu naa molemo. 1:35-42, 18:15-16, 20:2-8 kananila. Jono Pitasele sike wale mare tapu toko andoringili ungu mare LLuku 22:8,13, Lipe Mundorumu Yema 3:1,3-4,11, 4:1,3,7,13,19 molemo.

Jonone konopu lepalie boku torumu ungu pulumu Jono 20:30-31 molemo. Yesusi yu Pulu Yemonga malo kepe, yu Pulu Yemone ‘Yemboma lipe taponropa ‘Mindili naa nangi.’ nimbe kolo wangopa kolondopili.’ nimbe lipe mundorumu ye nomi Mesaya Kirasimu kepe, yu mindi konde molko mindi punge ulu pulumu kepe, aku sipe molemo mele ‘Yembomane “Sike aku sipe molemo. Sike nanga nimbe aku sipe tenderimu.” ningu tondolo munduku piliengi!’ nimbe Jonone ibokumu torumu. “Akumu sike.” nimbu tondolo mundupu pilipulie, pe mindili naa nombo, konde molopa mindi puli ulu pulumu limolo. (Jono 1:7,12-13,17,29,35,40-42, 3:13-18, 4:10,13-14,25-26,39-42, 7:37-41, 5:21,24-27, 6:33,35,40,47-48,51,53-58, 8:12, 10:7,9, 10:11,14-15, 11:25, 14:6, 15:1,5, 8:42-47,51,56-58. Mare pea molemonje nuni nunu koroyo.) Boku ambolkonomonga alsena paa anjokondo ungu pulu mare “8. bilip”, “24. laip”, “27. Mesaia”, “23. Krais” kinie molemo.

Jono kolomongo awili 13-17 pali molemo ungume Jonone mindi boku torumu.

Yesusini ungu iko topa yu yuyu molorumu mele, mele yepoko pakera nirimu aku ungume Jonone nimbe sirimu: “Gamo molio.” nirimu Jono 6:35 molemo; “patelimu” 8:12; “ulke kerepulumu”; “kongi sipisipi tapu tepa kondolimu” 10:7,9; 10:11,14-15; “kololime topa makinjindelimu kinie molopa mindi puli ulu pulumu kinie” 11:25; “aulkemo, sike ungumu, konde mololi ulu pulumu” 14:6; “unjo waenemo” 15:1,5. “Na akume molio.” nirimu.

Jono yuni pepá yepoko topa mundupe, Lipe Ora Sirimu bokumu torumula.

Ya ungu pulumu pora nikimu.

Pulu Yemonga Ungumu Ye A Lepa Yemboma Kinie Omba Molorumu Temanemo

Kolomongo Awili 1

**Yesusi Kirasi, Pulu Yemonga Ungumu, Mana Ye A Lierimu Temanemo
1:1-18**

1 ¹Paa koronga-ou, ²mulu maselo kepe melte naa liepili, ³Ungumu molorumu. Aku Ungumu Pulu Yemo kinie moloringili. Aku Ungumu yu Pulu Yemo. ⁴Paa koronga-ou, melte mana naa liepili, yu Pulu Yemo kinie moloringili. ⁵Ungumu yuni yuyu melema pali terimu. Melte we pora naa purumu. Mele wendo orumume pali yuni terimu-ne wendo orumu. ⁶Mololi ulu pulumu yu-kinie mindi perimu. ⁷Kanu mololi ulu pulumu yembomanga patendelimu. ⁸Aku patelimuni sumbulu tolemomo patendelemo. Sumbulu tolemomone altopa patelimu manda pipi sipe sumbulu altopa naa tomba.

⁹Ye te orumumu Pulu Yemone lipe mundorumu-ne orumu, yunge imbi Jono. ¹⁰Yu No Lindeli Jono kanumu. ¹¹Jonone patendelimunge pulumu nimbe simbe orumu. ‘Yembomane “Nondopa ombá yemo yu sike aku patendelimu.” ningu tondolo munduku piliengi!’ ¹²nimbe omba nimbe sirimu. ¹³Jono yu aku patendelimu molo. Yu aku patendelimu ombá mele nimbe simbe orumu.

¹⁴Jonone yemboma ungu nimbe sipe molopili paa sike patendelimuni yemboma pali patendelemo kanumu mana ombá orumu.

¹⁵Yu ma koleana omba molorumu. Yuni yuyu ma koleamo terimu nalo ma koleana yembomane yu kanokolie ‘Yu ma kolea terimu Pulu Yemo.’ ningu naa kanoko ‘Yuwe mana ye te.’ ningu pilieringi. ¹⁶Yu yunge koleana omba molorumu nalo yunge yembomane “Nu olionga Awilimu okono kene olio ongo nokoko molou.” ninaa niringi. ¹⁷Nalo yundu “Nu sike ¹⁸Pulu Yemone lipe mundorumu-ne orunu yemo kene ¹⁹olio nokani pea molamili ou.” ningu yunge ungume tondolo munduku pilku lsingi yemboma yuni “Pulu Yemonga ambolangoma molangi.” nirimu. ²⁰Nalo kanu yemboma Pulu Yemonga ambolangoma a lieringi, aku ulumu kangimunge kongonomo molo. Anupili lapalini “Pulu Yemonga

^a 1:1 bokumunge alsena anjokondo “13. God”. ^b 1:4 bokumunge alsena anjokondo “24. laip”. ^c 1:4,5,8,9 inie anjokondo 8:12, 9:5, 12:46. ^d 1:6 Boku Jono sukundu pali imbi “Jono” molemo akumu “No Lindeli Jono” yumindi. Boku torumu ye Jononga imbimu yuni yuyu bokune paa naa torumu. ^e 1:7 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”. ^f 1:11 inie anjokondo 12:38-38. ^g 1:12 bokumunge alsena anjokondo “28. nem”. ^h 1:12-13 inie anjokondo 3:3,7; bokumunge alsena anjokondo “31.3. pikinini bilong God”.

ambolangoma meamili.” ni naa niringila. Pulu Yemone yuyu mindi enondo “Nanga ambolangoma.” nirimu.ⁱ

¹⁴Ungumu [Pulu Yemo pea moloringilimu] manie omba mana ye a lepa olio kinie pea wale wallo-kolte molorumu. Yu mana omba molorumu kinie neme-neme nimbu kanopolie, yu ye paa peanga, imbi molemo ye tondolomo, kanopo pilierimulu. Kanu ye paa peanga tondolomo Malo telu molorumumu Lapa molorumune yu pea molkololie mana manie orumumunge yu ye paa peanga lepa imbi paa ola mololi ye tondolomo mindi kanopo pilierimulu. Yu kondo kololi ulu pulumu kinie sike nili ulu pulumu kinie yunge konopune pepa tengepea terimu yemo.

¹⁵[Jono yemboma no lindipe molopili Yesusi Pulu Yemonga Ungumu orumu kinie] Jono yuni yemboma kanu yemo lipe ora sipe yu molorumu mele nimbe sirimu. Yuni ru nimbelle nimbendo: “I yemo nane enondo ou “Nondopa ombá.” nimbu sirindu kanu yemo imu. Na naa molambo iyemo yu koronga-ou Pulu Yemo kinie molorumu kulu “Yu ye nomi awilimu na paa we koropamo.” nirindu^j kanu yemo imu.” nirimu.

¹⁶Yuni olio we kondo kolemo ulu pulumu yu-kinie pelemomonga yuni olio alieli kondo kolopa mindi molopa olio ‘Konopu waengo siengi.’ nimbe taki-teki sewe anjilimo. ¹⁷Mosisini olio Pulu Yemonga ungu mane sirimume mindili sipu tepo molorumulu.^k Nalo olio we kondo kololi ulu pulumu kinie sike ungume kinie aku ulume Yesusi Kirasi yu-kinie mindi pepili orumu. ¹⁸Mana yembo tene ou kepe, kinié kepe, Pulu Yemo naa kanolemele. Pulu Yemonga Malo telu mindi molemo, akumu Lapa kinie pea tapu toko molemele, akumuni mindi ‘Pulu Yemo molemo mele kanangi.’ nimbe yu lipe ora sirimu.

No Lindeli Jononga Temane Te

1:19-28

¹⁹Juda yemboma_{nga} ye awili^l kolea awili Jerusalleme moloringi [kanu yemane] Pulu Yemo popo tondoringi ye pokore kinie,^m LLipai ye pokore kinie Jono no lindipe molorumune liku mundukulie, “Jonondo “Nu naweye?” ningu walsiku piliengi paa.” niringi. ²⁰Eno ongo yu walsiku pilieringi kinie yuni kolo naa topa sumbi sipe nimbelle nimbendo: “Pulu Yemone ‘Olio nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.’ nimbe mako torumu ye nomi Kirasimuⁿ na molo.” nirimu.

ⁱ 1:13 inie anjokondo 20:17, LLuku 11:2. ^j 1:15 inie 1:30, LLuku 3:16. ^k 1:17 inie anjokondo 5:39,45, Romo 5:12-21. ^l 1:19 Jonone Giriki ungene “Juda yemboma” nimbe bokune torumu akumu weyembomando naa nirimu. Wale awisili Juda yembomanga ye awilimendo nirimumunge pilipulie aku sipu sumbi sipu torumulu molemo (2:18,20, 5:10, 11:8, 19:7, 20:19, mare awisili pea). ^m 1:19 bokumunge alsena anjokondo “34. pris”. ⁿ 1:20 bokumunge alsena anjokondo “23. Krais”.

²¹Enone “Nu aku yemo molo liemo nu naweye? Nu Pulu Yemone ungu umbu tondorumume pilipe yemboma nimbe sirimu ye Illainja, [Pulu Yemone ou olando lsimu akumu]^o nu kelko onuye?” ningu walsiku pilieringi.

Yuni “Na akumu molo.” nirimu.

Enone ningendo: “Aku liemo ‘Pulu Yemone ungu umbutondorumume pilipe yemboma nimbe simbe ye te peombá.’ [ou niringi yemo] nuye?”^p niringi.

Yuni “Molo!” nirimu.

²²Kanu kinie enone yundu ningendo: “Nu naweye? Olio liku mundongi yemane ‘Ongo ningu singe.’ ningu nokoko molemele kene nunge imbi leko si. Nunu nawe konopu lekenoye?” niringi.

²³Jonone nimbendo: “Pulu Yemone ungu umbu tondorumume pilipe yemboma nimbe sirimu ye Aisayane koronga-ou nimbendo:

“Kolea ku lieline ye tene

“Awilimunge ombá aulkemo sumbi sindei.”

nikimu pilkiru.”^q

nirimu. Aisayane kanu ou pilierimu ungumu nane kinié nikiru.” nimbe Jonone nirimu.

²⁴[Kanjollomane] mundoringi ongo moloringi yemanga Parisi ye mare moloringila.^r ²⁵Aku Parisi yemane yundu walsiku pilkulie ningendo: “Nu ye nomi Kirasimu molola, Illainja molola, ‘Pulu Yemone ungu umbu tondorumume pilipe yemboma nimbe simbe ye te pe ombá.’ ou niringi yemo molola. Pe kinié nu nambemune yembo no lindilinoye?” niringi.

²⁶Jonone enondo topondopa nimbendo: “Na sike nolindilio nalo nanga kongonomo manie. Ye te olionga koleana sukundu molemo akumu eno kanokolie ‘we yere’ konopu leko, kanoko imbi naa silimele, ²⁷akumu na lombili akili lepa okomo yemo. [Yembo awilimenga kongono keru teli yembomane sike enonga awilimenga kongono keru tendengendo enonga kimbu-su ka pilke tokosu wendo lindilimele nalo] iye na lombili akili lepa okomomonga kimbu-su ka pilke topo su wendo lindimbo kongonomo kepe paa olandopa mele, nane manda naa tendembo. Na ye paa keru mele; yu ye paa nomi awilimu.” nirimu.

²⁸Iulu wendo orumume Betani taono, no Jodane nekendo lemo koleana, wendo orumu. Jonone akune yembo no linderimu.

^o 1:21 Illainja naa kolopili Pulu Yemone yu mulu koleana olando lsimu temanemo Pe Kingime 2:11. Naa kolorumumunge Juda yembomane pilkulie, ‘Yu kelepa manie omba ma pora nimbé walemo nimbe simbe.’ konopu leko moloringi. ^p 1:21 Ungu Manema 18:15,18; bokumunge alsena anjokondo “35. profet”. ^q 1:23 Aisaya 40:3. ^r 1:24 bokumunge alsena anjokondo “11. Farisi”.

**Jonone Yesusindu “Pulu Yemonga Kongi Sipisipi Walomo”
Nirimu Temanemo
1:29-34**

²⁹Opalikundu [No Lindeli] Jono molorumune Yesusi ombá orumu kanopalie nirimumuni, yembomando nimbendo: “Kaname! Pulu Yemonga Kongi Sipisipi Walomo^s okomo. Yu yembomanga pali ulu pulu keru teringi telemelema kulu tondolemo tondomba yemo okomo.” [nirimu]. ³⁰“Ou nane ye te nirindu kanumu andikomo ye akumundu nirindu. Ou nane nimbendo: “Yenalombili ombá ye te naa molambo yu koronga-ou molorumu kulu yu olandopa na maniendopa.” nirindu kanumu iyemo. ³¹Na kepe yu naa kanorundu nalo ‘Isirele yemboma yu kanokolie piliengi lipu ora siembo.’ nimbu na ombo yemboma no lindilio.” nirimu.

³²Jonone yundu ungu te pea nimbendo: “Yu no lindipu molopo kanondu kinie Mini [Kake Telimu] kera waembono mele mulu koleana maniendo omba yu molomune omba molomu kanondu. ³³Nane yu kanopolie yu imbi naa pilipu ‘Yu we yere.’ konopu lelka nalo nando “Yemboma no lindi-pou.” nimbe lipe mundorumu yemone na nimbe sipelie nimbendo: “Mini [Kake Telimu] manie omba ye tenga kangu tenga ola omba molomba kanoni kinie aku yemone yemboma Mini [Kake Telimu] lindimbe yemo.” nirimu kulu pilipulie yu kanopo imbi sipulie ³⁴enondo “Yu Pulu Yemonga Malo.” nilio.” nirimu.

**I Bokumu Torumu Ye Jono Kinie^t Enderu Kinie Pita Kinie Yesusi
Lombili Puringi Temanemo
1:35-42**

³⁵Opalikundu [No Lindeli] Jono no Jodane kelo akune altopa angilipelie nirimumuni, yu lombili andolimenga^u ye talo pea angilieringi. ³⁶Kanu kinie Yesusi omba purumu kinie yuni kanopalie nimbendo: “Kanale! Pulu Yemonga Kongi Sipisipi Walomo” omba pukumu.” nirimu.

³⁷Yu lombili andoliselo yuni nirimumu pilkululie Yesusi lombili puringili.^w

³⁸Yesusi topele topa elo yu lombili oringili kanopalie elondo nimbendo: “Nambolka korokombeleye?” nirimu.

^s 1:29 bokumunge alsena anjokondo “44.3. pikinini sipsip”. ^t 1:35-42 **Temanemo** Ye tenga imbimu naa nimbe para sirimumunge yembomane ‘Ibokumu torumu ye Jono yu.’ konopu lemele. Boku Jono pulu pulune gomo 449 akumunge ungu pulu te molemo.

^u 1:35 bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”. ^v 1:36 ungu pulumu inie yakondo 1:29. ^w 1:37 Te Pillipu, inie 1:40 aku sipe nilimo. Te naweye? Inie nondopa yando ungu pulu te kanokolie piliení.

Elone yundu “Rapai, nu tena pelenoye?” niringili. (Rapainge ungu pulumu ‘Ungu Mane Silimu’.)^x

³⁹Yuni elondo “Kanangili wale.” nirimu. Elo yu perimune puku kanokololie ipupene po killoko mele terimu kulu kanu enamonga yu pea peringi.

⁴⁰Ye talo Jonone nirimumu pilkululie Yesusi lombili puringili yeselonga te Enderu, Saimono Pitanga angenu. ⁴¹Yu sumbi sipe pupe angenu Saimono koropa kanopa lendepalie yundu nimbendo: “Pulu Yemone “olio nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.” nimbe mako torumu ye nomi Mesayamo^y kanopo lendemulu.” nirimu. (‘Mesaya’ akumu Juda yembomanga ungu te. Mesayamondo Giriki ungune ‘Kirasimu’ nilimele.)

⁴²Aku nimbelle Enderuni angenu Saimono Yesusi molorumune meli purumu. Yesusini yu kanopalie nimbendo: “Nu Saimono, ‘Jono’ nili ye tenga malo. Nunge imbi te ‘Sipasi’ ningu lenge.” nirimu. (Sipasindu ‘Pita’ niringila. Juda yembomanga ungune ‘Sipasi’ ningu, Giriki ungune ‘Pita’ nilimele, aku ungu selonga pulumu ‘kou mulu’.)

Yesusini Pillipu Kinie Nataniele Kinie “Na Lombili Wale.”

Nirimu Temanemo

1:43-51

⁴³Opalikundu Yesusi ‘Kolea Gallili disiriki pambo.’ konopu lepa pumbe purumu. Pupelie Pillipu aulkena angilierimu kanopalie, “Na lombili ou.” nirimu. ⁴⁴Pillipu kepe Besaida taono yemo, Enderu kinie Pitaselonga koleamo.

⁴⁵Pillipu Nataniele kanopa lendepalie yuni yundu nimbendo: “Mosisini boku torumu bokumenga^z ‘Ye te ombá.’ nimbe temane torumu kanu yemo kepe, Pulu Yemone ungu umbu tondorumume pilku yando ningu siringi yemane enonga bokumenga ‘Ye te ombá.’ ningu temane toringi kanu yemo kepe, kinié olio kanopo lendemulu. Yu Nasarete taono ye Yesusi, Josepo malo.” nirimu.

^x **1:38** Rapainge ungu pulumu ya kinie 20:16 kinie molopa, Mateyu 23:7-8 molemo. Akumu i-sipe mele: Yembomane ‘Eno manie, enonga ungu mane silimu molo ye te yu ola. Yu pilipe konginjeli pelemo yemo.’ ningu yunge ungume komu tendeko pilku limele ungu mane sili ye te imbi lengendo “Rapai.” niringi. Yu we imbi molo. Giriki ungune “Rapai” akumunge wale mare Kewa ungune Rapai molopa, Tisa molopa, Ye Awilimu molo Ye Nomimu molemo. NoLindeliJonondo akumu niringi mele Jono 3:26. Yesusindu niringi Jono 1:38,49, 3:2,26, 6:25. Ye Parisimene ‘Yembomane olio imbi liku ola mundundungendo “Rapai.” niengi.’ niringi ungumu Mateyu 23:7 molemo. Nalo Yesusini “Yembomane eno imbi leko ‘aku siku naa niengi.’ nieme.” nirimu ungumu Mateyu 23:8 molemo. Jono 20:16 akune “Raponai” molemo akumunge pulumu “Nanga Rapai” mele, molo “Nanga Ye Paa Awilimu”, molo “Ungu Mane Sili Paa Awilimu”. Mako 10:51 Giriki ungu telumu. ^y **1:41** inie anjokondo 4:25, bokumunge alsena anjokondo “27. Mesaia”. ^z **1:45** bokumunge alsena anjokondo “26. lo”.

⁴⁶Nalo ‘Aku kolea kelóna ye awili te manda wendo naa ombá.’ nimbe pilipelie Natanielene Pillipundu nimbendo: “Nasarete taonona ulu peanga te manda wendo ombáye?” nirimu.

Pillipuni Natanielendo nimbendo: “Ongo kanou.” nirimu.

⁴⁷Kanu kinie Nataniele ombá orumu kinie Yesusini kanopalie, yundu nimbendo: “I ye okomomo paa sike Isirele yemo, yu kolo toli ungu te paa naa pelemo yemo.” nirimu.

⁴⁸Natanielene Yesusindu nimbendo: “Nuni na nambeko kanoko imbi sikulie aku nikinuye?” nirimu.

Yesusini topondopa nimbendo: “Molo. Pillipuni nu ou naa walsepili nu unjo piki pulune molonu kinie nu kanopo imbi sindu.” nirimu.

⁴⁹Aku nirimu kinie Natanielene tondolo mundupe nimbendo: “Rapai,^a nu Pulu Yemonga Malo,^b olio Isirele yembomanga ye nomi kingimu^c lepamo.” nirimu.

⁵⁰Yesusini nimbendo: “Nane ‘Nu unjo piki pulune molonu kinie kanondu.’ nindu kanumunge nuni na ‘Pulu Yemonga Malo molemo.’ ningu pilkinuye? Kinié nane nundu nindu mele manierendopa. Pe ulu tondolo paa olandopama wendo ombá kanoni.” nirimu. ⁵¹Aku nimbelle Yesusini ungu te pea nimbendo: “Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Pe mulu koleana anjo yando pupe, Pulu Yemonga angelloma Manie Omba Mana Ye A Lierimu Yemo^d molombana olando puku maniendo ongo tenge kanonge.” nirimu.^e

Yesusini ‘Yu Molorumu Mele Kanangi Lipu Ora Siembo.’ Nimbe Ulu Tondolo Mare Pulu Polopa Terimu Temanemo

Kolomongo Awili 2–4

Yesusini Ulu Tondoloma Pulu Polopa Tembando Umbu Nomo No Waene A Lenderimu Temanemo

2:1-12

2 ¹Wale yepoko sipemonga Kena taono, kolea Gallilli disiriki sukundu lierimu, akune ye te ambo limbendo langi koyopa yemboma simbe terimu, akune Yesusi anumu pea maku toko moloringi. ²Yesusi kinie yu lombili andolime kinie^f ference

kanu ambo limbe yemone “Eno kepe langi pea namili waa.” nirimu kulu eno ongo langi pea noringi.

^a 1:49 ‘Rapai’ ungu pulumu inie yakondo 1:38. ^b 1:49 14 bokumunge alsena anjokondo “32.2 Pikinini Bilong God”. ^c 1:49 inie anjokondo 12:13, 18:33-37, 19:3,19-22.

^d 1:51 bokumunge alsena anjokondo “32.3. Pikinini Bilong Man”. ^e 1:51 OuPuluPulu 28 (28:12). ^f 2:2 bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”.

³Langi nongo molangi no-waene pora nirimu kinie Yesusi anumuni Yesusi yundu nimbendo: “Enonga no-waene pora nimu-ne mini-wale mundukumili.” nirimu.

⁴Yesusini yundu nimbendo: “Ambomo, nane ulu temboma nunge kongono te molo. Nane ungu tembo walemo ou wendo naa oli.”⁸ nirimu.

⁵Yunge anumuni [ulke pulu yemonga] kendemande yembomando nimbendo: “Yuni enondo “Teaa.” nimbé mele aku siku teaa.” nirimu.

⁶Juda yembomane no lengendo no kolko mondoringi ma-mingi awili talo pakera akune angilierimu. Mingimenga tenga tenga nimbe no wane anderete llita molo wane anderete teti llita mele manda molorumu.

⁷Yesusini [ulke pulu yemonga] kendemande yembomando nimbendo: “Mingi kanga marenga no puku kolkolie, andi mingi awili lemomanga munduku peko siee.” nirimu. Kanu kinie eno no kolko paa peko siringi.

⁸Yuni enondo kelepa nimbendo: “Olama liku mundukulie langi nokoli yemo mengo puku siee.” nirimu. Kanu kinie mengo puku yu siringi.

⁹Kanu langi nokoli yemone umbu nomo no waene alierimu naa kanopalie nomo we nomba pilierimu. Nalo kendemande no koloringimene nomo kanoko imbi siringi. Langi nokoli yemone nomba pilipelie ambo limbe yemondo “Ou.” nimbelle ¹⁰yundu nimbendo: “Yemane pali alieli nowaene peangamo ou sikulie, pe yembomane no awisili nongo pora siku altoko ko naa pilimele kinie no keru mele silimele. Nalo nuni no waene peangamo ou we nosikulie pe kinié sikinumu, [paa papu siku].” nirimu.

¹¹Kolea Gallili disiriki sukundu lierimu kolea Kena taonona Yesusini terimu ulu akumu pe yu molopa kongono terimu mele lipe ora sirimu ulu tondoloma^h tembando iulumu pulu pulu terimu. Aku sipe yu we yete molo, yu Pulu Yemonga tondolo peli yemo ‘eno kanangi.’ nimbe lipe ora sirimu. Kanu kinie yu lombili andolimene ‘Yu paa sike [Pulu Yemone lipe mundorumu].’ ningu tondolo munduku pilieringi.ⁱ

¹²Ye ambo limbemonga langi nongo pora sikulie Yesusi kinie anumu kinie angenupili keme lombili andolime keme Kapeniame taonondo pukulie, akune walepokore moloringi.

⁸ 2:4 Yesusinge walemonga ungu pulu te inie anjokondo 7:30. ^h 2:11 Iboku Jono sukundu Yesusini ulu tondolo terimumene yu molorumu mele lipe ora sirimumunge Jonone Giriki ungu torumu akumunge ungu pulumu we “ulu tondolo” naa perimu. Giriki ungumunge ungu pulumu “lipe ora sili ulumu”, akumunge aku sipe torumu molemo. Lipe ora sili ulumenga ungu mare 2:11,18,23, 3:2, 4:48, 6:14,30, 7:31, 9:16, 12:37 molemo. Sike yu molorumu mele lipe ora sirimu ungu talo 1:14, 20:30-31 molemo. Ungu mare pea 4:54, 6:2,26, 11:47, 12:18, Mateyu 12:38-39, 16:1-4, Lipe Mundorumu Yema 2:19, 4:16,30, 5:12, 6:8, 7:36, 8:6, 14:3, 15:12. ⁱ 2:11 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”.

**Pulu Yemo Popo Toko Kaloringi Ulke Tembelena Bisinete Teko
Moloringi Yema Yesusini Makororumu Temanemo
2:13-22**

¹³Juda yembomane ponie tenga tenga kolea awili Jerusalleme ongo akune suku Pulu Yemone enonga anda-kolepalime Naa Topa We Omba Purumu mele pilieringi walema^j nondopa wendo ombá terimu kinie Yesusi Kapeniame taono mundupe siye kolopa kolea awili Jerusalleme olando purumu. ¹⁴[_Pulu Yemo popo toko kaloringi_] ulke tembele akune sukundu pupe kanorumu kinie kongi pirimu kao kondema kinie kongi sipisipi kondema kinie kera waembono kondema kinie kou mone liku bisinete teringi yemboma kepe, kou mone alowa teringi yemboma kepe akune sukundu aku teko moloringi kanorumu.^k ¹⁵Kanopa keru kanopalie nirimumuni, ka mare lipe lakopalie kanu ka-pulse mone kongime pali ulke tembelena topa makoropa pena pena tepa, kou alowa teringi yembomanga kou mone walena perimume lipe ondolepa enonga kou noseringi poloma lipe topele topalie, ¹⁶kera mondoko bisinete teringi yembomando nimbendo: “I Tatanga ulkena bisinete naa teko imelema wendo liku mengo pame! I Tatanga ulkemo sitoamoye?” nirimu.

¹⁷Yuni aku terimumu yu lombili andolimene kanokolie enone ungu te Pulu Yemonga bokune sukundu nimbe molemomo konopuni pilieringi. Aku ungumuni nimbendo:

“Na paa mindili sipulie nunge ulkemo

‘Angilipe peanga tepili.’ nimbu nokopo molio.”^l

nimbe molemo kanu ungumu konopuni pilieringi.

¹⁸Kanu kinie yuni terimumu Juda [_ye awili_] mene^m kanokolie yundu ningendo: “Nu namba nambolka nambare likulie aku siku tekenoye? ‘Lipu ora siembo.’ ningu Pulu Yemone “Tei.” nimu liemo Pulu Yemone telemo mele ulu tondolo te olio kanamili tei.” niringi.ⁿ

¹⁹Yesusini enondo topondopa nimbendo: “Enone iulke tembele mo tekisinge kinie nane wale talo takopo yepoko sipemonga takopo limbo.” nirimu.^o

²⁰Nirimu mele Juda [_ye awili_] mene pilkulie ningendo: “I ulke tembele mo ponie paono talo omba pupe kelepa ponie talo pakera omba purumu kinie takoko lsingi kanumu. Pe nuni “Wale talo takopo yepoko sipemonga takopo limbo.” nikinuye?” niringi. ²¹Nalo

^j 2:13 bokumunge alsena anjokondo “30. Pasova”. ^k 2:14 Kongime kinie melema Pulu Yemo popo toko singendo topo toko lsingi. Akumu uluri molo, nalo ulke tembelena suku bisinete teringi akumu teko kenjeringi. ‘Yemboma lipu tapondamili.’ ningu aku siku naa teringi. ‘Kou mone liemili.’ ningu aku teringi. ^l 2:17 Konana 29:9. ^m 2:18 ungu pulu te inie yakondo 1:19. ⁿ 2:18,23 ungu pulu te inie yakondo 2:11. ^o 2:19 Mateyu 26:61.

yuni “ulke tembelema” nirimu akumu yunge kangimundu nirimu. ²²Kanu kinie pe Yesusi kolopa wale talo ono koleana pepa yepoko sipemonga lomboropa ola molorumu kinie yulombili andolimene yuni ou ulke tembelemondo nirimu mele kelko pilieringi. Pilkulie Pulu Yemonga bokune [Yesusindu] nimbe molorumu ungumu kinie Yesusini nirimu ungumu kinie ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilieringi.

**Yesusini Yemboma Pali Teko Moloringi Mele Pilipe
Kelierimu Temanemo
2:23-25**

²³Pulu Yemone Juda yembomanga anda-kolepalime Naa Topa We Omba Purumu mele pilieringi walemanga^p Yesusi Jerusalleme molopalie yembomane yuni yu molopa kongono terimu mele lipa ora sirimu ulu tondolo terimume kanokolie ‘Yu sike Pulu Yemone ‘Eno nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.’ nimbe mako torumu yemo omba molemo.’^q ningu tondolo munduku pilieringi. ²⁴⁻²⁵Nalo Yesusini yemboma pali teko moloringi mele pilipe kelepalie ulume pali yembo tene yu lipa ora sipe naa nipili yu yuyu pilipe molorumu. Enone ningu pilieringi mele yuni konopuni pilipalie, [‘We ningu pilimele. Sike kinié aku siku ningu pilimele nalo opali kepe talou kepe konopu alowa tekolie na ‘Tamili.’ ningu pilinge.’ nimbe pilipalie,] ‘Eno kinie we walu sipu molambo.’ ni naa nirimu.

**Yesusi Kinie Nikodimasisele Kerepale Niringili Temanemo
3:1-21**

3 ¹[Juda yembomanga ye mare Parisi moloringi. Aku] ye Parisimanga ye te, imbi ‘Nikodimasi’, yu Juda yemboma nokorumu kanjollo ye te,^r ²yu Yesusi molorumune ipulueli^s ombalie nirimumuni, yundu nimbendo: “Rapai,^t ‘Nu Pulu Yemo pea molkololie ungu mane sinindu orunu.’ nimbu pilimolo. Ye te ‘Pulu Yemo kinie naa molkanje Pulu Yemone ulu tondoloma telemo mele nuni teleno aku sipe yuni manda naa telka. Ulu telenomane Pulu Yemo pea molebele mele lipa ora silimo.’^u nimbu pilimolo.” nirimu.

³Yesusini topondopa yundu nimbendo: “Nane nundu paa sike nimbu sikirumu: Yembore kelko naa mengi liemo” kanu yembomone

^p 2:23 inie yakondo 2:13. ^q 2:23 bokumunge alsena anjokondo “28. nem”.

^r 3:1 bokumunge alsena anjokondo “11. Farisi”, “19. kaunsil”. ^s 3:2 ‘Yemboma naa kanangi.’ nimbe yu ipulueli purumunje? Juda ye nomime Yesusi kanoko keru kanoringi, pe Nikodimasi yu kepe kanu ye nomimanga ye te. ^t 3:2 ‘Rapai’ ungu pulumu inie yakondo 1:38. ^u 3:2 ungu pulu te inie yakondo 2:11. ^v 3:3 ungu pulu te inie yakondo 1:12-13.

Pulu Yemone ye nomi kingimu molopa yemboma nokolemo koleamo^w manda naa kanopa yunge talapena manda naa molomba.” nirimu.

⁴Nikodimasini yundu nimbendo: “Yembo te anda lepa molemo kinie yu nambeko mengeye? Yu anumunge olona altopa manda suku pumbe, yuni yu manda membaye?” nirimu.

⁵Yesusini topondopa nimbendo: “Nane nu paa sike nimbu sikirumu: Yembo te nomone kepe Minimuni kepe mei naa mengili liemo kanu yembomo Pulu Yemonga ambolango^x naa molopa Pulu Yemo ye nomi kingi molopa nokolemo koleana suku manda naa pumbe, molo. ⁶Méle kangimuni melemó méle akumu kangimu, yu mana molomba mélemo mindi; méle Pulu Yemonga Minimuni melemó méle akumu minimu, aku mélemo mindi Pulu Yemo molemona manda pupe molomba.

⁷“Akumunge nane nundu nimbondo: “Pulu Yemo yenomi kingimu molopa nokolemo koleana pamili.’ ninge yemboma pali ou altoko meangi.” nikirumundu konopu awisili naa lieyo. ⁸Poporomemo yuyu pilipe kolea lupe lupemanga tolemo kinie enone yunge ungumu pilku, melema lope lape telemo kanolemele, nalo yu naa kanoko yu wendo olemona kepe pulimona kepe naa kanolemele. Pulu Yemonga Minimuni aku sipela. Minimuni melemó yemboma mini konde pepili eno paa yembo lupe méle molemele yembomane kanolemele, nalo [Pulu Yemonga, Minimuni kanu yemboma mini kondema silimo kanu Minimuni naa kanolemele.” nirimu.

⁹Nikodimasini yundu nimbendo: “I ulume nambepa wendo okomoye?” nirimu.

¹⁰Yesusini yundu nimbendo: “Nu Isirele yembomanga ungu mane sili ye te nalo inikiru mele naa pilkinu lepamo. ¹¹Nane nundu paa sike nimbu sikirumu: Olio pilimolomando nilimolo; kanolemolomando nimbu silimolo. Nalo iungu nilimolo ungume enone pali pilku limele yembo te molo. ¹²Ya ma koleana ulume eno nimbu silio kinie enone ‘Kolo tokomonje.’ ningu pilimelemonga pe kinié mulu koleana ulume nimbu sindu liemo ‘Sike nikimu.’ ningu nambeko manda tondolo munduku pilingeye? Manda naa pilinge lemo. ¹³Yembo telu kepe olando siku mulu koleana suku naa puringi. Ye telumu mindi, mulu koleana maniendo sipe orumu yemo mindi oumulu koleana molorumu. Yu Manie Omba Mana Ye A Lierimu Yemo.^y

¹⁴“Ou Mosisini yembo naa peli kolea kune kongi ka wambiye kapane telimu lipe ola uku topa mondorumumu mele^z aku siku yembomane Manie Omba Mana Ye A Lierimu Yemo liku ola uku toko panjinge.^a

^w 3:3 bokumunge alsena anjokondo “20. kingdom”. ^x 3:5 bokumunge alsena anjokondo “31.3. pikinini bilong God”. ^y 3:13 ungu pulumu inie yakondo 1:51. ^z 3:14 inie anjokondo 8:28, 12:32-33, 19:18. ^a 3:14 Yesusini ‘yu yuyu pe ‘Kolopili.’ ningu unjona ola uku toko panjinge.’ nimbe pilipelie aku sipe nirimu.

¹⁵Kanu kinie, ʘou yembo wambiyemane nongo kondoringi kolonge teringi yembomane Mosisini lipe ola uku topa mondorumu wambiye kapane telimu kanokolie konde puringi kanu mele,ʘ pe kinié aku siku ‘Yembomane yu-mele-mele ‘Manie Omba Mana Ye A Lierimu Yemo yu ulume tepa molemo mele sike.’ ningu tondolo munduku pilinge^b yemboma pali molko kondoko mindi pangi.’ nimbe Pulu Yemone ‘Yu unjona ola uku toko panjengi.’ nimbé nirimu.” nimbe Yesusini nirimu.

¹⁶“Pulu Yemone mana yemboma konopu paa awili tepa mondopalie ‘Eno mindili nongo molko kenjinge koleana naa puku, alieli molko kondoko mindi pangi.’ nimbe yunge Malo telumu mindi molorumu nalo kanumu mana yemboma sirimu. Pe kinié yembomane yu mele mele ‘Yu sike ʘPulu Yemonga Malo, olio mindili nolemela aulkena wendo lili yemo,ʘ’ ningu tondolo munduku pilku molonge yemboma mindili nongo molko kenjinge koleana naa puku, alieli molko kondoko mindi punge.^c

¹⁷“Pulu Yemone Malondo “Nuni mana yemboma kote pilku eno ka ulkena liku mundeni pu.” ni naa nirimu. ‘Nanga kangomo eno lipe tapondopa mindili nolemela aulkena wendo lipe na-kinie molko kondonge aulkena lipe mondopili.’ nimbe yuni Malondo “Ma koleana manie pu.” nimbe yu lipe mundorumu.^d ¹⁸Yembo “Yu sike ʘPulu Yemonga Malo, olionga nimbe tenderimu yemo,ʘ” nimbe tondolo mundupe pilipe molomba yembomonga kote naa pemba. Nalo yembo tene ‘Yu aku sipe naa molemo. Nanga nimbe ulu te naa tenderimu.’^e nimbe pilimbe yembomo, yunge kotemo koronga wendo okomo. Kanu yembomone Pulu Yemonga Malo telumu mindi molemo kanumundu ‘Yu sike Pulu Yemonga Malo.’ ningu naa pilimu-ne kanu yembomo kote pilimo yemone lipe kote tendepa “Yu kolopili.” nimbe koronga ou tenderimu.

¹⁹“Kotemonga ungu pulumu isipe: Patelimu mana wendo orumu^f nalo mana yembomane ulu pulu kerime mindi tekolie patelimu konopu naa mondoko sumbulu tolimu mindi konopu mondolemele. ²⁰Yembo ulu pulu kerime telemelemanee patelimu kanoko keru kanokolie, ‘Patelimuni nanga ulume mona lendemba.’ ningu patelimunge wendo naa olemele. ²¹Nalo yembo ulu sikema telemo yembomone ‘Pulu Yemone na lipe tapondolemo-na iulu pulu sikema telio kene telio ulume yembomane kanangi.’ nimbe patelimunge yu wendo olemo.” nirimu.

^b 3:15 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”. ^c 3:16 inie anjokondo 6:47, 10:28-29, 17:12, 18:9, LLuku 19:10, Ou Korini 15:17-18, Isikiele 34:12,16, bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”, “24. laip”, “32.2. Pikinini Bilong God”. ^d 3:17 inie anjokondo 6:47, 10:28-29, 17:12, 18:9, LLuku 19:10, Ou Korini 15:17-18, Isikiele 34:12,16, bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”, “24. laip”, “32.2. Pikinini Bilong God”. ^e 3:18 bokumunge alsena anjokondo “28. nem”. ^f 3:19 inie yakondo 1:4-9.

**No Lindeli Jonone Yesusi Molorumu Mele Nimbe Sirimu Temanemo
3:22-36**

²²Pe Yesusi kinie yunge lombili andoli yema kinie^g kolea Judia disiriki lierimu kolea tenga pukulie niringimuni, akune wale mare yu eno kinie molkolie, yuni yemboma no linderimu.^h ²³Jono yu yemboma no lindipe molorumula. Kolea Sellimi nondopa kolea Inono no awisili omba purumu kulu Jono yuni akune yemboma no linderimu, yembo awisili yu molorumune no linge oringi. ²⁴(Jono yuye nomi kingi Erotene ka ou naa sipiliⁱ aku tepa molorumu.)

²⁵Walse [No Lindeli] Jononga lombili andoli yema kinie Juda ye te kinie anjo yando tondolo kerepale ningulie, “Olio no nambepo lemolo kinie Pulu Yemone olio kake temba kanombaye?” ningu kerepale niringi.

²⁶Pe Jononga lombili andolime Jono yu molorumune ongolie ningendo: “Rapai,^j ye te no Jodane nekendo nu pea moloringili kinie nuni yu molemo mele ningu sirinu kanu yemone no lindipe molemona yembo awisili pukumili.” niringi.

²⁷Aku niringi pilipelie Jonone topondopa nimbendo: “Mulu koleana Pulu Yemone ‘Ye te ulu te tepili.’ ni naa nilkenje kanu yemone manda naa telka. ²⁸Nane eno ou nimbu sirindu pilieringi mele isipe: Nane nimbondo: “Pulu Yemone ‘Olio nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.’ nimbe mako torumu ye nomi Kirasimu^k namolo. Pulu Yemone ‘Kirasi yu ombá.’ nimbe na ou kumbi lepa lipe mundorumu.” nirindu pilieringi kanumu. ²⁹Ye ambo limbemo yemo yunge mindi. Ye ambo limbe yemonga pulu lemba yemone ambo limbe yemone ungu nimbé mele pilimbendo pulu lemba yemo komu tendepa molomba. Yunge ungumu pilipelie paa konopu simbe. Akumunge yemo kinie pulu lemba yemo konopu simbe mele na aku sipu kamu konopu silio. Ambo limbe yemo olandopa. Yunge pulu lemo yemo yu kinie we tapu topa molemo, aku yemo maniendopa. ³⁰Aku sipe mele ne no lindipe molemo yemo yunge imbimu sike paa olandopa pumbe. Nanga imbimu sike manie pumbe.” nirimu.

³¹Ye wi ola molopalie maniendo orumu yemo yembomanga pali yu olandopamo. Olio mana yembo molemoloma mana melemanga mindi molopo, mana melemanga mindi imbime nimbu sipu temane tolemolo. Olio maniendopa, mulu koleana molopalie manie orumu yemo yu yembomanga pali olandopa. ³²Yuni mulu koleana kanopa pilierimu mele nimbe silimo nalo yembomane “Kolo tokomo.” ningu liku su siku naa

^g 3:22 bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”. ^h 3:22 inie anjokondo 4:1-2.

ⁱ 3:24 Erotene Jono-kinie pe terimu mele temanemo Mateyu (4:12), 14:1-12, Mako 6:14-29, LLuku 9:7-9 molemo. ^j 3:26 ‘Rapai’ ungu pulumu inie yakondo 1:38. ^k 3:28 bokumunge alsena anjokondo “23. Krais”.

pilimele. ³³Yembo tene yunge ungumu pilipe lipe “Sike nikimu.” nimbe yembomone aku sipe “Pulu Yemone sike nilimo.” nimbéla. ³⁴I Pulu Yemone lipe mundorumu yemo Pulu Yemo yunge Minimu paa awili tepa silimo konopune pepa kapola telemo kolo yuni Pulu Yemonga ungumu sumbi sipe nilimo. ³⁵Lapane Malo konopu mondopalie ‘Melema pali Malo nokopili.’ nimbe sirimu. ³⁶Yembo te ‘Yu sike nikimu.’ Yu sike Pulu Yemonga Malo.’ nimbe tondolo mundupe pilimbe yembomo alieli konde molopa mindi pumbe, nalo yembo te Malo bulu sipe yunge ungumu lipe su sipe naa pilimbe yembomo konde mololi ulu pulumu naa limbe. Aku yembomo kinié kepe pe kamu-kumu kepe Pulu Yemone mindili lipe simbe ulu pulumu yu kinie pelemo.

Yesusi Sameria Ambo Te Kinie Ungu Niringili Temanemo

4:1-42

4 ¹Parisi yemane^l ungu te pilieringi mele i sipe: “Yesusi molemona yembo awisili ‘No lindepili.’ ningu pulimele Jono molemona yembo koltalo mele ‘No lindepili.’ ningu pulimele.” niringi ungumu pilieringi.^m

²(Nalo Yesusi yulombili puringi yemboma yuni no naa linderimu, yulombili andoli yemaneⁿ yemboma no linderingi.) ³Yesusiniyembo no linderimu, temane akumu Parisi yemane pilieringi mele pilipelie Awilimuni kanu walemonga kolea Judia disiriki mundupe siye kolopa kolea Gallilli disirikindu kelepa pumbe purumu.

⁴Yu Gallilli purumu aulke akumu kolea Sameria awi-suku-singine lepa purumu. ⁵Aulkemo aku sipe lierimu-ne yu kolea Sameria taono tenga orumu, akutaonomonga imbimu Saika. Aku koleamo Juda yembomanga anda-kolepa Jekopone yunge malo Josepo sirimu mamonga nondopa lierimu. ⁶Jekopone ‘No molopili.’ nimbe muru akuorumu aku no-mongolomo kanu kolea Saika lierimu.^o Yesusi aulke sulune orumumunge siye terimu kulu aku no kélona omba manie molopa mulu pilierimu. Kolea awi-tangoli mele akune omba molorumu.

⁷⁻⁸(Yesusi yu lombili andoli ye pea oringime yu mulu pilipe molopili eno langi topo toko lingendo Saika taonona puringi.) Pe yu mulu pilipe molorumu kinie Sameria ambo te no kolombando orumu kinie Yesusini yundu nimbendo: “No te nambo si.” nirimu.

⁹Sameria ambomone yundu nimbendo: “Nu Juda yemo. Na Sameria ambomo. Pe nambemune nando “No si.” nikinuye?” nirimu. (Aku nirimumunge ungu pulumu isipe: Juda yembomane Sameria yemboma konopu keru panjiku langi telumu moke teko naa nongo, eno kinie telune tapu toko naa andoringimunge aku nirimu kanumu.)

^l 4:1 bokumunge alsena anjokondo “11. Farisi”. ^m 4:1-2 inie yakondo 3:22.

ⁿ 4:2 bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”. ^o 4:6 OuPuluPulu 33:18-19, 48:21-22.

¹⁰ Yesusini topondopalie ambomondo nimbendo: “Pulu Yemone melemo we silimo mele pilku, iye “No si.” nikimu yemo kanoko imbi silinanje yundu “No si.” nilina kinie yuni konde molopa mindi puli nomo^p nu silke.” nirimu.

¹¹ Ambomone topondopa nimbendo: “Awilimu, nu no koloni mingi te naa menu, no-mongomo paa maniendopa lemo. Pe ino konde molopa mindi puli nikinu nomo nu tena kolkolie siniye? ¹² Olionga anda-kolepa ino mongolo sirimu ye Jekopo, yu kinie yunge ambolangoma kinie kongime kinie inomo noringi, ‘kanu yemo maniendopa nu olandopa.’ ningu nikinuye?” nirimu.

¹³ Yesusini topondopa nimbendo: “I no mongolona no nonge yemboma altopa no waka lemba, ¹⁴ nalo nane nosimbo nonge yemboma pe eno no paa waka naa lemba. Nane paa sike nikiru: Nane no simbo akumu nonge yembomanga konopune no pikipe mindi molopa, konde molko mindi punge ulu pulumu simbe.” nirimu.

¹⁵ Yesusini ungu iko torumu mele naa pilipelie nirimumuni, ambomone yundu nimbendo: “Awilimu, nanoaltopa waka naa liepili, ya altopo taki-teki ombo no naa kolambo kene nuni no nikinumu nambo si.” nirimu.

¹⁶ Yuni yundu nimbendo: “Nunge yemo pea kelko wangili, puku walsipou.” nirimu.

¹⁷ Ambomone topondopa nimbendo: “Nanga ye te naa molemo.” nirimu.

Yesusini yundu nimbendo: “ “Nunge ye te naa molemo.” nikinumu sike nikinu. ¹⁸ Ou nu ye kise pakera purunu. Pe kinié nu ye te pea pelembelemo nunge emena molo. Nuni kinié ungu nikinumu sike nikinu.” nirimu.

¹⁹ Ambomone yundu nimbendo: “Awilimu, na pilkiru nu Pulu Yemone ungu umbu tondolemoma pilku yemboma ningu silino ye te lepamo.^q

²⁰ Olionga anda-kolepalimene ima panginge Pulu Yemo popo toko kapi niringi nalo eno Juda yembomane ningendo: “Pulu Yemo popo toko kapi ninge koleamo paa Jerusalleme mindi.” nilimele.” nirimu.

²¹ Yesusini tondolo mundupe nimbendo: “Ambomo, nane ya nikirumu nu pilku lien. Wale te wendo ombá kanu walemonga ima panginge kepe Jerusalleme kepe yembomane Lapa popo toko kapi naa ninge.” nirimu. ²² Akuungumunge pulumu: “Koleamanga pali Pulu Yemo popo toko kapi ninge.” nirimu kanumu. ²² “Eno Sameria yembomane popo toko kapi nilimele yemo pilku sunduku we nilimele. Olio Juda yembomane popo topo kapi nilimolo yemo molemo mele pilipu kondolemolo. Nambemune, mana yemboma Pulu Yemone lipe tapondopa, mindili nolemela aulkena

^p 4:10 inie anjokondo 7:37-38, (6:35), bokumunge alsena anjokondo “24. laip”.

^q 4:19 bokumunge alsena anjokondo “35. profet”.

wendo lipe, yu-kinie pea molko kondonge aulkena lipe mondolemo ulu pulumu Juda yemboma kinie wendo ombá, enone koleamanga pali yemboma liku ora singemonga aku sipe. ²³Nalo Pulu Yemo sike popo toko kapi ninge yembomane Tatanga ungumu ‘Sike ungumu.’ ningu pilku yunge Minimuni tondolo silimomonga Pulu Yemo popo toko kapi ninge wale wendo ombámo koronga wendo omu. Pulu Yemo akusiku popo toko kapi ninge yemboma Tatane korolemomonga kanu walemo wendo omu. ²⁴Pulu Yemo yu minimu, akumunge yu popo toko kapi ninge yembomane yunge Minimuni tondolo silimomonga ‘Yunge ungumu sike ungumu.’ ningu sumbi siku aku tenge.” nirimu.

²⁵Ambomone nimbendo: “Ye nomi Mesayamo’ ombá. Yu ombalie ungumenga pulume pali olio mimi sipe nimbe simbe mele na pilipu molio.” nirimu. (Ipuru ungune ‘Mesaya’ niringi akumu, Giriki ungune ‘Kirasi’.^s niringi aku ungu selonga pulumu telumu. Ungu selonga pulumu isipe: Pulu Yemone “Olio nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.” nimbe mako torumu ye nomi kanumu.)

²⁶Kanu kinie Yesusini tondolo mundupe nimbendo: “Nu “Ye nomi Mesayamo ombá.” niku akumu na. Nanu-kinie ungu nimbu molkombolo yemo kinie, nuni “Ye nomi Mesaya” niku kanu yemo kinie, ye telumu.” nirimu.

²⁷Yu aku nimbe molopili yu lombili andoli yema kelko yando ongolie niringimuni, yu ambo te kinie ungu ningu moloringili kanokolie konopu awisili liku mundoringi. Naloenonga ye tene “Nu nambolka melte lini tekenoye?”, molo “Yu kinie nambemune ungu ningu molembeleye?” ningu tene kepe naa walseringi.

²⁸Kanu kinie ambo kanumu yunge no mingimu mundupe siye kolopa yu kelepa kanu taonona yando pupeyembomando nimbendo: ²⁹“Na ulu terindume pali ye tene na nimbe simu yemo eno ongo kaname! Pulu Yemone “Olio nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.” nirimu ye nomi Kirasimu yunje.” nirimu. ³⁰Aku nirimu kulu pilkulie yemboma taono munduku siye kolko Yesusi molorumune onge oringi.

³¹Aku teko molangi yu lombili andolimene yu paa karaye tekolie ningendo: “Rapai,^t langi te nou.” niringi.

³²Nalo yuni enondo nimbendo: “Na langi nombómo lemo, nalo akumu eno naa pilku naa kanolemele.” nirimu.

³³Aku nirimu pilkulie yu lombili andolimene anjo yando kerepale ningulie ningendo: “Yembo tene langi ou memba omba simunje?” niringi.

^r 4:25 ungu pulumu bokumunge alsena anjokondo “23. Krai”, “27. Mesaia”. ^s 4:25 ungu pulumu bokumunge alsena anjokondo “23. Krai”, “27. Mesaia”. ^t 4:31 ‘Rapai’ ungu pulumu inie yakondo 1:38.

³⁴Yesusini nimbendo: “Nanga langi isipe: Na ‘kongono teani pu.’ nimbe lipe mundorumu yemone^u konopu silimo ulume tepo, yunge kongonomo tepo pora simbo. Akumu nanga langimu. ³⁵Enone “Oli kise omba pumbe kinie rasi-witi nou lembe, inie topo lipu nosimolo.” nilimele kanumu. Nalo nane enondo nimbendo: Poninema kaname! Langi pali koronga nou liemu. ³⁶Langi inie tondolemo yemo langi inie tondolemomonga mele kaloli koronga lipe, ‘Lepa mindi pupili.’ nimbe langime inie tondopa molemo. Aku tendelemomonga ponie tepa langi panjerimu yemo kinie langi inie tondolemo yemo kinie peaselo konopu singele. ³⁷Akumunge ungu te pelemomo sike. ‘Ye tene langi umbu tondolemo. Tene langi inie tolemo.’ nilimele ungu sike. ³⁸Langi enone umbu naa toringime nane “Eno inie to-paa.” nimbu lipu mundorundu. Yembo lupemane ponie mindili siku teringi, nalo yembo lupemane teringi langime eno inie tolemele.” nirimu.

³⁹Ambomone “Na ulu terindume pali yuni na nimbe simu.” nirimu kulu pilkulie kanu taonona moloringi Sameria yembo^v awisili ‘Yu sike ɽPulu Yemone ‘Eno nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.’ nimbe ou mako torumu, ye nomi Kirasimu.’ ningu tondolo munduku pilieringi.”^w

⁴⁰Akumunge Sameria yemboma yu molorumune ongo, “Nu paa ya pea molamili.” niringi, kanu kinie wale talo yu eno kinie molorumu.

⁴¹Kanu kinie yembo awisili pea yu yuyu ungu nirimumu pilkulie ‘Yu sike ɽye nomi Kirasimu omba molemo. Yuni sike nikimu.’ ningu tondolo munduku pilieringila.

⁴²Enone ambomondo ningendo: “Nuni ou ungu ninumu pilipu ‘Yu sike ye Kirasimu.’ nimbu tondolo mundupu piliemulu nalo kinié olio oliolio yunge ungu pilipulie ‘Sike iyemo olio mana yemboma Lipe Tapondopa Mindili Nolemela Aulkena Wendo Limo Yemo^x molemo.’ nimbu tondolo mundupu pilimolo.” niringi.

Yesusi Kolea Gallilli Disiriki Kelepa Pupelie,

4:43-45

⁴³Sameria yemboma kinie wale talo molopalie Yesusi eno mundupe siye kolopa kolea Gallilli disiriki pumbe purumu. ⁴⁴(Gallilli Yesusi yunge pulu koleamo. Ou walse Yesusi yuni nimbendo: “Pulu Yemone ungu umbu tondolemoma pilipe yemboma nimbe silimo ye tene yunge pulu koleamonga yemboma ungu nimbe silimo kinie pilkulie nilimelemone, enone ‘Yu olionga we yere. Yu imbi mololi ye te molo.’ ningu yu nilimo ungume naa pilku liku su silimele.” nirimu kanumu.)^y ɽ‘We koleamanga

^u 4:34 Ye kanumu Pulu Yemo. ^v 4:39 bokumunge alsena anjokondo “39. Sameria”.

^w 4:39 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”. ^x 4:42 bokumunge alsena anjokondo “21. kisim bek”. ^y 4:44 Mateyu 13:57, LLuku 4:24.

yembomane kanu yemonga ungumu limele nalo yunge pulu lemo yembomane naa pilku limele.’ nimbe nirimu. ⁴⁵Yu Gallilli suku purumu kinie Gallilli yemboma yu orumu kanokolie “Papu okono.” ningukonopu siringi. Ou Pulu Yemone Juda yembomanga anda-kolepalime Naa Topa We Omba Purumu mele^z pilieringi walema wendo orumu kinie eno Jerusalleme puku molangi yuni akune ulu mare terimu kanoringimunge enone aku siku teringi.

**Ye Nomi Kingimunge Kongono Tendeli Ye Awili Tenga Malo Tapa
Konde Lsimu Temanemo
4:46-54**

⁴⁶Yesusi kolea Gallilli disiriki pupelie altopa Kena taonona sukundu orumu. Kanu taonomonga ou yuni umbu no koringime no-waene a lenderimu. ^a Kapeniame taono ye nomi kingimunge kongono tendeli ye awili te kanu kolea Kena molorumu, kanumunge malo kuru awili te torumu. ⁴⁷Yesusi kolea Judia disiriki mundupe siye kolopa kolea Gallilli disiriki sukundu orumu.’ pilipelie nirimumuni, kanu yemo Yesusi molorumune pupelie nirimumuni, yundu mawa tepalie nimbendo: “Nanga kangomo nondopa kolomba tekemo kene maniendo ongo yu teko konde li.” nirimu.

⁴⁸Aku nirimu kinie pilipelie Yesusini yundu nimbendo: “Na sike [Pulu Yemo kinie molopalie mana maniendo orumu,]’ we ningu naa pilinge lemo. Pulu Yemone ulu tondoloma telemo mele ‘Yuni aku sipe mele temba kinie kanopolie ‘Yu sike [Pulu Yemo kinie molopalie mana maniendo orumu,]’ nimbu tondolo mundupu pilimolo.’ ningu nando alieli “Ulu tondoloma ongo tei.” ningu mawa telemele.”^b nirimu.

⁴⁹Kingimunge kongono tendeli ye awilimuni yundu nimbendo: “Awilimu, nanga kangomo mini ou naa pupili nu welea maniendo ou.” nirimu.

⁵⁰Yesusini yundu nimbendo: “Marena konde pumu kene pu.” nirimu.

Yemone Yesusini nirimu mele pilipelie ‘Sike nikimu.’ nimbe tondolo mundupe pilipe yu purumu.

⁵¹Maniendo pumbe purumu kinie yunge kendemandema aulkena ongo yu maniendo orumu kanoko likulie enone yundu ningendo: “Marena konde pumu.” niringi.

⁵²Kanu kinie yuni enondo nimbendo: “Ena nambolkana kuru topa keliemuye?” nimbe walsipe pilierimu.

Enone yundu ningendo: “Oleanga awi-tangoli wane killoko mele kangi nomba keliemu.” niringi.

^z 4:45 bokumunge alsena anjokondo “30. Pasova”. ^a 4:46 inie yakondo 2:1-12.

^b 4:48 ungu pulu te inie yakondo 2:11.

⁵³Lapane pilipelie Yesusini “Marena konde pumu.” nirimu kanu enamonga ‘Kangi nomba keliemu lepamo.’ nimbe pilipelie, yu kinie yunge ulke peringi yemboma kinie enone ‘Yesusi yu sike ɔPulu Yemo kinie molopalie mana manie orumu lepamo,’ ningu tondolo munduku pilieringi.

⁵⁴Kolea Judia disiriki mundupe siye kolopa^c kolea Gallilli disiriki omba molopalie Yesusini kangomo tepa konde lsimu kanu ulumu aku koleana yu molorumu mele lipe ora sirimu ulu tondolo talo sipe mele terimu. Te ou walse aku koleana umbu no koloringime no-waene a lenderimu kanumu.^d

**Yesusini Yunge Kongonomo Andopa Tepa, Juda Yemboma
Koro Molko Pulu Yemo Kinie Ulu Mare Teringi Wale Awili
Marenga Yemboma Mane Sirimu Melea Temane Mare**

Kolomongo Awili 5–10

**Yesusini Sambate Wale Kinie Ye Te Nomu Beteseda Tepa Konde
Lsimu Temanemo**

5:1-15

5 ¹Pe walse, Juda yembomane ponie tenga tenga ningu Jerusalleme puku Pulu Yemo-kinie ulu te teringi wale te wendo orumu kinie Yesusi Jerusalleme olando purumu. ²Jerusalleme sukundu, kongi sipisipimenga pala kerepulune nondopa, no-mongo te molorumu, kanu no-mongomondo Ipuru ungune ‘Beteseda’ niringi, akune ulke takaye kise pakera angilipe makaye terimu. ³Akunekuru torumu yembo awisili aniembo lieringi.

Mongo keru lierimu yemboma kinie, kimbu pange tepa karaye tepa perimu yemboma kinie, kimbu kolopa kukurumu yemboma kinie enone (‘Nomo lope-lape temba.’ ningu nokoko moloringi. ⁴Walse walse nimbe Awilimunge angello te manie omba nomo lope-lape tenderimu kinie yembo te kumbi lepa nona suku purumu yembomo konde purumu.)^e

⁵Ye te akune molorumu ponie wane paono tene eti^f kuru torumu yu aniembo lierimu. ⁶Yesusi omba, yemo aniembo lierimu kanopa, yu koro-ou lipe aniembo lierimu pilipelie, yemo walsipelie nimbendo: “Nu ‘kuru waengone nipili.’ konopu lekenoye?” nirimu.

^c 4:54 inie 4:3,4,43,45. ^d 4:54 inie yakondo 2:1-12. Kolomongo Awili 5–10 Temane 5:1,9,16,18, 7:2,14,22-23, 9:14,16, 10:22. ^e 5:3-4 Pilipe konginjeli yembo marene ningendo: ‘Pala () sukundu ungumu ou-pulu-pulu Giriki ungune naa torumu, naa molorumu kene naa molopili.’ niringimunge Pisini ungune kinie Ingillisi ungu buku marenga kinie naa tolemele naa molemo. ^f 5:5 akumu tokapu te malapunge talo, Kewa ungune “teti et” (38).

⁷Aniembo lierimu yemone topondopa nimbendo: “Awilimu, no lope-lape telemo kinie yembo te na lipe tapondopa nona meli pumbe te naa molemo. Na nanu pumbo telio kinie yembo mare ou kumbi leko nona pulimele.” nirimu.

⁸Aku nirimu kinie Yesusini yundu nimbendo: “Nu olaangilku nunge uru peleno kunungumu liku mengo ongo pu.” nirimu. ⁹Aku nirimu kinie walsikele yemonga kurumu pora nirimu kinie yu ola angilipe yunge kunungumu lipe meli purumu.

Iulu wendo orumu wale akumu [Juda yembomanga koro moloringi, wale Sambate te,^g ¹⁰akumunge Juda ye [awili,^h marene kuru pora nirimu yemondo ningendo: “Kinié [koro mololi, wale Sambatemonga nambemune nunge kunungumu meli ongo pukunuye? ‘Sambate wale kinie melema naa meli anda.’ nimbe ungu mane pelemo kanumu.” niringi.

¹¹Nalo yemone topondopa nimbendo: “Na tepa konde limu yemone nimbendo: ‘Nunge kunungumu liku ambolko pu.’ nimu.” nirimu.

¹²Aku nirimumunge enone yu altoko walsikulie ningendo: “Ye nawene ‘Nunge kunungumu liku ambolko pu.’ nimuye?” niringi.

¹³Nalo ye kuru pora nirimu yemo ou aniembo lierimu koleana yembo awisili moloringi kulu Yesusi kiyengo nimbe purumumunge yuni manda yunge imbimu walsipe naa pilierimu.

¹⁴Pe Yesusi kanu yemo [Pulu Yemo popo toko kalingi, ulke tembelena kanopalie yundu nimbendo: “Pilie. Kinié nunge kuru pora nimu nu altoko konde moleno kene nu ulu pulu kerime manda teko, altoko naa tei! Altoko tenu liemo nu ulu umbune awili te wendo ombánje.” nirimu. ¹⁵Ye kanumuni anjo pupe Juda ye awilimendo nimbendo: “Na tepa konde limu kanumu Yesusi.” nirimu.

Pulu Yemonga Malo Kongonoma Tembando Namba Lsimu Temanemo

5:16-30

Juda Ye Awilimene Yesusi Konopu Keri Panjeringi Kinie

5:16-18

¹⁶Yesusini eno koro moloringi wale Sambatemongaⁱ aku sipe ulume terimu kulu Juda ye awilimene Yesusi yu pulu polko teko kenjiku umbune siringi. ¹⁷Yesusini enondo nimbendo: “Tatane ou yemboma walemanga pali lipe tapondorumu mele kinié kepe aku sipe tepa molemo. Naaku sipe Sambate walemanga kongono teliola.” nirimu. ¹⁸Yuni aku nirimu kulu pilku Juda ye awilimene ‘Yesusi yu paa kamu topo kondomolo.’ konopu leko aulke te koroko moloringi. Ou Sambate

^g 5:9 bokumunge alsena anjokondo “37. Sabat”. ^h 5:10 ungu pulu inie yakondo 1:19.

ⁱ 5:16 bokumunge alsena anjokondo “37. Sabat”.

walemonga ungu manemo pulue torumumunge pilku yu mumindili kolkolie; pe “Pulu Yemo yunge lapa.” nirimumunge yu ‘Pulu Yemo kinie kapola kapola molembolo.’ nimbe nirimumunge yukamu mumindili kolko yu tonge teringi.

Yuni Topondopa Nirimu Temanemo (Ungu pulumu 5:1-15.)

5:19-47

¹⁹Yesusini enondo topondopa nimbendo: “Nane eno paa sike nimbu sikirumu: Malone yuyu ulume manda naa telemo temba. Yunge Lapane telemo mele kanopalie manda manjipe telemo. Lapane telemo ulume mindi Malone telemo.^j ²⁰Nambemune, Lapane Malo konopu mondopalie yuni telemo mele pali Malo lipe ora silimo. Yetepa konde limu akumu maniendopa. Paa sike pe eno paa kanoko konopu awisili liku mundunge ulu tondolo olandopama Lapane Malo lipe ora simbe. ²¹Akumu nambepa wendo ombáye? Lapane yembo kololime topa makinjindipelie ‘Konde molangi.’ nilimo mele aku sipe Malone yembo kololime ‘Konde pangli.’ konopu lemo yemboma tepa konde limo.^k ²²⁻²³Ungu te pea isipe: ‘Yembomane Lapanga imbimu liku ola mundundulimele mele Malonga imbimu aku siku liku ola mundundengi.’ nimbe Lapane kote pilipe yemboma naa apurupe kote pilieli kongono akumu Malo sirimu. Akumunge yembomane Malonga imbimu liku ola naa mundundulimele yembomane aku siku Malo yando lipe mundorumu Lapanga imbimu kepe liku ola naa mundundulimelela. Pulu Yemonga Malone Konde Molopa Mindi Puli Ulu Pulumu Silimo Temanemo

5:24-29

²⁴“Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Nanga ungumu pilku, na lipe mundorumu-ne orundu yemo ‘Yusike Pulu Yemo.’ ningu tondolo munduku pilimele^l yemboma konde molopa mindi puli ulu pulumu eno-kinie pelemo. Pe kote walemo wendo ombá kinie eno kotena naa angilingela. Kanu yemboma kololi ulu pulumu pelemo aulkemo munduku siye kolko konde molopa mindi puli aulkena pulimele. ²⁵Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Wale wendo ombámo kinié koronga wendo omu. Kanu walemonga Pulu Yemo Malonga ungumu kololi yemboma pilinge. Kanu kinie yunge ungumu ‘Sike’ ningu pilku liku molonge yemboma konde molonge. ²⁶Melema konde mololi ulu pulumu Lapa kinie pelemo mele aku sipe Lapane ‘Melema konde mololi ulu pulumu Malo-kinie pepili.’ nirimula. ²⁷Malo yu Manie Omba Mana Ye A Lierimu

^j 5:19-27 bokumunge alsena anjokondo “32.2. Pikinini Bilong God”. ^k 5:21 inie anjokondo 11:25. ^l 5:24 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”.

Yemo molemomonga Lapane ‘Malo yembomanga kote piliepili.’ nimbe nambamo sirimu.

²⁸ “Nalo akumunge mindi eno konopu awisili liku naa mundengi. Nambemune, wale te wendo ombá, kanu walemonga yembo ono koleana pelemelemane Malonga ungumu pilkulie ningemone, ²⁹ono koleamo munduku siye kolko wendo onge. Kanu kinie lomboroko ola molonge yembomanga ou mana konde molkolie teko kondoko moloringi yemboma konde molonge; ou mana teko kenjiku moloringi yemboma pe kotena angilkulie pe mindili nonge.

³⁰ “Na nanu ulu te manda naa tembo. Tatane nilimo mele pilipulie yembomanga kotema apurupu pilio. ‘Na nanu konopu siembo.’ nimbu ulume naa tepo, ‘Na lipe mundorumu yemo konopu sipili.’ nimbu ulume teliomonga kote sumbi sipu pilipu apurupu kondolio.”  nirimu. 

**Yembo Marene Yesusi Molopa Terimu Kanoringi Mele Ningu
Siringi Temanemo
5:31-47**

³¹ “Sike na molio mele na nanu nimbu sindu liemo ‘Kolo tokomonje.’ ningu piliengi liemo papu. ³²Ye tene lupe^m na molio mele nimbe silimo, akumu na pilkiru nando nilimo mele paa sike nilimo, ‘Kolo tokomonje.’ manda naa ninge.

³³ “Enone ye mare  No Lindeli, Jono molorumune “Paa.” ningu liku mundoringi kinie yuni na molio mele ‘sike’ nimbe sirimu.” ³⁴Mana yembo tene na molio mele yemboma nimbe sipe “Sike nikimu. Sike aku sipe molemo.” nimu liemo na konopu awisili lipu naa mundupu, ‘Uluri molo.’ konopu lelio, nalo ‘Pulu Yemone eno lipe tapondopa mindili nolemela aulkena wendo lipili.’^o nimbu Jonone nando nirimu mele eno nimbu sikiru. ³⁵Jonone kongono terimumunge yu kiye mele nomba yemboma pa tenderimu. Kanu kinie laye-kolo eno konopu siku kanu patenderimune moloringi.

³⁶ “Nalo Jonone na lipe tapondopa na molio mele eno nimbe sirimu mele maniendopa. Ulu te na molio mele lipe tapondopa lipe ora silimo mele olandopa. Tatane “Ulu tondolo teko pora sieni.” nimbe na sirimu ulu tondolo telio kanumene na lipe tapondopa, Tatane na “Pu.” nimbe lipe mundorumu mele eno lipe ora silimo. ³⁷Tatane na “Pu.” nimbe lipe mundorumu-ne orundumuni kepe nanga nimbe para sindelimu molopa na molio mele nimbe sirimu. Enone yunge kerena ungu nirimume walsikele kepekomumuni naa pilku,^p yunge kumbi-keremo mongone

^m 5:32 Yunge Lapando nirimu kanumu. ⁿ 5:33 Enone teringi kinie No Lindeli Jonone nirimu temanemo inie yakondo 1:7,15,19-20. ^o 5:34 bokumunge alsena anjokondo “21. kisim bek”. ^p 5:37 inie yakondo 1:18.

naa kanoringi. ³⁸Ungu te pea kepe. Tatane lipe mundorumu yemonga ungumu “Kolo tokomo.” ningu pilimelemonga yu lipe mundorumu Lapanga ungumu enonga konopumenga naa pelemo. ³⁹‘Pulu Yemonga bokune ungu molemomane olio alieli konde molopo mindi pumolo ulu pulumu simbe.’ ningu mimi siku kanolemele. Aku mimi siku kanolemele bokumuni na molio mele nimbe silimo ⁴⁰nalo ‘Konde molopo mindi pumolo ulu pulumu liemili.’ naa ningu, na moliona ‘naa omolo.’ ningu karaye telemele.

⁴¹“Yembomane na kapi ningu nanga imbi liku ola mundundunge kinie na awilimu molambo.’ nimbu aku naa telio. ⁴²Eno molemele mele nane pilio. Pulu Yemo konopu mondoli ulu pulumu eno kinie naa pelemo pilio. ⁴³Nanga Tatane na namba sipe yunge kongonomo ‘tende-pou.’ nimbe na lipe mundorumu-ne orundu^q nalo nanga ungumu eno naa pilku limele. Nalo yembo tene yuyu namba lipe omba kongono telkanje aku yembomonga ungumu pilku limela. ⁴⁴Eno enono anjo yando ‘imbi molopili.’ ningu, Pulu Ye telumu mindi molemo akumuni enonga imbi ‘lipe ola mundundopili.’ naa nilimele liemo namolio mele nimbu silio ungumu ‘Sike nikimu.’ ningu nambeko pilingeye?

⁴⁵“Nalo [na-kinie] teko kenjilimelemonga ‘Pulu Yemonga kote walemo wendo ombá kinie Tatane kote pilipe molopili nane nanu kote tendemba.’ ningu naa piliengi! ‘Mosisini’ eno lipe tapondomba.’ konopu lemele yemone enonga kote tendemba. ⁴⁶Mosisini na ombo molombo mele boku torumu-ne enone ‘Mosisini nirimu ungume sike nirimu.’ ningu pilimelanje nanga ungumu kepe ‘Sike nikimu.’ ningu pilimela. ⁴⁷Nalo yuni nanga temane bokune torumumu ‘Sike nikimu.’ ningu naa pilimelemonga nanga ungu nikirumu ‘Sike nikimu.’ ningu nambeko pilingeye?” nimbe Yesusini nirimu.

Langi Naa Lierimu Koleana Yesusini Ye Pape Tausini Langi Sirimu Temanemo^s

6:1-15

6 ¹Pe walse Yesusi Nomu Gallilli nona andoli sipine molopa nekendo purumu. (Aku nomumunge imbi te ‘Nomu Tapiriasi’ niringi.) ²Aku nomune nekendo purumu kinie kuru torumu yemboma tepa konde Isimu kanokolie ‘Pulu Yemone mindi ulu tondoloma telemo mele yuni akusipe tekemo.’ ningu kanokolie^t yembo paa awisili yupurumune akiliku lombili

^q 5:43 bokumunge alsena anjokondo “28. nem”. ^r 5:45 Mosisini Isirele yemboma kolea Isipi memba ulsu omba, kolea ku lieline Pulu Yemone yu ungu umbu tondorumume pilipe Isirele yemboma mane sirimu ungume kanu ye Mosisindu nirimu. Juda yembomane ‘Yu olionga anda-kolepa ye nomi paa awilimu.’ ningu pilku moloringi. Yunge temanemo Wendo Oringi Bokune molemo kanumu. ^s 6:1-15 **Temanemo** Mateyu 14:13-21, Mako 6:32-44, LLuku 9:10-17. ^t 6:2 ungu pulumu inie yakondo 2:11.

puringi. ³Yesusi ma pangine ola pupe lombili andolime“ pea puku manie moloringi.

⁴Juda yembomane ,ponie tenga tenga kolea awili Jerusalleme ongo akune suku, Pulu Yemone enonga anda-kolepalime Naa Topa We Omba Purumu mele’ pilingendo Pulu Yemo kinie ulu te teringi walema nondopa wendo ombá terimu.

⁵Yesusi ma pangine ola molopa maniendo sipe kanopalie yembo paa awisili yu orumu aulkena lombili oringi kanorumu. Kanopalie yuni yu lombili andoli ye Pillipundu nimbendo: “I yemboma nonge langime tena topo topo lindemili konopu lekenoye?” nirimu. ⁶Yuni aku sipe Pillipundu we walsipe pilierimu. Yesusi yuni temba mele yuyu pilipe molorumu nalo ‘Pillipu yuni nambolka nimbenje? ‘Nane ulu tondolo te tepolie manda langi simbo.’ konopu lemba, molo we mini-wale mundumbenje piliembo.’ nimbelie yuni aku sipe Pillipundu walsipe pilierimu.

⁷Pillipuni yundu nimbendo: “Kakopoi ye tene oli engaki kongono tepalie mele kalolimu limo kou monemane langi topo topo limelanje yembo mare mindi laye-kolte liku nolemela. Mare molo tolka naa nolemela.” nirimu.

⁸Lombili andoli te, Saimono Pitanga angenu Enderu, yuni nimbendo: ⁹“Ya kango te rasi-balli pillawa kaloli kanga kise pakera kinie oma kaloli talo kinie nosipe molemo. Nalo akumu kotalo, yembo paa awisili. Kapola naa temba lemo.” nirimu.

¹⁰Yesusini “Yemboma “Manie molangi.” niengi.” nirimu. Aku koleana era awisili orumu-ne manie moloringi. Ye pape tausini mele akune manie moloringi. ¹¹Kanu kinie Yesusini balli pillawa kalolime lipe ambolopalie Pulu Yemondo “Ange.” nimbe yembo moloringime moke tepa eno manda nonge mele sirimu. Omaselo aku sipela moke terimu. Nongo olo tenderingi.

¹²Kanu langi noringi olo terimu kinie yuni yu lombili andolimendo nimbendo: “Langi kakena lemoma we manie pupe lemba kapola naa temba kene liku maku taa.” nirimu. ¹³Kanu kinie nongo pora siringi kinie kakena lierimume lombili andolimene liku maku toko wale basikete engaki rurepo lakilku toko peke siringi.

¹⁴Yesusini Pulu Yemone mindi ulu tondolo manda telka mele akumu terimu kinie kanokolie yembomane pulu polko ningendo: “ “Pulu Yemone ungu umbu tondolime pilipe yando nimbe simbe ye te ma koleana omba olio nokomba.” ningu panjeringimu” paa sike iyemo yu lepamo.” niringi. ¹⁵Aku ningu pilkulie enone ‘Yu olionga ye nomi kingimu molopili.’ ningu

u 6:3 bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”. v 6:4 bokumunge alsena anjokondo “30 Pasova”. w 6:14 UnguManema 18:15,18. Ungu pulu bokumunge alsena anjokondo “34. profet”

yu tondolo munduku ambolko liku ‘enonga kingimu molopili.’ ninge teringi. Akutenge teringi pilipelie yu yuyu molombando ma pangine ola altopa pupe molorumu.

Yesusi Nomune Ola Kimbu Kongono Tapa Orumu Temanemo^x
6:16-21

¹⁶Ena pupe kolea kala torumu kinie yu lombili andolime ma pangine maniendo puku nomu kélona maniendo puku ¹⁷akune nona andoli sipi tenga ola pukunomune yakondo ongo Kapeniame taono ongo punge puringi. Aku kinie sumbulu torumu nalo Yesusi naa orumu kulu lombili andolime enono puringi. ¹⁸[_Sipine ola molko punge puringi kinie_] poporome tondolo torumu kinie nomo olapupe manie omba terimu, sipimu topa ola-munde manie-munde tapa topele-mapele torumu.

¹⁹Sipimu kundoringi nomu awi suku singi melena purumu kinie Yesusi nomune ola kimbu kongono tapa sipimu purumune orumu kanokolie ‘Kuru te okomo.’ konopu lekolie paa mini-wale awili teko mundoringi. ²⁰Nalo yuni enondo nimbendo: “Na mindi okoro, pipili naa kolaa.” nirimu. ²¹Aku nirimu kulu pilkulie “[Awilimu okomo lepamo.] Sipine pea molamili.” ningu enone konopu siku yu sipimunge sukundu lsingi. Sukundu orumu kinie eno punge puringi nomu kélona sipimu walsikele purumu.

Yesusini Ungu Iko Topa “Na Mulu Koleana Gamo Molio.”
Nirimu Temanemo
6:22-59

Yembomane Yesusi Andoko Kororingi Temanemo
6:22-24

²²Ipuueli-ou yemboma nomu kélo nekendo ipuueli moloringime konopu kimbu sikulie niringimuni, ‘Oleanga ipuueli nomune andoli sipi telu mindi ya liemu, Yesusi akune suku naa pumu, yu lombili andolime enono akune suku puku nomu kélo nekendo punge.’ ningu pilieringi. ²³Kanu kinie oleanga Awilimuni langi wallo kolte lipe ambolopa Pulu Yemondo “Ange.” nimbe yemboma sirimu noringi koleana nondopa kolea awili Tapiriasi yembomanga sipi mare nomu kélona oringi. ²⁴Yesusini langi sirimu noringi koleana yembomane Yesusi yu korokolie niringimuni, yu kinie yu lombili andolime kinie akune naa moloringi kanokolie sipi eno moloringine nomu kélona nondoko ongo lieringimenga suku puku Kapeniame taonondo Yesusi koronge puringi.

^x **6:16-21 Temanemo** Mateyu 14:24-33, Mako 6:47-51.

²⁵Nomu nekendo ongo Yesusi kanoko lendekolie enone yu walsiku pilkulie ningendo: “Rapai,^y nu tewale yando onuye?” niringi.

²⁶Nalo yu orumu mele nimbe para naa sipelie topondopa enondo nimbendo: “Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Nane [Pulu Yemone na lipe tapondolemo mele,] lipe ora silimo ulu tondoloma^z teliomonga enone na naa korokomele. Nane eno langi sindu nongo olo tendengi kanumunge mindi na korokomele lemo. ²⁷Eno langi nondopa purulimoma ‘Lipu nomolo.’ ningu kongono naa teayo.^a Kanu langime nongolie nilimelemone, kolonge walema wendo olemo kinie kolemelela. Langi, Manie Omba Mana Ye A Lierimu Yemone^b silimo langi, kanumu naa purulimo, kanumu nolemele kinie konde molko kondoko mindi pulimele kanu langimu ‘Lipu namili.’ ningu mindi kongono teayo. “Ye akumuni sike kanu langimu yemboma simbe.’ ningu piliengi!’ nimbe Pulu Yemone ulu tondoloma telemo mele ‘Aku yemone ulu tondoloma aku sipe tepili.’ nimbe Pulu Yemo yuni yusirimu.” nirimu.

²⁸[‘Sike langimundu nikimu.’ ningu pilku yuni nirimu ungumu pilku sundukulie niringimuni,^c enone yundu walsiku pilkulie ningendo: “Konde molopo mindi pumolo langi lipu namili kene olio nambepolie Pulu Yemone kanopa peanga kanomba kongonoma temoloye?” niringi.

²⁹Yuni topondopa nimbendo: “Pulu Yemonga kongonomo isipe: ‘Pulu Yemone ma koleana lipe mundorumu yemo yu sike Pulu Yemonga malo, [yu sike olio molopo kondopo mindi pumolo ulu pulumu simbe yemo,] ningu tondolo munduku pilku molaa.” nirimu.

³⁰Aku nirimu pilkulie enone yundu walsikulie ningendo: “Nuni ‘ “Na sike Pulu Yemone lipe mundorumu. Nane nikiru ungume sike ungume.” nilio akumu ‘Sike.’ ningu tondolo munduku piliengi.’ ningu Pulu Yemone mindi ulu tondolo manda telemo ulume mele nuni aku siku nambolka ulu tondolo te liku ora siniye? Nambe-eni kinie kanopolie ‘Nuni sike nikinu.’ nimbu pilimolonje?” niringi. ³¹“Olionga anda-kolepali ou moloringime kolea ku lieline langi mena noringi.^d Langi mena orumu mele Pulu Yemonga bokune temanemo molemo:

‘Yuni ‘Eno mulu koleana yando
langi nangi.’ nimbelle sirimu.’^e

ungu akumu molemo. [Nuni olionga aku siku tendeni molo nambe-eniye?]” niringi.

³²Yesusini enondo nimbendo: “Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Moloringi yemboma mulu koleana yando langi sirimu yemo Mosisi molo.

^y 6:25 ‘Rapai’ ungu pulumu Ungu Mane Silimu, inie yakondo 1:38. ^z 6:26 ungu pulu te inie yakondo 2:11. ^a 6:27 Aisaya 55:2. ^b 6:27 bokumunge alsena anjokondo “32.3. Pikinini Bilong Man”. ^c 6:28 inie 6:35,48,63. ^d 6:31 ‘Mena’ akumunge ungu pulumu ‘Nambolka’. Kanulangimu manie orumu kinie enonga anda-kolepalimene noringi temanemo WendoOringi 16 molemo. ^e 6:31 inie 6:58, Wendo Oringi 16:4, Konana 78:24, 105:40.

Tatane sirimu. Molko kondoko mindi puli ulu pulu pelemo langi nikiru kanu sike langimu mulu koleana yando silimo yemo Tata mindila. ³³Mulu koleana manie omba mana yemboma molko kondoko mindi punge ulu pulumu silimomo yu Pulu Yemone silimo langimu.” nirimu.

³⁴Yesusini nirimu mele pilku sundukulie, “Awilimu,^f aku langimu kinié kepe pe pe kepe si.” niringi.

³⁵Kanu kinie Yesusini enondo nimbendo: “Molko kondoko mindi punge langimu na.^g Umbu langi nongolie engele naa kolko kangi tondolo pupili molemele mele aku sipe na molombona onge yemboma enonga minimu engele naa kolomba, konopu tondolo pupili molonge. Umbu no nongolie no waka naa kolko kapola molemele aku mele nanilio ungume kepe molio mele kepe manda tembo melekepe ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilinge yemboma altoko alieli minimu no waka naa liepili molonge.^h

³⁶Aku tenge yemboma aku siku molonge nalo “Enone na [Pulu Yemonga ulu tondoloma telio mele, kanokolie kanoko sunduku ‘We telemo. Yu Pulu Yemone naa lipe mundorumu.’ ningu pilimele.” ou nimbu sirindu kanu mele kinié kepe aku siku we teko molemele. ³⁷Tatane ‘Nanga yemboma molangi.’ nimbe mako tondolemo yemboma pali na molombona ongo na tondolo munduku pilinge. Kanu kinie na lombili andongendo na molombona onge yemboma telurindu kepe “Lombili naa ongo anjo pu.” paa naa nimbomo.

³⁸“Na nanu konopune pilkiru mele teambo.’ nimbu na mulu koleana mundupu siye kolopo mana maniendo naa orundu, molo. Na lipe mundorumumuni konopuni pilimo mele tembo orundu. ³⁹Na lipe mundorumu yemone konopuni pilierimu mele isipe: ‘Nane [Malo, simbo yemboma pali [Malone, nokopa kondopa, telu kepe mundupe siye kolopalie mindili nonge koleana paa naa pumbe,ⁱ ma kolea pora nimbé walemonga eno pali topa makinjindipe olando lipili.’ konopu lemo. ⁴⁰Na lipe mundorumu Tatane konopuni pilierimu mele isipe: ‘Nanga malo’ ‘olio lipe tapondopa, mindili nolemela aulkemo wendo limbe.’ ningu tondolo munduku pilinge yemboma molko kondoko mindi pangi.’ nimbe konopuni pilimo. Kanu kinie aku tenge yemboma ma kolea pora nimbé walemonga kinie nane topo makinjindipu olando limbo.” nirimu.

⁴¹Yesusini “Na mulu koleana maniendo orundu langimu.” nirimu pilku keru pilkulie Juda ye awilimene^k yumumindili kolko enono pulu polko kono-kono ningulie ⁴²ningendo: “Aku ungu nikimu yemo Joseponga

^f 6:34 bokumunge alsena anjokondo “6. Bikipela”. ^g 6:35 aku langimundu ungu te LLuku 22:19 molemola. Yesusini yu mele yepoko pakera molorumu mele nirimu ungu iboku Jono pulu pulune gomo 449 molemo. ^h 6:35 ungu pulu te inie yakondo 4:10, bokumunge alsena anjokondo “24. laip”. ⁱ 6:39 inie anjokondo 10:28, 17:12, 18:9. ^j 6:40 bokumunge alsena anjokondo “32.2. Pikinini Bilong God”. ^k 6:41 ungu pulu te inie yakondo 1:19.

malo Yesusi mindi. Yunge anumu lapaselo kanolemolo kanumu. Pe yu “Mulu koleana molopo mana maniendo orundu.” nikumumu nambepa nikumuye?” niringi.^l

⁴³Yesusini nimbendo: “Eno anjo yando kono-kono manda nieme!

⁴⁴Yembo teluripe kepe na we manda naa lombili onge. Na lipe mundorumu Tatane konopune kundulimo yemboma mindi na lombili olemele. Na moliona ongo na tondolo munduku pilimele yemboma kolea pora nimbé walemonga nane topo makinjindipu olando limbo. ⁴⁵Pulu Yemone ungu umbu tondorumume pilku yemboma ningu siringi yemanga bokune molemo ungu te isipe:

“Pulu Yemone yemboma pali ungu mane simbe.”^m

ningu toringi bokune aku sipe molemo. Tatane nilimo mele pilkulie kanu ungumenga pulume pilku limele yemboma pali na moliona olemele.

⁴⁶Tatanga ungumu pilimele nikiru akumu paa sike yunge ungumu pilimelemondo nikiru nalo yu mongone naa kanolemele. Ma koleana yembo telurini kepe Tata naa kanoringi naa kanolemele. Yembo telumuni mindi yu kanorumu. Tata kinie molopalie manie orumumuni mindi yu kanorumu.

⁴⁷“Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Nilio ungume ‘Sike nilimo.’ ningu tondolo munduku pilimele yemboma molko kondoko mindi punge ulu pulumu eno kinie pelemo.”ⁿ ⁴⁸Mini pali molko kondoko mindi punge gamo na.^o ⁴⁹Enonga koro-ou moloringi yembomane kolea ku lieline langi mena^p noringi nalo molko mindi naa puringi. Enonga kolonge walema wendo orumu kinie koloringila.

⁵⁰“Nalo ikinié nikiru langimu mulu koleana maniendo okomo langimu. Akumu nonge yemboma mini pali naa kolonge. ⁵¹Pora naa nimbe we lepa mindi puli langimu, akune suku molko kondoko mindi puli ulu pulumu pelemo langimu, akumu mulu koleana maniendo orumu langimu na.^q Aku langimu nanga kalumu. ‘Ma koleana yemboma, mini pali molko kondoko mindi pangi.’ nimbu nane nanga kalumu enonga langi simbo.” nirimu.

⁵²Yesusini aku nirimu pilku sundukulie,^r yembomane kerepale ningulie, “I yemo olio yunge kalumu “Nangi.” nimbe nambepa manda simbendo nikumuye?” niringi.

⁵³Yesusini enondo nimbendo: “Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Enone Manie Omba Mana Ye A Lierimu Yemonga kalumu naa nongo

^l 6:42 Mako 6:1-6, LLuku 4:16-31. ^m 6:45 Aisaya 54:13. ⁿ 6:47 inie yakondo 3:16, bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”, “24. laip”. ^o 6:48 Inie yakondo 6:35. “Ga nolemele kinie kalu enge nilimo welea naa kolemele mele aku sipe mele nanga ungumu tondolo munduku pilimele yemboma konde molko kondoko mindi punge.” nimbe nirimu. ^p 6:49 Menamonga ungu pulumu yakondo 6:31. ^q 6:51 inie 6:35.

yunge mememo naa nongi liemo molko kondoko mindi puli ulu pulumu eno kinie manda naa pemba. ⁵⁴Nanga kalumu kinie mememo-selo nonge yemboma alieli molko kondoko mindi punge ulu pulumu eno kinie pelemo. Kanu yemboma ma kolea pora nimbé walemonga nane topo makinjindipu olando limbo.

⁵⁵“Nanga kalumu sike langimu; nanga mememo sike nomo. Umbu ga kinie no kinie nongolie, kolonge wale wendo olemo kinie kolemele. Nalo nanga kangimu kinie mememo-selo nolemele yemboma molko kondoko mindi punge. ⁵⁶Nanga kalumu kinie mememo-selo nolemele yemboma eno na kinie tapu toko molemele, na eno kinie tapu topo molio.”

⁵⁷Molopa mindi pulimo Tatane na lipe mundorumu, yuni na ‘Molko mindi pani.’ nirimu-ne molopo mindi pulio, aku siku melela na nonge yemboma ‘Molko mindi pangi.’ nimbo, kanu kinie eno mini pali molko mindi punge. ⁵⁸Aku langimu mulu koleana maniendo orumu langimu. Olionga ou anda-kolepali moloringimene langi mena nongolie [kolonge walema wendo orumu kinie] koloringi, nalo pe kinié orumu langimu kinie ou orumu langi menamo kinie telu sipe molo. Pekinié orumu langi imu^s nonge kinie alieli molko kondoko mindi punge.” nirimu.

⁵⁹Juda yemboma maku toko Pulu Yemonga ungumu pilieringi ulke te, Kapeniame taonona angilierimu, akune suku Yesusini yemboma ungu mane sipe aku ungume nirimu.

**Yemboma Molko Kondongemonga Pulumu Yesusini Nirimu Kinie
Pilkulie Yu Lombili Puringi Yembo Awisili Yu Munduku Siye Kolko
Puringi Temanemo
6:60-71**

⁶⁰Yesusini [yunge kalumu kinie mememo-selo langi kinie no kinie nongemonga] nirimu mele pilkulie Yesusi lombili andoringi yembo^t awisilini ningendo: “I ungumu aroma topa nikimu. Nawene manda pilipe limbeye? Olio naa pilkimulu.” niringi.

⁶¹Yu lombili andoringi yemboma yu nirimumunge pilku keru pilku anjo yando kono-kono ningu kerepale niringi Yesusini pilipelie nirimumuni, yuni enondo nimbendo: “I ungumu eno pilku keru pilkimiliye? ⁶²Pekinié Manie Omba Mana Ye A Lierimu Yemo oumolorumune kelepala olando pumu kanongi liemo nambe-engeye? Kamu mumindili kolongenje?”

⁶³“Minimuni konde molko puli ulu pulumu silimo; kangimuni konde molko punge uluri naa telemo. Nane enondo ungu nindu akume konde molko mindi puli ulu pulumu. Akume enonga konopune suku pemba kinie eno mini pali konde molko mindi punge. ⁶⁴Nalo eno molemele

^r 6:56 inie anjokondo 10:38, 14:20, 15:5, 17:11,21,23. ^s 6:58 inie 6:35,48.

^t 6:60 bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”.

yembo marene ‘yu kolo tokomo.’ ningu pilkimili.” nirimu. Yuni pilipe ‘Yu kolo toli yemo.’ ningu pilinge yemboma kinie ‘Yu sike ungu nili yemo.’ ningu pilinge yemboma kinie koronga apurupe pilipe, Yesusi yu yunge opa puluema lipe simbe yemo koronga pilipe molorumu kulu “Eno mare na ‘Kolo tokomo.’ ningu pilkimili.” nirimu.

⁶⁵Yuni ungu te pea nimbendo: “Eno marene na ‘Kolo tolemo.’ ningu pilimelemonga “Tatane “Na moliona paa.” ni naa nilimo yemboma na moliona manda naa ongo, natondolo munduku manda naa pilku andonge.’ ounimbu sindu kanumu.”^u nirimu.

⁶⁶Aku ungu nirimu enamonga kepe pe enamonga kepe yu lombili andoringi yembo awisili yuni nirimu mele pilku keru pilkulie yu munduku siye kolko bulu siku altoko yu lombili naa puringi.

⁶⁷Yu munduku siye koloringi kinie yu lombili andoli rurupendo yuni walsipe pilipelie nimbendo: “Eno kepe na ‘Mundupu siye kolopo anjo pumolo.’ konopu lekemeleye?” nirimu.

⁶⁸Saimono Pitane topondopa nimbendo: “Awilimu, nawe molemona pumoloye? Molopo kondopo mindi pumolo ungume nu-kinie pelemo.

⁶⁹Olio pilipu nu ‘Pulu Yemonga Kake Teli Yemo’ nimbu tondolo mundupu pilimolo.” nirimu.

⁷⁰Yesusini topondopa nimbendo: “Nane nanu eno rurepondo pali ‘Nanga yema molangi.’ nimbu mako torundu nalo enonga ye te depele’ mele molemo.” nirimu. ⁷¹(Aku nirimumu Saimono Isikeriote malo Judasini tembamondo pilipelie nirimu. Judasi Isikeriote yu eno ye rurepo akumenga ye te nalo yuni pe Yesusi lipe yunge opa puluema sirimu-ne toringi.)^w

Yesusi Yu Molopa Nirimu Mele Yunge Kandi Angenupilini Kuru Naa Mondoringi Temanemo

7:1-9

7 ¹Kanu kinie pe Yesusi kolea Gallilli disiriki andopa molorumu. Juda ye awili kolea Judia disiriki moloringimene yu tonge nokoko moloringimunge pilipelie yu kelepa ‘Judia naapumbo.’ nimbe anjo molorumu. ²Nalo Juda yembomane ou kolea ku lieline sele-ulke takoko peringi walema^x pilieringi wale kake telime nondopa wendo ombá terimu kinie ³Yesusi yunge angenupilini yundu ningendo: ‘ “Nuni ‘ulu tondoloma teleno mele nu lombili andolemele yemboma^y kanangi.’ ningu nu ya

^u 6:65 inie 6:37,44. ^v 6:70 Depelemo kurumenga nomi Setenenga imbi mele te. Ungu pulu te bokumunge alsena anjokondo “9. devil”. ^w 6:70,71 Judasi Isikeriotenga temanemo LLuku 22:1-6,21-23,47-49; Mateyu 26:20-25,47-50; Mako kepe molemo.

^x 7:2,8,10,11,14,37 Iwalemonga ungu pulu teinie yakondo 5:1. ^y 7:3 bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”.

munduku siye kolko Judiando pani.’ konopu lekemolo.” niringi. ⁴“Yembo tene ‘yu kongono tepa molemo mele pilku yu kanoko imbi siengi.’ nimbe ulume lopi tepa naa telemo. Akumunge nuaku ulume sike teleno liemo yembomane pali kanangi puku te-pou.” niringi. ⁵Yesusi angenupilini kepe ‘Yesusi yu Pulu Yemone lipe mundorumu-ne orumu yemo.’ ningunaa pilkulie aku siku niringi.

⁶Aku niringimunge Yesusini enondo nimbendo: “Nanga walemo ou wendo naa oli.^z Kinié alieli ulu tenge walema enonga walema. ⁷Ma kolea yembomane eno kinie konopu keru naa panjilimele nalo nane yembomando “Ulu telemelema teko kenjilimele.” niliomonga na kinie konopu keru panjilimele. ⁸Eno wale kake telimu wendo ombá pili-punge liemo pangi. Nalo nanga walemo ou naa wendo okomo-na na [isili-ou] naa pumbo.” nirimu. ⁹Aku nimbelle yu Gallilli we molorumu.

**Ou Sele Ulkemanga Peringi Mele Pilieringi Wale Kake Telimu Wendo
Orumu Kinie Pea Pilingendo Yesusi Jerusalleme Purumu Temanemo
7:10-53**

¹⁰Nalo Yesusi yunge angenupili ‘Wale kake telime^a pea piliemili.’ ningu ou puringi kinie Yesusi kepe purumu. Nalo Yesusi yu ‘naa kanoko imbi siengi.’ nimbe kiyengo nimbe kolea Judia disiriki pupe kolea awili Jerusalleme purumu. ¹¹Akune Juda yembomanga wale kake telime pilieringi Juda ye awilimene^b ‘Yesusi omunje.’ ningu koroko molkolie enono ningendo: “Kanu yemo tena molemonje?” niringi.

¹²We yembomanga awisilini yundu olo toko ningu andoko moloringi. Marene ningendo: “Yu ye peangamo.” niringi.

Nalo marene ningendo: “Yu yandopa yemboma kolo topa silimo.” niringi. ¹³Nalo eno Juda ye awilime pipili kolkolie ‘Olio nikimulu mele eno pilinge kinie mongo limolo.’ ningu ungu tondolo teko naa niringi.

¹⁴Kake teli walema ou wendo orumu suku-singine Yesusi [Pulu Yemo popo toko kaloringi] ulke tembelena pupe yemboma mane sirimu. ¹⁵Juda ye awilimene konopu awisili liku mundukulie ningendo: “Nambepa iyemo pilipe konginjeli pelemoye? Yu sukuli awili tenga naa purumu.” niringi.

¹⁶Yesusini topondopa nimbendo: “I ungu nimbu siliomo nanga ungu te molo. Na lipe mundorumu-ne orundu yemonga ungumu. ¹⁷Pulu Yemone “Teaa.” nilimo ulume pilipu lipu teambo.’ konopu lepa molemo yembomone nane ungu nilio ungumunge pulumu pilipelie, ‘Nane Pulu Yemonga ungumu nilimo.’ molo ‘Yuni yuyu konopuni pilipe nilimo.’

^z 7:6 Yu tonge wale yu yuyu pilipe molorumu ungu mare laye anjokondo 7:30.

^a 7:10 (7:2,8,10,11,14,37) aku wale kake telimunge ungu pulu te inie yakondo 5:1.

^b 7:11 ungu pulu te inie yakondo 1:19.

nimbe pilimbe. ¹⁸Yembo tene yuyu konopuni pilipelie ungu nimbe silimomone ‘Nanga imbi ola molopili.’ nimbe telemo, nalo yembo tene ‘Lipe mundorumu yemonga imbimu lipu ola mundundembo.’ nimbe kongono telemo yembomo yu sumbi nili yembo te molopa, tepa kenjipe kolo toli yembo te naa molemo. ¹⁹Ou Mosisini eno Pulu Yemonga ungu manema naa sinderimuye? Sirimu nalo eno molemelemanga telurini kepe kanu ungu manema pilku tenge panjiku naa telemele. Aku liemo ‘Na kanu ungu manema pulue tolemo.’ ningu nambemune toko kondonge tekemeleye?” nirimu.

²⁰Yuni aku sipe nirimu pilkulie yembomane topondoko ningendo: “Nawene nu topa kondomba tekemoye? Nunge konopune kuru te molemomonga pilkulie aku siku nikin lepamo.” niringi.

²¹Yesusini enondo topondopa nimbendo: “Nane ulu tondolo te terindu kinie eno konopu awisili liku mundoringi. ²²Mosisini ‘Kangomanga kangi te makaye teko kopisiengi.’ nimbe ungu mane sipe panjerimumunge eno koro molemele wale Sambatemo^c kinie kangomanga kangi te makaye teko kopisilimele. (Sike Mosisini ou pulu pulu ‘aku ulumu teamili.’ ni naa nirimu. Ou enonga anda-kolepalimene aku ulumu teringi, nalo pe Mosisini kanu ungu manemo sipe panjerimumunge pilkulie telemele.) ²³Enone Mosisini ungumane sirimumu pilku likulie kango tenga kangi te kopisinge walemo^d eno koro molemele wale Sambatemo wendo olemo kinie kopisilimele liemo kapola na Sambate walemo kinie ye te tepo konde lsindumunge na-kinie nambemune mumindili kolemeleye? ‘Sambate walemo kinie kango tenga kangi te kopisiku wendo likulie ‘Papu tekemolo.’ ningi liemo Sambate walemo kinie nane ye tenga kangi pali tepo konde lio akumu papula telio.’ ²⁴Enone mongone kanolemele ulume kanokolie sumbi siku ‘Imu sike. Imu kolo.’ ningu naa piliengi! Ulume mimi siku kanoko konopuni pilkulie sumbi siku apuruku kondangi.” nirimu.

**7:25-44) “Yesusi Yu Sike Pulu Yemone ‘Lipu Mundumbo.’
Nirimu Ye Nomi Kirasimunje?” Niringi Temanemo**

²⁵Yu aku sipe nimbe molopili Jerusalleme moloringi yembo marene eno enono walsiku pilkulie ningendo: “I yemo ‘Topo kondamili.’ ningu molemele yemo naa molemoye? ²⁶Nalo kaname. Yembo awisili molemelena yu mona omba angilipe ungu mane sikimu nalo ye awilimene yu ulu te naa tekemele. Enone ‘Yu sike Pulu Yemone ‘Olio nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.’ nirimu ye nomi Kirasimu.’ ningu pilkimilinje? ²⁷Nalo olione iyemonga pulu koleamo kanolemolo.

^c 7:22 bokumunge alsena anjokondo “37. Sabat”. ^d 7:22-23 LLipai 12:3; bokumunge alsena anjokondo “18. katim skin”.

Pulu Yemone lipe mundumbe ye nomi Kirasimu ombá kinie yembo tene yu molopa ombá koleamo naa kanopa imbi simbe.”^e niringi.

²⁸Kanu kinie Yesusi, ou ulke tembelena ungu mane sipe molorumu mele we sipe molopolie, ru nimbelle nimbendo: “Sike enone na kanoko imbi siku, na molopo ondu koleamo kanolemeleye? Na nanu konopuni pilipulie naa orundu. Na lipe mundorumu-ne orundu yemo yu-kinie sike ulu pulumu pelemo yemo. Kanu yemo eno naa pilimele ²⁹nalo na yu pea molopolie, yuni na lipe mundorumu-ne orundu akumunge nane yu kanopo imbi silio.” nirimu.

³⁰Aku nirimu kulu pilkulie yu ambolko liku ka singe teringi nalo yu tonge walemo ou wendo naa orumu kulu yembo tene yu naa ambolorumu.^f ³¹Yembo awisilini aku tenge teringi nalo yembo awisilini ningendo: “Pulu Yemone ‘Lipu mundumbo.’ nimbe mako torumu ye nomi Kirasimu^g ombalie nimbemone, iyemone yu molemo mele lipe ora silimo ulu tondoloma^h telemo mele kanu yemone ulu tondolo olandopama manda tembaye? ‘Ye nomi Kirasimuni temba.’ nimbu pilimolo ulume i yemone telemo.” ningulie ‘Yu sike kanu yemo.’ ningu tondolo munduku pilieringi.

Juda Ye Awilimene Ele Ye Mare “Yesusi Puku Ka Si-Pee!” Ningu Liku Mundoringi Temanemo
7:32-36

³²Yembomane aku sipe Yesusi molorumu mele aku siku anjo yando olo toko kerepale niringi mele Juda ye awili Parisimene pilkulie niringimuni, eno kinie Pulu Yemo popo tondoringi ye awilime kinie enoneⁱ ulke tembele ele ye mare “Yesusi puku ka si-pe!” ningu liku mundoringi.

³³Kanu kinie Yesusini nimbendo: “Laye-kolo mindi eno kinie molopolie, pe na lipe mundorumu yemo molemona kelepō pumbo. ³⁴Pe enone na koronge nalo naa kanoko, molombona manda naa onge.” nirimu.

³⁵Juda ye awilimene enono anjo yando kerepale ningulie ningendo: “Yu tena pumbe-na olio manda yu naa pupu kanomoloye? Aku liemo olionga Juda yembo mare ou kolea lupemanga puringi molemele koleamanga pupe yembo talape lupema^j ungu mane sipe molomba-na naa kanomolonje? ³⁶Yuni ou nimbendo: “Na koronge nalo enone na naa kanonge. Na molombona eno manda naa onge.” nimu kanumu ungu pulumu nambolkanje?” niringi.

^e 7:27 Sikenje, molo yuni kolo torumunje? Inie 7:42, Mateyu 2:4-6 ungesund kana.

^f 7:30 6,8 Yesusinge tonge walemo ou wendo naa oli ungu mare inie 2:4, 8:20, 12:23, 13:1, 17:1, 18:11, LLuku 4:28-30, 9:51, Mateyu 26:18, Mako 14:35-36. ^g 7:31 bokumunge alsena anjokondo “23. Krais”. ^h 7:31 ungu pulu te inie yakondo 2:11. ⁱ 7:32 bokumunge alsena anjokondo “11. Farisi”, “34. pris”. ^j 7:35 bokumunge alsena anjokondo “2. arapela lain”.

Konde Molopa Minda Puli Ulu Pulumu Pelemo Nomonga Ungu Te^k
7:37-39

³⁷Pe, yemboma Jerusalleme ongo maku toko kake teli walemanga^l ulume teringi walema pora nimbéndo wale awilimu wendo orumu kinie Yesusi ola angilipelie tondolo mundupelie nimbendo: “Yembo te no waka kolomu liemo na moliona omba no nopili. ³⁸Na molio nilio mele “Sike.” ningu tondolo munduku pilinge^m yemboma enonga konopumenga konde molopa mindi puli noma pikipe wendo ombá.” Pulu Yemonga bokune ungu te aku sipe nimbe molemo.” nirimu. ³⁹Yuni ungu nirimumunge pulumu isipe: “Yu Pulu Yemone sike lipe mundorumu, olio lipe tapondomba yemo molemo.” ningu tondolo munduku pilinge yemboma pe walse Pulu Yemonga Minimu enonga konopumenga omba molomba lingemondo nirimu. Yesusi ou kolopa lomboropa ola molopa mulu koleana kelepa olando naa purumu kulu Minimu ou naa oli.

Yemboma Yesusi Molorumu Mele Kerepale Ningu Moloringi Temanemo
7:40-44

⁴⁰Yembomane Yesusini ungu nirimume pilkulie, marene ningendo: “I yemo Mosisini ‘Pulu Yemonga ungu umbu tondombama pilipe yemboma nimbe simbe ye te ombá.’ nirimumu^o i yemo lemo.” niringi.

⁴¹⁻⁴²Marene ningendo: “Yu Pulu Yemone ‘olio nokopa kondomba lipu mundumbo.’ nimbe mako torumu ye nomi Kirasimu.” niringi.

Marene ningendo: “Pulu Yemone lipe mundumbe ye nomi Kirasimu kolea Gallilli disiriki molopalie ombáye? Yu Gallilli naa menge. Pulu Yemonga bokumuni nimbendo: ‘Pulu Yemone lipe mundumbe ye nomi Kirasimu ye nomi kingi Depisini kalopa limbe. Depisi yu meringi Betellieme taono akune ye nomi Kirasimu menge.’ nilimo^p kanumunge yu Gallilli disiriki manda naa menge lemo.” niringi.

⁴³Aku siku yemboma Yesusi molorumu mele kerepale ningu konopu lupe lupe lieringi. ⁴⁴Yembo marene ‘Yesusi ka siemili.’ konopu leko moloringi nalo tene yu pupe ambolopa naa lsimu.

Juda Ye Awilimene ‘Yesusi We Yere.’ Konopu Lieringi Temanemo
7:45-52

⁴⁵Ulke tembele ele-yema Yesusi kinie yemboma kinie ningu moloringi mele pilku molkolie, pe we kelko yando ongo Pulu Yemo popo tondoringi

^k 7:37-39 Ungumu inie yakondo 4:10,14. ^l 7:37 Walemonga imbimu inie yakondo 7:2; ungu pulumu 5:1. ^m 7:38 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”. ⁿ 7:38 inie yakondo 4:10,14, ungupulu te 4:10. ^o 7:40 Ungu-Manema 18:15,18 molemo; bokumunge alsena anjokondo “35. profet”. ^p 7:41-42 Maika 5:2. Akumu sike Yesusi Betellieme taonona meringi, Mateyu 2:1,4-6, LLuku 2:4-6.

ye awilime kinie Parisi yema kinie moloringine puringi. Yesusi ka siku naa mengo oringi kulu kanokolie enone ele yemando ningendo: “Yemo nambemune naa mengo ongiye?” niringi.

⁴⁶Ele yemane ningendo: “Molo. Ye tene ou ungu mane silimele mele yuni aku sipe naa simu. Yuni ungu mane paa olandopa simu.” niringi.

⁴⁷Parisimene pilku keru pilkulie ningendo: “Yuni kolo topa ungu nimume ‘Sike nimu.’ konopu leko eno we kelko yando ongiye? ⁴⁸Olionga ye awilime kinie Parisi yema kinie olionga ye tene “Yu molemo nilimo mele sike akumu molemo.” nimbe piliemuye? ⁴⁹ Molo, tene aku sipe naa nimbe piliemu kanumu.” ⁴⁹Nalo we yembo maku toko molongime Mosisini ungu mane sirimu pelemoma paa naa pilimele. Pulu Yemone enonga kotemo koronga pilipe, kolonge kinie ‘Mindili nangi.’ nimbe panjerimu.” niringi.

⁵⁰Nikodimasi, yu ou walse Yesusi molorumune purumu ye kanumu,^r Parisi ye kanumenga te yu, yuni eno walsipelie nimbendo: ⁵¹ “Olionga ungu manemane ‘Yembo te kote naa pilkulie we mongo liku sie.’ nilimoye? Yu ou kotena ombalie nilimo mele pilipulie pe ungu nilimomanga pulume apurupu pilimolo.” nirimu.

⁵²Parisi yemane yundu topondoko ningendo: “Aku nu kepe kolea Gallilli ye teye? Pulu Yemonga bokune sukundu mimi siku kanani. Mimi siku kanokolie, ‘Pulu Yemone ungu umbu tondolime pilipe yando nimbe simbe ye te Gallilli wendo ombá.’ nimbe pelemo kanoniye?” niringi.^s

Ambo Ye Puli Te Kinie Ye Te Kinie Wa Ulu Kerinele Teringili Kinie

Yesusini Ulu Te Terimu Temanemo

7:53–8:11

⁵³Yemboma pali ulkendo bulu-balu ningu puringi

8 ¹nalo Yesusi ma pangi te ‘Ma Pangi Unjo Ollipi Ponie’ nili akune olando purumu.

²Kanu kinie kolea tangorumu kinie ipulueli-ou yu kelepa ³Pulu Yemo popo toko kaloringi, ulke tembelena purumu kinie yemboma yu molorumune ongo maku toko moloringi kinie eno ungu mane simbendo yu manie molorumu.

³Kanu kinie Pulu Yemonga ungu manemanga pulume pilku mane siringi yema kinie^t Parisi yema kinie^u enone ambo ye puli te ye te kinie wa ulu kerinele teringilimu liku mengo ongo yemboma moloringi kumbi-kerena ongo anjikulie, ⁴Yesusindu ningendo: “Ungu Mane Silimu, i ambo ye pulimu

^q 7:48 Sikenje. Molo Nikodimasi koronga kiyengo nimbe ‘Yesusi yu sike Pulu Yemone mako topa lipe mundorumu ye nomi Kirasimu.’ nimbe yu kuru mondopa molorumunje? Ya 7:50 kinie yakondo 3:1-21 kanani. ^r 7:50 inie 7:48. ^s 7:52 ya 7:40,41. ^t 8:3 bokumunge alsena anjokondo “41. saveman”. ^u 8:3 bokumunge alsena anjokondo “11. Farisi”.

ye te kinie wa ulu kerinele teko molongili yembomane kanongi-ne membo okomolo. ⁵Mosisini ungu mane te sipe panjipelie nimbendo: “Amboaku tembamo kouni toko kondaa.” nirimu” kene nuni nambolka niniye?” niringi. ⁶Nalo enone sike pilingendo naa niringi. ‘Yuni nambolka nimbenje? Nimbe kenjimbe kinie kote tendemolo.’ ningu aku siku walseringi.”

Nalo Yesusi ma kanopa kimuni mana [we] imbi topa molorumu. ⁷Kanu kinie yu alieli walsi-pou-pou teringi kulu olando sipe kanopalie enondo nimbendo: “Enonga ye te ulu pulu keru te naa pelemo ye tene i ambomo kumbi lepa kouni topili.”^x nirimu. ⁸Aku nimbelle ye kelepa ma kanopa mana we imbi topa molorumu.

⁹Aku nirimu kulu pilkulie ye awilime eno te talo ningu pena pena puku Yesusi munduku siye kolko eno puringi. Ye awilimenga ye nomime ou kumbi leko puringi kanu kinie we ye awilime akilku puringi kinie ye awili te Yesusi kinie naa molopa yuyu molopa, ambomo yu molorumune we angilierimu. ¹⁰Kanu kinie Yesusi olando sipe kanopalie ambomo walsipelie nimbendo: “Ambomo, yema tena molemeleye? Ye tene nu ‘Teko kenjenumunge kote tendambo.’ naa nimuye?” nirimu.

¹¹Ambomone nimbendo: “Awilimu, tene na kote naa tendemba tekemo.” nirimu.

Yesusini nimbendo: “Nane kepe ‘Nuni teko kenjenumunge mongo lien!’ naa nikiru kene nu pukulie ulu pulu keru teleno mele munduku siye kolko kelko naa tei!” nirimu.

**(I temanemonga imbi talo mele.) Te:Yesusi Molorumu Mele Yuni Yuyu
Witinese Molopa Yemboma Nimbe Sirimu Temane Te^y Te:Yesusi Mana
Yembomanga PaTendelimunge Ungu Te
8:12-20**

¹²Yembo moloringimendo Yesusini kelepa nimbendo: “Na ma koleamanga pali yembomanga patendelimu.^z Naandopo molombona lombili andoko molonge yemboma sumbulu toline naa andoko molonge. Konde mololi ulu pulumu silimo patelimu kinie molonge.” nirimu.

¹³Aku nirimu kulu ye awili Parisimene^a pilkulie yu karaye tekolie ningendo: “Nu moleno mele nunu ningu silino kene nuni ungu nikinume pilipulie ‘Sike nikimu.’ nimbu pilimelanje manda naa telka.” niringi.^b

¹⁴Yesusini topondopa nimbendo: “Na ou molopo orundu koleamo kinie kelepo pumbo tekero koleamo kinie pilipu moliomonga na molio mele

^v 8:5 LLipai 20:10, Ungu Manema 22:22. ^w 8:6 ngu pulu te Mateyu 16:1. ^x 8:7 Ungu-Manema 17:6-7. ^y 8:12-20 **Temanemo** inie yakondo 5:31-40. ^z 8:12 inie yakondo 1:4,5,9, Jono Kumbi Lepamo 2:8-11. Yesusini yu mele yepoko pakera molorumu mele nirimu ungu iboku Jono pulu pulune gomo 449 molemo. ^a 8:13 bokumunge alsena anjokondo “11. Farisi”. ^b 8:13 inie yakondo 5:31-47.

sike nanu nilio nalo nane iungu nikirumu sike unguumu. Nalo na molopo orundu koleamo kepe pe pumbo tekero koleamo kepe eno naa pilkimili. ¹⁵Mana yembomane pilku apuruku telemele mele eno Parisi yemane aku siku pilkulie apurulimele, nalo nane yembo te naa apurulio. ¹⁶Nalo nane sike pilipu apurulkenje na nanu manjipu naa apurulkemonga sumbi sipu apurulke. Na lipe mundorumu ye Tata kinie pea tapu topo molebolomonga sumbi sipu pilipu apurulke. ¹⁷Enonga ungu mane te bokune molemo kanumu isipe: ‘Yembo talone ungu te ningu singili liemo ‘Aku unguumu sike.’ niengi.’ aku sipe nimbe pelemo. ^c ¹⁸Akumunge na molio mele nanu nimbu silio kepe; na lipe mundorumu ye Tatane na molio mele nimbe silimola.” nirimu.

¹⁹Kanu kinie enone walsikulie ningendo: “Lanie tena molemoye?”^d niringi.

Yesusini topondopa nimbendo: “Enone na kepe nanga Lapamo kepe naa kanoko imbi silimele. Enone na kanoko imbi silimelanje Tata kepe kanoko imbi silimela.” nirimu. ²⁰Yesusi ulke tembelena sukundu, Pulu Yemonga ningu yembomane kou mone siringi unjo ketema lierimu koleana molopa yemboma ungu mane sipe molopalie iungume nirimu. Nalo yunge walemo^e wendo naa orumu kulu yembo tene yu ambolko liku ka naa siringi.

Yesusini Ye Awilimendo “Na Pumbo Koleana Eno Manda Naa Punge.”

Nirimu Temanemo

8:21-30

²¹Yesusini altopa Juda ye awilimendo nimbendo: “Nakinie pumbo tekero, kanu kinie enone na koroko kelkolie enonga ulu pulu kerime konopune pepili kolonge. Na pumbo koleana eno manda naa onge.” nirimu.

²²Aku nirimu kulu pilkulie Juda ye awilimene enono kerepale ningu walsikulie ningendo: “Aku nambemune ‘Napumbo koleana eno manda naa onge.’ nikumuye? Akuliemo yu yuyu topa kondombanje?” niringi.

²³Yesusini kelepa nimbendo: “Eno manie yemboma, naola yemo. Eno ma kolea pulu yemboma, na ma kolea pulu ye te molo. ²⁴Nane enondo ou nimbondo: “Ulu pulu kerime konopune we pepili kolonge.” nindu kanumu. Akumu “Na kinié molio ou-pulu-pulu molorundu pe molopo mindi pumbo yemo.” nimbu silio mele enone ‘Sike akumu molemo.’^f ningu tondolo munduku naa piliengi liemo pe eno kolonge kinie sike enonga ulu pulu kerime konopune we pepili kolonge.” nirimu.

²⁵Parisi yemane yu walsikulie ningendo: “Nunaweye?” niringi.

Yesusini topondopa nimbendo: “Na molio mele eno alieli nimbu silio kanumu na mindi. ²⁶Nane eno molko ulu telemele mele pilipu

^c 8:17 Ungu-Manema 19:15. ^d 8:19 inie anjokondo 14:7-11. ^e 8:20 ungu pulu te inie yakondo 7:30. ^f 8:24 inie 8:28,58; anjokondo 13:19. Yesusi yu “Pulu Yemo molio.” nimbendo aku sipe nirimu. Ou Mosisini Pulu Yemondo “Nu imbi naweye?” nirimu kinie Pulu Yemone aku sipe nirimula.

apurupulie enone teko kenjilimele mele ungu awisili nimbu silke nalo nanu konopuni pilipulie ungume naa nilio. Na lipe mundorumu yemo, yuulu sikema mindi tepa ungu sikema mindi nilimo ye, kanumuni nilimo mele mindi pilipulie mana yemboma nimbu silio.” nirimu.

²⁷Yuni Lapando nirimu nalo eno yuni nirimu mele pulumu naa pilieringi kulu ²⁸Yesusini enondo nimbendo: “Pe enone Manie Omba Mana Ye A Lierimu Yemo ola uku toko panjinge kinie^g enone pilkulie “Na kinie molio ou-pulu-pulu molorundu pe molopo mindi pumbo yemo.” nimbu silio mele enone ‘Sike akumu molemo.’^h ningu pilkulie kepe, “Na nanu konopuni pilipulie naa telio.ⁱ Tatane na mane silimo mele mindi pilipulie nilio.” alieli nimbu silio ‘Akumu sike lemo.’ ningu pilinge. ²⁹Na lipe mundorumu-ne orundu yemo na kinie pea tapu topo molembolo; alieli yu kanopa peanga kanolemo ulume mindi teliomonga yuni walsikele kepe na mundupe siye naa kolemo.” nirimu. ³⁰Yuni aku sipe nimbe molopili kepe yembo awisili ‘Yesusi yu Pulu Yemone sike lipe mundorumu.’ ningu tondolo munduku pilieringi.^j

Eporayamone Kalopa Lsimu Yembomando Yesusini Nirimu Temanemo
8:31-41

Ungu Sikemone Olio Ka Silimo Melema Wendo Lindipe ‘We Molko Kondangi.’
Nimbé Temanemo
8:31-38

³¹‘Yu sike.’ ningu pilieringi Juda yembomando Yesusini nimbendo: “Nane ungu mane silioma sike pilku liku tenge panjiku molongi liemo eno sike nanga lombili andolime molonge.^k ³²Aku tekolie, enone sike ungumu pilinge kanu kinie eno ka silimo melema sike ungumuni wendo lindipe ‘eno we molko kondangi.’ nimbé.” nirimu.

³³Enone topondoko yundu ningendo: “Olio Eporayamone kalopa Lsimu yemboma molopo, yembo tenga ka kongono te naa tendepo molorumulu.^l Aku liemo nuni ‘Ka silimo melema wendo pumbe olio molko kondonge.’ ninu kanumu nambeko pilkulie ninuye?” niringi.

^g 8:28 inie yakondo 3:14, anjokondo 12:32-33, 19:18. ^h 8:28 inie 8:24,58, anjokondo 13:19. ⁱ 8:28 inie yakondo 5:30. ^j 8:30 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”.

^k 8:31 bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”. ^l 8:33 Kolo toringi. Isirele yembomanga anda-kolepalime kolea Isipi moloringi kinie Isipi yembomane “Eno paa mindili nangi.” ningu ka kongono mele siku ka pulse toko enonga ambolangoma “Ambolango mengolie kangoma kanoko likulie toko kondangi.” niringi (Wendo Oringi 1, 5). Pe Pulu Yemone eno lipe taponropa kolea Isipi ulsu memba purumu. Ulu te i-sipela: Yesusi molopili Isirele yemboma eno enono nokoko naa moloringi. Romo yembomane Isirele yemboma tondolo munduku nokoringimunge Isirele yemboma kapola naa molko Romo yemboma paa konopu keru panjeringi. Pe altoko kolo toringi ungu te inie anjokondo 19:15 molemola.

³⁴Yesusini topondopalié nimbendo: “Nane eno paa sike nimbu sikirumu: Yembo ulu pulu kerí telemelema ulu pulu kerimene ka silimo kinie aku ulu pulu kerimenga ka kongono telemele. ³⁵Ka kongono telemo kendemandemo ulke pulu yemboma kinie pea kamu naa molemo, nalo ambolango te yunge ulke pulu yemboma kinie alieli telune tapu toko molemele. ³⁶Akumunge [Ulke Pulu Yemonga, Malone ‘Eno ka silimo melema mundupe siye kolopili, eno we molko kondangi.’ nimu liemo meltene sike ka naa simbe, we paa sike molko kondonge. ³⁷‘Eno Eporayamone kalopa lsimu yemboma molemele.’ na pilipu molio nalo enonga konopune nanga ungumu naa pelemomonga na toko kondonge tekemele. ³⁸Nane Tata kinie molopolie kanorundu mele eno nimbu silio. Enone enonga laniene nilimo mele pilkulie telemele.” nirimu.

Yesusini “Enonga Lanie Setene.” Nirimu Temanemo 8:42-47 “Setenene Kalopa Lsimu Yemboma Molemele.” Nimbe Yesusini Nirimu Temanemo 8:39-47

³⁹Yesusini yembomando “Eno lanienga ungumu pilkulie telemele.” nirimu kinie pilkulie Juda yembomane topondoko ningendo: “Olionga lapa kalopa lsimumu Eporayamo.”^m niringi.

Yesusini nimbendo: “Molo. Eno sike Eporayamone kalopa lsimu yemboma molemelanje Eporayamone terimu mele eno aku siku telemela. ⁴⁰Nalo aku naa telemele. Pulu Yemone na nimbe sirimu ungume na pilierindu ungu sikema eno nimbu silio yemo toko kondonge tekemele. Eporayamone aku sipe naa terimu. ⁴¹Eno enonga laniene telemo mele manda manjiku telemele.” nirimu.

Enone tondolo karaye tekolie ningendo: “Olionga anumu ye te lupe kinie wapura topalie olio naa merimu. Olionga lapa kanumu Pulu Yemo telu mindi.” niringi.

⁴²Yesusini enondo nimbendo: “Na Pulu Yemo kinie molopolie orundu ya moliomonga Pulu Yemo yu sike enonga Lapa lelkanje enone na konopu mondolemela. Nananu konopuni pilipulie naa orundu. Yuni na lipe mundorumu-ne orundu. ⁴³Nane ungu niliomanga pulumu nambemune sumbi siku naa pilimeleye? ‘Ungu pulumu naa pilimolo.’ ningu liku su silimele akumunge nanga ungumu eno naa pilimele. ⁴⁴Eno Depelemongaⁿ ambolangoma, Setene enonga lapamo. Laniene kanopa peanga kanolemo mele ‘teamili.’ ningulie yuni “Eno teaa.” nilimo mele ‘Paa teamili.’ nilimele. Ou-pulu-pulu mulu maselo kokele wendo orumu

^m 8:39 bokumunge alsena anjokondo “31.1. pikinini bilong Eporayamo”.

ⁿ 8:44 Depelelemo kurumenga nomi Setenenga imbi mele te. Ungu pulu te bokumunge alsena anjokondo “9. devil”.

kinie yu yembo topa kondoli yemo molorumu mele aku silimu yandopa kinié we molemo. Yu sike ungu pulu te naa perimu-ne sike ungu te walsikele kepe paa naa nirimu. Yu kolo tolemo yemo; yu sike kolo toli ungununge pulu yemo molemomonga ou yu kolo torumu mele yandopa kinié kepe pe kepe kolo mindi tolemo tomba. ⁴⁵Nalo nane ungu sikema nimbu siliomonga eno naa pilku ‘Kolo tolemo.’ ningu pilimele.

Yesusi Kinie Isirele Ye Awili Mare Kinie Kerepale Niringi Temanemo
8:48-59 Yesusini “Eporayamo
8:46-59

⁴⁶“Nawene nanga konopune ulu pulu keru telu kepe pelemo manda lipe ora simbeye? Te naa pelemo nalo nane ungu sikemo nindu liemo ‘Sike nikimu.’ ningu eno nambemune naa pilimeleye? ⁴⁷Pulu Yemonga ambolangomane Pulu Yemone nilimo ungunu pilku limele. Eno Pulu Yemonga ambolangoma naa molkolie^o yunge ungunu nane nimbu silioma “Naa pilimolo.” ningu naa pilku limele.” nirimu.

⁴⁸Juda ye awilimene^p yundu topondoko ningendo: “ “Nu Sameria ye te moleno, nunge konopune kuru te molemo.” nilimolo kanumu sike nilimolo.” niringi. ^qJuda yembomane Sameria yemboma kinie konopu keru panjeringi kanumunge^q yu iri toko ungu taka tondoko “Yu ye keru te.” ningendo “Nu Sameria ye te.” niringi. ^r”

⁴⁹Niringi mele pilipelié Yesusini topondopa enondo nimbendo: “Nanga konopune kuru te naa molemo. Nane Tatanga imbi lipu ola mundundulio, nalo enone nanga imbi teko kenjindilimele. ⁵⁰Nanu ‘Imbi ola molopili.’ naa nilio, nalo ye te molemo akumuni ‘Na imbi ola molopili.’ nimbe nanga imbi lipe ola mundundulimo. Kanuyemone nane nilio mele kepe enone nilimele mele kepe mimi sipe pilipe apurupe tene ‘Sike nikimu.’ nimbe pilipe molemo. ⁵¹Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Yembo te nanga ungunu pilipe lipe tepa molomba yembomo paa kamu naa kolopa molopa mindi pumbe.” nirimu.

⁵²Juda ye awilimene yundu ningendo: “Kinié olio pilkimulu, kuru te paa sike nunge konopune molemo lemo. Anda kolepa Eporayamo kolorumu; ^fPulu Yemone ungu umbu tondorumume pilku yemboma ningu siringi yema^s koloringila. Nalo nuni ninindu: “Nanga ungunu pilipe lipe molomba yembomo kamu naa kolomba.” niku. ⁵³Eporayamonga imbi manie mele molopa nunge imbi ola molemoye? Yunge imbi paa ola, nalo yu kepe kolorumula. Pulu Yemone ungu umbu tondorumume pilku yemboma ningu siringi yemboma kepe imbi ola molorumu nalo

^o 8:47 inie 8:42. Bokumunge alsena anjokondo “31. pikinini”. ^p 8:48 ungu pulu inie yakondo 1:19. ^q 8:48 bokumunge alsena anjokondo “39. Sameria”. ^r 8:52 Ou Pulu Pulu 25. ^s 8:52 bokumunge alsena anjokondo “35. profet”.

koloringila. Nunge imbimu ola enonga imbime manieye? Paa molo! Nu koropamo.” niringi.

⁵⁴Yesusini topondopa nimbendo: “Nane nanga imbi nanu lipu ola mundulkenje na imbi paa sike ola naa molka, na we mindi nilke. Nalo akumu molo. Tata, yundu enone “Olionga Pulu Yemo.” nilimele kanumuni nanga imbi lipe ola mundundulimo. ⁵⁵Enone yu naa kanoko naa pilimele nalo nane yu kanopo pilio. Nane “Yu naa kanopo naa pilio.” nilkenje eno kolo tolime molemele mele na aku sipu molka. Nalo nane yu paa sike kanopo pilipu, yunge ungumu pilipu lipu tepo molio. ⁵⁶Enonga anda kolepa Eporayamone na mana manie ombó walemo kanomba pilipelie konopu sipe molorumu. Kanu walemo kamu kanopalie konopu sirimu.” nirimu.

⁵⁷Kanu kinie Juda ye awilimene yundu ningendo: “Nunge ponie tokapu talo ou naa pora nili. Nu kango yemo mindi. Pe nu “Eporayamo kanorundu.” nikinuye? Nuni yu manda naa kanorunu. Kolo tokono.” niringi.

⁵⁸Yesusini enondo nimbendo: “Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Eporayamo sike paa koronga ou molopa kolorumu nalo yu ou naa molopili na molorundu.”^t nirimu.

⁵⁹Aku nirimu kulu pilkulie enone “Yu topo kondamili.” ningu kou liku yu tonge teringi. Nalo Yesusi lopi tepalie, ulke tembelena kiyengo nimbe omba ulsu purumu.

Yesusini Mongo Keri Lierimu Ye Te Tepa Konde Lsimu Kinie Pe Parisi Yema Kinie Ulu Te Wendo Orumu Temaneselo

Kolomongo Awili 9

Yesusini Mongo Keri Lierimu Ye Te Tepa Konde Lsimu Temanemo 9:1-12

9 ¹Yesusi aulkena pumbe purumu kinie mongo keri lierimu ye te molorumu kanorumu. Anumuni olona sukundu mongo keri lielimu merimu. ²Pe yu lombili andoli yemane yu walsikulie ningendo: “Rapai,^u nawene ulu pulu keri terimumunge iyemonga anumuni yu olona

^t **8:58** Yesusini “Eporayamo naa molopili na molorundu.” nirimu akumu Umbu-Ungune “molorundu” ya molemo nalo Yesusi yunge ungune sike “molorundu” naa nirimu. “Molio” nirimu. “Eporayamo yu ou naa molopili na molio.” nirimu. Inie 8:24,28 kinie, anjokondo 13:19 kinie kananila. Nambemune, Pulu Yemonga imbi ‘Yawe’ akumunge ungu pulumu ‘Molio’. Akumunge yembomane “Yu Pulu Yemo molemo.” ningu piliengi!’ nimbe Yesusini aku sipe “molio” nirimu. Akumunge ungu pulumu Wendo Oringi 3:14 molemo kana. Yesusi “molio” nirimu ungu pokore inie yando 6:35 kana. **u 9:2** ‘Rapai’ ungu pulumu inie yakondo 1:38.

sukundu mongo keru lielimu merimuye? Yemo yuyu terimu molo anumu lapaselone teringiliye?” niringi.

³ Yesusini nimbendo: “Yemo yuni kepe anumu lapaselone kepe ulu pulu keru te teringi ne yu mongo keru naa lierimu. ‘Pulu Yemonga ulu tondolo te iyemo kinie mona wendo opili yemboma pali kanangi.’ nimbe iyemo mongo keru lierimu. ⁴ Iwalemo pora naa nimbe ena ou naa pupili na lipe mundorumu yemonga kongono paa temolo. Ipu lemba kinie yembo tene manda kongono naa temba. ⁵ Na ima koleana molopolie, na ma koleana yembomanga patendelimu molio.”^v nirimu.

⁶ Aku nimbelle yu mana lkambe topalie mamu kinie ambolopa topele-mapele topalie yemonga mongoselonga kandopalie nimbendo: ⁷ “Nu no-mongo Silloamo puku kumbi-kerena no le-pou.” nirimu. (Silloamonga ungu pulumu ‘lipe mundoli.’) Yu akune pupe kumbikerena no lierimu kinie mongoselo peanga lierimu, melema kanolipe ulkendo purumu.

⁸ Kanu kinie yunge kolea yemboma kinie “Yu koumone siee.” nimbe ou aulkena mawa tepa molorumu kanoringi yemboma kinie yu aku sipe orumu kanokolie enone enono anjo yando kerepale ningu walsikulie ningendo: “I yemo ou “Kou mone sie.” nimbe mawa tepa molorumu kanu yemonje?” niringi.

⁹ Marene ningendo: “Sike, yu aku yemo mindi.” niringi.

Marene ningendo: “Molo. Elo kumbi-kere telu sipe nalo iyemo lupe.” niringi.

Nalo yemo yuyu tondolo mundupelie nimbendo: “Yekanumu na mindi.” nirimu.

¹⁰ Enone topondokolie ningendo: “Nunge mongoselo nambe-enu kinie peanga liemuye?” niringi kinie

¹¹ yuni topondopa nimbendo: “Ye te ‘Yesusi’ nilimele kanumuni olí lipe mongoselonga ape kandopalie nimbendo: “No-mongo Silloamo puku kumbi-kerena no le-pou.” nimukinie pupu kumbi-kerena no le-pondu kinie nanga mongoselo peanga liemu-ne kolea kanondu.” nirimu.

¹² “Aku yemo tena molemoye?” niringi kinie

“Na naa kanondu.” nirimu.

Parisi Yemane Mongo Keru Lierimu Yemo ‘Nambepa Peanga Liemunje Piliemili.’ Niringi Temanemo (Kolomongo Awili 9 pali temane telumu.)

9:13-34

¹³ Ye ou mongo keru lierimumu yembomane Parisi yema^w moloringine mengo puringi. ¹⁴ Kanu kinie, Yesusini le-olí lipe yemonga mongoselonga ape kandopalie yemonga mongoselo ‘altopa peanga liepili.’ nirimu kanu walemo [Juda yemboma koro moloringi] wale Sambate kinie^x terimu,

^v 9:5 inie yakondo 8:12. ^w 9:13 bokumunge alsena anjokondo “11. Farisi”.

^x 9:14 bokumunge alsena anjokondo “37. Sabat”.

¹⁵akumunge Parisi yemane kepe yu walsikulie ningendo: “Nunge mongoselo nambepa peanga liemuye?” niringi.

Yemone topondopa nimbendo: “Nanga mongoselonga oli ape kandomu kinie na kumbi-kerena no lepolie kinie na mongone kanokoro.” nirimu.

¹⁶Parisi ye marene ningendo: “I yemo Sambate walemo naapilipe we andolemo, aku sipe ulu pulu keru telemomonga Pulu Yemone yu naa lipe mundorumu lemo.”^y niringi.

Nalo marene ningendo: “Pulu Yemone lipe tapondomba kinie mindi yembo tene iulu tondoloma mele manda temba^z aku sipe mele ye ulu pulu keru telemo tene manda telkaye?” niringi.

Akumunge eno anjo yando kerepale ningu konopu telune pupili naa moloringi.

¹⁷Akumunge mongo ou keru lierimu yemo altoko walsikulie ningendo: “Kanu yemone nunge mongomo tepa peanga tendemu akumunge yundu nu nambolka konopu lekenoye?” niringi.

Yemone topondopalie nimbendo: “Yu Pulu Yemone ungu umbu tondolemoma pilipe yemboma nimbe silimo yete.”^a nirimu.

¹⁸Nalo Juda ye awilimene^b “‘Iyemo ou yunge mongomo paa sike keru lierimu, pe kinié peanga liemu.’ nimbu ‘sike lemo.’ we naa nimolo. Yu olio kanopo imbi naa silimolo kene anumu lapaselo walsipu piliemili wale.” niringi. ¹⁹Kanu kinie anumu lapaselo oringili kinie walsikulie ningendo: “I yemo elonga marenaye? “Anumuni merimu kinie mongomo keru lierimu.” nilimbele kanu yemo imuye? Aku liemo kinié nambepa mongone kanolemoye?” niringi.

²⁰Anumu lapaselone topondokolo ningelendo: “Yu sike oltonga malo, anumuni merimu kinie yunge mongomo keru lielimu merimu yemo olto kanokombolo. ²¹Nalo kinie yunge mongoselo peanga liemumu nambepa temunje olto naa kanombulu. Yu nawene mongoselo tepa peanga tendemunje akumu olto naa la kanombulu. Yu yemo molemo kene yu temu mele yuyu nimbe sipili yu walsiku piliee.” niringili. ²²Anumu lapaselo Juda ye awilime pipili kolkololie aku siku niringili. Juda ye awilimene ou ningu panjikulie ningendo: “Yembo tene ‘Yesusi yu sike Pulu Yemone lipe mundorumu ye nomi Kirasimu.’ nimu liemo aku yembomo ulke maku topo Pulu Yemonga ungu pilimolo ulkemanga naa opili kamu makoromolo.” niringimunge aku siku niringili. ²³Ou ye awilimene akusiku ningu panjeringimu anumu lapaselo pilkululie “Yu yemo kene yuyu nipili walsiku pilie.” niringili.

²⁴Juda ye awilimene kelko talo siku ou mongo keru lierimu yemo “Ou.” ningulie yundu ningendo: “Nuni ‘Pulu Yemo pilipe molemo.’ ningu kolo

^y 9:16 inie 9:24. ^z 9:16 ungu pulu te inie yakondo 2:11. ^a 9:17 bokumunge alsena anjokondo “34. profet”. ^b 9:18 ungu pulu inie yakondo 1:19.

naa toko, nu temu mele sumbi siku olio piliemili ningu si! 〔Olio Pulu Yemonga ungumu mimi sipu pilimolo yemane pilkimulu,〕 “Nunge mongo tepa peanga tendemu.’ nikinu yemo yu ulu pulu keru teli yemo.’ nimbu pilkimulu.” niringi.^c

²⁵Yuni enondo topondopa nimbendo: “Na mongo tepa peanga tendemu yemo ulu pulu keru teli yemo molo molonje, na naa pilkiru. Nalo ulu te na paa sike pilkiru. Ou nanga mongoselo paa sike keru lierimu nalo kinie nanga mongoselo peanga liemu-ne kolea kanokoro, akumu na paa pilkiru.” nirimu.

²⁶Kanu kinie enone yu walsiku pilkulie ningendo: “Yuni nu nambe-emuye? Nambolka uluru temu kinie nunge mongoselo peanga liemuye?” niringi.

²⁷Yuni topondopa nimbendo: “Nane eno ou nimbu sindu nalo naa pilingendo ungu nindumu liku su singi kanumu. Pe kinie nambolkare pilingendo altoko ‘ni!’ nikimiliye? Eno kepe yu lombili pungendo walsikimilije?” nirimu.

²⁸Kanu kinie enone yu kinie mumindili kolkolie iri toko ningendo: “Nu aku ye kerimunge lombili andolimu nalo olio Mosisinge lombili andolime.^d ²⁹‘Pulu Yemone sike Mosisi kinie ungu nirimu.’ nimbu pilipulie 〔Mosisi Pulu Yemonga ye awilimu.〕 nimbu pilipu molemolo,^e nalo iye kerimu yu terenga molopa orumunje, olio naa pilkimulu.” niringi.

³⁰Yemone topondopa nimbendo: “I yemone nanga mongoselo tepa peanga tendemu nalo yu tena molopa orumunje eno Pulu Yemonga ungumu mimi siku pilimele yemane naa pilimele akumu paa ulu te lupe. ³¹Olio pilimolo, ‘Ulu pulu keru telemele yemboma Pulu Yemo mawa teko ‘Liku tapondou.’ nilimele ungume naa pilimo. Yembo te ‘Pulu Yemonga imbimu olandopa molopili.’ nimbe ulume tepa molopa, yuni “Tei.” nilimo mele pilipe telemo yemboma Pulu Yemo mawa tepa “Liku tapondou.” nilimo ungume pilimo.’ akumu olio pilimolo. ³²Ou Pulu Yemone mulu maselo terimu kinie kepe yandopa kepe yembo te anumuni merimu kinie olona sukundu mongo keru lierimu yembomonga mongomo yembo tene tepa peanga tenderimu ningu temane telu kepe ou tene naa toringi pilierimulu kanumu. ³³Pulu Yemone iyemo lipe naa mundulkenje yuni aku sipe ulu tondolo te manda naa telka.” nirimu.

³⁴Yuni aku nirimu kulu pilkulie enone topondoko ningendo: “Nu aminiene merimu kinie ulu pulu keru awisili pepili merimu. Pe kinie nuni ‘olio mane siembo.’ konopu lekolie nikinuye?” niringi. Aku ningulie yu 〔Pulu Yemonga ungumu pilieringi ulkena kamu〕 makororingi.

^c 9:24 ya 9:16. ^d 9:28 bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”. ^e 9:29 WendoOringi 33:11.

**“Yembomanga Konopune Sukundu Mongoma Keri Lemo, Yembo Naa
Kanolemele.” Nirimu Temanemo (Kolomongo Awili 9 pali temane telumu.)
9:35-41**

³⁵ Juda ye awilimene Yesusini mongo tepa peanga tenderimu yemo [Pulu Yemonga ungumu pilieringi ulkena] kamu makoringi kinie pilipelie Yesusi yu pupe kanopalie nimbendo: “Nu Manie Omba Mana Ye A Lierimu Yemo [‘Yu sike Pulu Yemone lipe mundorumu,’ ningu tondolo munduku pilkinu^f molo moloye?” nirimu.

³⁶ Yemone walsipelie nimbendo: “Ye Awilimu,^g iye nikinumu yu naweye? Nane ‘yu sike aku yemo molemo.’ nimbu tondolo mundupu piliembo kene ningu si.” nirimu.

³⁷ Yesusini nimbendo: “Kanu yemo nu kinie kanoko moleno. Kinié nukinie ungu ningu molkombele akumu.” nirimu.

³⁸ Kanu kinie ye kanumuni nimbendo: “Awilimu, kinié ‘Nu aku yemo sike lepamo.’ nimbu tondolo mundupu pilkiru.” nimbelle Yesusinge imbi lipe ola mundundupe yu kapi nirimu.

³⁹ Yesusini nimbendo: “Na ‘yemboma ulu pulu keru teko molemele mele mona liepili piliengi!’ nimbu ma koleana orundu. ‘Yembo mongo keru lemoma mongone melema kanoko, mongo peanga lemoma mongone melema naa kanangi.’ nimbu ma koleana orundu.”^h nirimu.

⁴⁰ Parisi yeⁱ yu pea moloringi marene yuni aku nirimu pilkulie ‘Yu ungu iko te topa oliondo nikimunje?’ ningu yu walsikulie ningendo: “Nu nambolka ningu nikinuye? Olionga mongoma keru lemolaye?” niringi.

⁴¹ Yesusini nimbendo: “Enonga mongoma keru lelkanje enonga ‘konopune ulu pulu kerime pelemo.’ ningu pilkulie, [Pulu Yemondo] “‘Ulu pulu kerime manie pupe konopu peanga liepili.’ ni.” nilimela. Nalo “Mongone melema kanolemolo.” nilimelemonga enonga ulu pulu kerime konopune we pepili molemele.”^j nirimu.

**Yesusini Kongi Sipisipime Kinie Sipisipimenga Tapu Yemo Kinie
Akumendo Nirimu Temanemo
10:1-21**

**Kongi Sipisipi Palamonga Ungu Ikomo
10:1-6**

10 ¹ Walse Yesusini yembo moloringimendo nimbendo: “Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Ye te kongi sipisipi pala

^f 9:35 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”, “32.3. Pikinini Bilong Man”.

^g 9:36 bokumunge alsena anjokondo “6. Bikpela”. ^h 9:39 inie yakondo 3:17.

ⁱ 9:40 bokumunge alsena anjokondo “11. Farisi”. ^j 9:41 inie anjokondo 15:22.

kerepulune suku naa pupe, we tenga topa tangondopa pulimo yemo yu wa noli yemo.^k ²Nalo ye tekerepulune suku pulimo yemo yu sipisipi nokoli yemo.^l ³Kerepulu nokoli yemone yunge kune lindilimo. Sipisipimene nokoli yemonga ungumu pilimele, yunge sipisipimenga imbime lepa pala kerepulune ulsu memba pulimo. ⁴Yunge sipisipime wendo lipelie, yu kumbi lepa pulimo kinie yunge ungumu pilkulie eno lombili pulimele. ⁵Ye lupe tenga ungu nilimomo naa pilkulie yu lombili naa puku talopa leko pulimele.” nirimu.

⁶Yesusini aku ungu ikomo topa sirimu nalo ungu pulumu naa pilieringi.

*Yesusi Yu “Kongi Sipisipimenga Tapu Ye Peangamo Molio.” Nirimu Temanemo
(10:1-18 pali kanani.)*

10:7-18

⁷Yesusini [kongi sipisipimenga ungu ikomo topalie nirimumuni, ungu pulumu naa pilieringi kulu,] kelepa ungu te pea nimbendo: “Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Na sipisipimenga pala kerepulumu.^m ⁸Yembo lupe ou na naa wambo oringi yemboma wa noli yema mindi, nalo enonga ungume sipisipimene naa pilieringi. ⁹Na kerepulumu. Yemboma ‘Sukundu pamili.’ ningulie na molombona ongema mindili nolemela aulkena wendo ongo na-kinie kapola molko sukundu pukuⁿ pena ongo era nongo tengemo. ¹⁰Wa lili yemo wa nomba topa kondopa tepa kenjimbendo mindi olemo. Nalo nane ‘Eno konde molko paa molko kondangi.’ nimbu orundu.

¹¹“Na nanu kongi sipisipi tapu tepo kondolio yemo. Sipisipi tapu tepa kondoli yemone yunge sipisipime ‘Mindili naa nongo, kolou naa kolangi.’ nimbelle eno lipe tapondopa enonga nimbe kolo wangopa kolondomba telemo.^o ¹²Ye te yu sipisipi pulu yemo molo, yu we kou kongono mindi tepa sipisipime we nokondolemo, kanu we tapu tendeli yemo owa takera te ‘Sipisipi te topo nambo.’ nimbe olemo kinie kanopalie, yu sipisipime mundupe siye kolopa talopa lepa pulimo. Kanu kinie owa takeramone sipisipime topa bulu-balu silimo. ¹³Yemo yu kou kongono teli yemo mindi molopalie, sipisipime kondo naa kolopa yu talopa mindi lemo.

¹⁴⁻¹⁵“Na nanu sipisipi pulu yemo molopolie eno tapu tepo kondolio. Tatane na kanopa pilimo nane yu kanopo pilio mele aku sipe melela, nane nanga sipisipime kanopo pilio enone na kanoko pilimelela. Nane sipisipime eno ‘Naa kolangi.’ nimbu enonga kolo wangopo kolondombo. ¹⁶Nanga sipisipi mare lupe molemelela, i_Juda_J koleana sipisipime

^k 10:1 inie 10:5,8,10,12,13. ^l 10:2 bokumunge alsena anjokondo “44.1. sipsip”.

^m 10:7 Yesusini yu mele yepoko pakera molorumu mele nirimu ungumu iboku Jono pulu pulune gomo 449 molemo. ⁿ 10:9 bokumunge alsena anjokondo “21. kisim bek”.

^o 10:11,14-15 inie anjokondo 15:13.

molo. Na kanu sipisipi wema kepe paa membo ombóla. Membo ombó kinie kanume nanga ungume pilku linge kinie pe sipisipime pali talape telumu mindi molonge, sipisipi pulu ye telu mindi molopa eno tapu tepa kondomba. Akumu na.

¹⁷“Na kolambo.’ nikirumunge Tatane na konopu mondolemo. Nalo ‘Kolopolie onomo ono koleana kamu leambo.’ ni naa nimbu, ‘Lomboropo ola molambo.’ nimbo.’ nimbu pilipulie ‘Na kolambo.’ nikiru. ¹⁸Yembo tene na ‘Kolopili tambo.’ ni naa nikimu; nanu konopuni pilipulie ‘Kolambo.’ nikiru. ‘Na kolambo tangi.’ nikirumu nanu ‘Kolambo.’ manda nimbo. Kolopolie nimbomone, ‘Na altopo konde molambo.’ nimbomo nanu manda nimbo. Itembomo Tatane “Aku siku tei.” nirimu mele tembo.” nirimu.

¹⁹Yesusini aku nirimu kulu Juda yembomane pilkulie eno altoko konopu telune naa pupili yu-mele-mele konopu liku mundoringi.

²⁰Yembo awisilini ningendo: “Yunge konopune kuru keru te molemomonga^p yu kekelepa topa aku sipe ungumu nimbe kenjilimo. Nambemune yunge ungumu pilkimiliye?” niringi.

²¹Nalo marene ningendo: “I ungu nikumume kuru te konopune molomba ye tene aku sipe mele manda naa nilke. Kuru tene nambepa yembo tenga mongo keru lielimu manda tepa peanga tendelkaye?” niringi.

Juda Ye Awilimene “Yesusi Pulu Yemonga Malo Molo.”

Niringi Temanemo

10:22-42

²²Kanu kinie Juda yembomanga ulu te wendo orumu wale te wendo orumu. Koronga ou yembo marene Pulu Yemo popo toko kaloringi ulke tembelena teko kake tenderingi walemo^q ponie tenga tenga pilingendo Jerusalleme maku toringi aku walemo wendo orumu. Aku walemo kolea ali tepa kalopera torumu walemanga wendo orumu. ²³Kanu walemo wendo orumu kinie Yesusi ulke tembele kerepulune ‘Sollomononga’ ningu takoko anjo lsingine^r andopa molorumu ²⁴kanu kinie yu molorumune Juda ye awilime^s ongo maku toko angilkulie yundu ningendo: “Olio konopu talo tepo naa lipu mundupu molamili kene Pulu Yemone “Olio nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.” nimbe mako torumu ye nomi Kirasimu nu liemo olio mongo toko ningu si.” niringi.

²⁵Yesusini topondopa nimbendo: “Nane aku yemo molio ou nimbu sirindu nalo ‘Sike nikimu.’ ningu naa pilimele. Nanga Tatane na namba

P 10:20 inie yakondo 7:20, LLuku 11:14-22. **q 10:22** Pulu Yemone Nimbe Panjipe Mi Lierimu Ungu Oumu pora nimbe, Ungu Kondemo (Yesusinge Ungumu) ouwendo naa opili Juda yembomanga opa puluemane Pulu Yemonga ulkemo teko kenjeringi kinie Juda yembomane altoko teko kake tenderingi, aku walemongo nilimo.

r 10:23 LipeMundurumuYema 3:11. **s 10:24** ungu pulu inie yakondo 1:19.

sipe yunge kongonomo “tende-pou.” nirimu-na^t ulu tondolo teliomane na molio mele lipe ora silimo, ²⁶nalo eno nanga kongi sipisipime naa molemelemonga molio mele nilio akumu ‘Kolo tokomo.’ ningu pilimele. ²⁷Nanga sipisipime nanga ungume pilimele. Nane eno kanopo imbi silio, eno na lombili olemele.^u ²⁸Nane eno ‘konde molko mindi pang.’ nilio. Eno mindili nongo molko kenjinge koleana naa punge.’ Eno nane nokopo molambo yembo tene manda wendo naa limbe. ²⁹Tata yuni kanu sipisipime na sirimu yemo yu melemanga pali olandopamo, yuni kanume nokopa molopili yembo tene manda wendo naa limbe. ³⁰Na kinie Tata kinie olto telumu.” nirimu.”

³¹Juda ye awilimene altoko kou liku Yesusi tonge teringi, ³²nalo yuni enondo nimbendo: “Nane Tatanga ulu tondolo awisili peangama eno lipu ora sipu terindu, akumenga temo kanoko keru kanokolie na kouni tonge tekemeleye?” nirimu.

³³Juda ye awilimene topondoko ningendo: “Ulu tondolo terinumenga nu kouni tomolo naa tekemolo. Nuwe mana yemone Pulu Yemo liku ungu taka tondoko nuni ninindu: “Na Pulu Yemo.” nilino, akumunge nu kouni tomolo tekemolo.” niringi.

³⁴Yesusini topondopa nimbendo: “Pulu Yemonga bokunosilimelemonga^x Pulu Yemone ungu te nimbendo:

“Nane eno ou nimbondo:

‘Eno pulu yema.’ nirindu kanumu.”^y

nirimu, nimbe bokune molemo. ³⁵Pulu Yemonga bokune ungu molemomane kolo naa tolemo, ungu nilimoma pepa mindi pulimo kanumu. Pe Pulu Yemone yunge ungu pilieringi yembomando “pulu yema.” nirimu liemo ³⁶Tatane mako topa ‘nanga yemo molopili.’ nimbe ma koleana lipe mundorumu-ne orumu yemone “yu Pulu Yemonga Malo.” manda naa nimbeye? Pe nane “Na Pulu Yemonga Malo.” niliomonga nando “Pulu Yemo liku ungu taka tondokono.” nambemune nikimiliye?^z ³⁷Tatane ulume telemo mele nane aku sipu ulume naa tendu liemo na ‘sike yunge malo nikimu’ ningu naa piliengi! ³⁸Nalo Tatane ulume telemo mele nane sike aku sipu ulume tembo kinie ‘Yu Pulu Yemonga Malo molo. Kolo tokomo.’ ningu piliengi liemo aku kapola ulu tondolo telioma kanokolie ‘Pulu Yemonga ulu tondoloma.’ ningu kanangi. ‘Tata na-kinie tapu topa molemo, na Tata-kinie tapu topo molio.’^a ningu pilingendo aku siku nane telio ulume kanokolie ‘Pulu Yemonga ulu tondoloma.’ ningu kanaa.” nirimu.

^t 10:25 inie yakondo 5:43, bokumunge alsena anjokondo “28. nem”. ^u 10:27 inie 10:4. ^v 10:28-29 inie yakondo 3:16. ^w 10:30 inie anjokondo 17:21-23. ^x 10:34 inie anjokondo 12:34, bokumunge alsena anjokondo “26. Lo”. ^y 10:34 Konana 82:6. ^z 10:36 bokumunge alsena anjokondo “32.2. Pikinini Bilong God”. ^a 10:38 inie anjokondo 14:10-11,20, 17:21, Jono Kumbi Lepamo 4:15,16.

³⁹Yuni aku nirimumunge enone altoko yu ka singe teringi nalo yu eno mundupe kelepa yu purumu.^b

⁴⁰Aku tepalie nirimumuni, Yesusi kelepa no Jodane lumbilipe nekendo pupe, Jono ou yemboma no linderimu koleana pupe molorumu. ⁴¹Kanu kinie yembo awisili yu molorumune oringi. Ongolie ningendo: “[No Lindeli] Jonone sike [Pulu Yemonga kongono tenderimu mele] lipe ora sirimu ulu tondolo telu kepe^c naa terimu, nalo iyemone pe omba molopa temba mele Jonone ou nimbe sirimu akuungume paa sike nirimu.” niringi. ⁴²Kanu kinie aku koleana yembo awisilini ‘Yesusi yu sike.’ ningu tondolo munduku pilieringi.^d

**Yesusi Kolea Judia Disiriki Pupe Jerusalleme Purumu
Kinie Juda Yembomanga Ye Awilimene “Yu Topo
Kondamili.” Ningu Waa Toringi Temanemo**

Kolomongo Awili 11–12

**LLasirasi Kolorumu Ono Teringi Kinie Yesusini Topa Makinjinderimu
Kinie Temanemo**

Kolomongo Awili 11 Pali, 12:9-11

LLasirasi Kolorumu Temanemo

11:1-16

11 ¹Ye te kuru torumu, yunge imbi LLasirasi. Yunge kolea Betani, akune yunge kemulu Maria kinie Mataselo pea moloringi. ²Kanu ambo Mariane pe walse Awilimunge kimbune kopongo wele ondopa ape kandondopalie Maria yunge penge indimuni Awilimu yunge kimbune kulu tondorumu.^e Ambo akumunge kemulu LLasirasi kuru torumu.

³Yunge kemuluselone LLasirasi kuru torumu kulu Yesusi molorumune ungu te ningu mundukululie ningelendo: “Awilimu, nuni konopu mondoleno yemo kuru tomu.” niringili.

⁴Yesusini aku ungumu pilipelie yu lombili andolimendo nimbendo: “LLasirasi kuru tokomomo manda naa kolomba, molo. Pulu Yemonga tondolomo mona lepa yunge imbi ola molombamonga yu kuru tokomo. Yu kuru tokomomonga Pulu Yemonga Malonga tondolomo mona lepa imbi ola molombala.” nirimu.^f

⁵Yesusini ambo Mata kinie angenu Mariaselo elonga kemulu LLasirasi kinie eno paa konopu mondorumu ⁶nalo LLasirasi kuru torumu pilipelie yu molorumu koleana wale talo we molorumu.

^b 10:39 ungu pulu te inie yakondo 7:30. ^c 10:41 ungu pulu te inie yakondo 2:11.

^d 10:42 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”. ^e 11:2 inie anjokondo 12:3. ^f 11:4 inie yakondo 9:3.

⁷Wale talo molopalie pe yu lombili andoli yemandog nimbendo: “Olio kolea Judia disirikindu kelepo yando pamili.” nirimu.

⁸Nalo enone ningendo: “Rapai,^h Juda ye awilimeneⁱ nu ou kouni tonge teringi kanumu. Pe nu akune kelko puni tekenoye?” niringi.

⁹Yesusini topondopa ungu iko topalie nimbendo: “Waletenga ekendo kolea sumbulu topa, ekendo tangopa naa telemoye? Kolea tangolemo kinie yembo te ma koleana patendelemona pupelie aulke sumbi sipe kanopa pupe manda a naa tolemo.^j ¹⁰Nalo yembo te ipulueli pulimomo patendelimu yu kinie naa pelemomonga yu atolemo.” nirimu.

¹¹Aku nimbelie pe yuni altopa enondo ungu te pea nimbendo: “Olionga pulu lemo ye LLasirasi uru pelemo. Nalo nane pupu yu topo makinjindimbo.” nirimu.

¹²Yunge lombili andolimene ningendo: “Awilimu, yuuru pemu liemo kelepa kapola molombamo.” niringi.

¹³Yesusini LLasirasi kolumumundu nirimu nalo yunge lombili andolimene ‘Yu we uru pelemo.’ konopu lieringi. ¹⁴Aku siku konopu lieringi kulu Yesusini ungu ikomonga pulumu nimbe para sipelie nimbendo: “LLasirasi kolopa pora simu.” nirimu.^k ¹⁵“Nalo na yu kinie naa molondumunge ulu tondolo wendo ombá kene enone na molio nilio mele ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilingemonga yu kinie naa molondumu papu tendu. Yulemona pamili waa.” nirimu.

¹⁶Aku nirimu pilipelie, Tomasi, yunge imbi te Didimasi, yuni lombili andoli marendo nimbendo: “Olio Yesusi yu kinie pea kolamili pamolo.” nirimu.

*Yesusini LLasirasi Kemuluselo Kondo Kolopa Nimbe Toyombo Tondorumu
Temanemo (Inie yakondo 11:1 pulu polko kanani.)
11:17-37*

Yembo Kololime Lomboroko Ola Molemelemonga Ulu Pulumu Kepe
Yembo Konde Molemelemonga Ulu Pulumu Kepe Yesusi Yu Aku Puluselo
Molemo Ungumu

11:17-27

¹⁷Yesusi kolea kanga Betani omba pilierimu kinie “LLasirasi ono koleana wale kise pemu.” niringi pilierimu. ¹⁸Kolea kanga Betani kinie kolea awili Jerusalleme kinie paa nondopa mele lierimu, manda manjeli killomita yepoko mele. Nondopa lierimu kulu ¹⁹Juda yembo awisili LLasirasi kolumu kulu pilkulie Mata Mariaselo moloringiline eno kola-ulke oringi.

^g 11:7 bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”. ^h 11:8 ‘Rapai’ ungu pulumu inie yakondo 1:38. ⁱ 11:8 ungu pulu inie yakondo 1:19. ^j 11:9 inie yakondo 8:12, 9:5. ^k 11:11-14 Koloringi mundu “Uru peringi.” niringi ungu mare Mateyu 9:24, Ou-Tesallonaika 4:13, 5:10.

²⁰Matane Yesusi orumu pilipelie yuni ‘Aulkena kanopo limbo.’ nimbe purumu, nalo Maria yu ulke suku we molorumu. ²¹Matane Yesusi kanopa lipelie yundu nimbendo: “Awilimu, nu ya pea molemelanje nanga kemulu naa kolka.” nirimu. ²²“Nalo na pilkiru, kinié kepe nuni Pulu Yemo kinie mawa teni kinie nu mawa teni mélemo yuni pilipelie nu simbe.” nirimu.

²³Yesusini yundu nimbendo: “Kemilie altopa lomboropa ola molomba.” nirimu.

²⁴Matane nimbendo: “Sike, na pilio. Mulu ma pora nimbe walemonga yemboma lomboroko ola molonge kinie LLasirasi kepe lomboropa ola molomba.” nirimu.

²⁵Yesusini yundu nimbendo: “Yembo lomboroko ola molonge ulu pulumu kinie konde mololi ulu pulumu kinie aku uluselonga pulumu na.” nirimu.^l “Na molio inikiru mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilimo yembomo kolopalie konde molomba. ²⁶Yembo konde molopa ‘Yu sike Pulu Yemone lipe mundorumu yemo.’ nimbe tondolo mundupe pilimo yembomo paa sike kolou naa kolopa alieli konde molopa mindi pumbe.^m Aku nikirumu ‘Sike nikimu.’ ningu tondolo munduku pilku molkono molo moloye?” nirimu.

²⁷Matane Yesusindu nimbendo: “Sike, Awilimu. ‘Pulu Yemone “Olio nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.” nimbe mako torumu ye nomi Kirasimu kinie Pulu Yemonga Malomoⁿ kinie, aku yemo “Ya mana ombá.” niringi ye akumu nu ongo moleno.’ nimbu tondolo mundupu pilipu molio.” nirimu.

Yesusi Kola Terimu Temanemo (Inie yakondo 11:1 pulu polko kanani.)

11:28-37

²⁸Matane aku nimbelie yu yando pupelie angenu Maria kiyengo nimbe walsipe “Pea molambili ou.” nimbelie yundu nimbendo: “Ungu Mane Silimu omba molopalie, “Yu moliona ou.” nikimu.” nirimu kinie ²⁹Maria pilipelie yu tamburumbu ola angilipe Yesusi molorumune purumu. ³⁰Kola-ulke moloringine Yesusi ou naa omba, Matane yu aulkena angiliepili pupe kanopa orumu akune yu we molorumu. ³¹Kanu kinie Juda yembo kola-ulke pea moloringimene Maria tamburumbu ola angilipe omba pena purumu kinie kanokolie niringimuni, ‘Yunge kemulu ono tengi koleana kola temba pukumunje.’ ningu lombili puringi.

³²Maria Yesusi angilierimune omba Yesusi kanopalie yunge kumbi-kerena omba tamalu pepalie nimbendo: “Awilimu, nu ya pea molemelanje nanga kemulu naa kolka.” nirimu.

^l 11:25 Yesusini yu mele yepoko pakera molorumu mele nirimu ungumu iboku Jono pulu pulune gomo 449 molemo. ^m 11:26 inie yakondo 3:16, bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”, “24. laip”. ⁿ 11:27 bokumunge alsena anjokondo “6. Bikipela”, “23. Krais”, “32.2. Pikinini Bilong God”.

³³Maria kinie Juda yembo yu-kinie pea oringime kinie kola teringi kulu kanopalie yu eno paa kondo kolopa konopu umbune awili tepa kolorumu. ³⁴Yuni walsipelie nimbendo: “Yu ono tena tengiye?” nirimu.

Enone topondoko ningendo: “Awilimu, nu ongo kanou.” niringi.

³⁵Yesusi kola terimu.

³⁶Aku terimu kulu kanokolie Juda yembomane ningendo: “Kaname. Ye kolomumu yu paa konopu mondolemo lepamo.” niringi.

³⁷Nalo marene ningendo: “Ye tenga mongo keru lierimumu manda tepa peanga tenderimu yemo yuni^o ikolomu yemondo “Naa kolopili.” manda naa nilkeye?” niringi.

Yesusini LLasirasi Ono Koleana Topa Makinjinderimu Temanemo (Inie yakondo

11:1 pulu polko kanani.)

11:38-44

³⁸Yesusi yu altopa kamelena mindili terimu pilipelie ono koleana orumu. Aku ono koleamo yu kou-kandemo. Yu ono teringi kou-kande kerepulune kou awili tene pipi siku noseringi lierimu. ³⁹Yesusini nimbendo: “Koumu wendo lie.” nirimu.

Nalo kolorumu yemonga kemulu Matane nimbendo: “Awilimu, yu ono koleana pepili wale kise omba pumu lkupendi paa tomba.” nirimu.

⁴⁰Yesusini yundu nimbendo: “Nane nundu “Na molio mele nindu ungumu^p ‘Sike nimu.’ ningu tondolo munduku pilienu liemo nuni Pulu Yemonga tondolomo kanoni.” nindu kanumu.” nirimu.

⁴¹Aku nirimu kinie enone kou akumu wendo lisingi.

Kanu kinie Yesusini olando sipe kanopalie nimbendo: “Tata, nuni na pilienumunge nane nu “Ange. Paa tenu.” nikiru. ⁴²Nuni nanga ungumu alieli pilino, nuni pilino mele na pilio nalo ‘Yembo ya i angilkimilimene ‘Na nuni mundorunu yemo.’ ningu piliengi!’ nimbu nane nundu “Napilienumunge ange.” nindu.” nirimu.

⁴³Aku nimbelie nirimumuni, tondolo walsipelie nimbendo: “LLasirasi, nu makiliku wendo ou.” nirimu. ⁴⁴Kanu kinie ye kolorumu kanumu makilipe wendo orumu. Yu wendo orumu kinie yunge kimbu kime banisini ka toko yunge kumbikeremo kepe maminiane okoko yu ono teringime wendo naa lipe we omba angilierimu kulu Yesusini enondo nimbendo: “Yu okongi mulumbalemo wendo lieyo. Yu omba pupili.” nirimu.

o 11:37 inie yakondo 9:6-7. p 11:40 inie 11:4.

Yesusi Tongendo Langi Niringi Temanemo^q (Inie yakondo 11:1 pulu polko kanani.)
11:45-57

⁴⁵LLasirasi kolumu kinie Yesusini yu topa makinjinderimu kulu Juda yembo kola-ulke oringimenga awisilini yuni aku terimu ulumu kanokolie 'Yu molemo nilimo mele sike akumu molemo.' ningu tondolo munduku pilieringi. ⁴⁶Nalo mare Parisi yema Jerusalemme moloringine puku Yesusini terimu mele temane toko siringi.

⁴⁷Aku ungumu pilkulie Parisime kinie Pulu Yemo popo tondoringi ye awilime kinie enone "Olio Judamanga kanjolloma^r pali maku tamili waa." ningulie ningendo: "Olione iyemo nambe-emoloye? Iyemone Pulu Yemo kinie tapu toko molemele mele lipa ora silimo ulu tondolo awisil^s telemo." niringi. ⁴⁸"Olione yu aku sipe tepa molopili siye kolomulu liemo yembomane paa pali 'Yu molemo nilimo mele sike akumu molemo.' ningu tondolo munduku pilkulie yu lombili andonge, kinie Romo gapomanomo olio kinie 'Opa temolo.' konopu lekolie ningemone, ongo olionga Pulu Yemo popo topo kalemolo ulke tembelemo toko tekisiku olionga yemboma toko bulu-balu siku mundunge." niringi.

⁴⁹Kanu kinie enonga ye 'Kayapasi' nili ye te, yu akuponiemonga Pulu Yemo popo tondoringi ye awili olandopamo^f molorumu, yuni nimbendo: "Eno kekelepa toko, iulu wendo okomomonga pulumu naa pilimele. ⁵⁰Yembo te yembomanga pali kolo wangopa kolondomu liemo papu. Te kolo wangopa naa kolondomba kinie yemboma pali kolongi liemo kapola naa temba." nirimu.

⁵¹Yuni aku nirimumu yuyu pilipe naa nirimu. Yu aku poniemonga Pulu Yemo popo tondoringi ye awili olandopamo molorumumunge Pulu Yemone yunge konopune sukundu ungu umbu te tondopa nimbe panjerimu kinie pilipelie aku sipe walu nirimu. Akunirimu ungumunge sike pulumu naa pilierimu. Yesusi yu temba mele Kayapasini nirimumunge pulumu isipe: Yesusi Juda yembomanga pali nimbe kolo wangopa kolondomba.^u ⁵²Nalo Juda yembomanga manjipe molo. Pulu Yemonga ambolonga koleamanga

^q 11:45-57 **Temanemo** LLuku 22:1-2. LLasirasi tongendo langi niringi temanemo 12:9-11. ^r 11:47 bokumunge alsena anjokondo "11. Farisi", "34. pris", "19. kaunsil".

^s 11:47 ungu pulu inie yakondo 2:11. ^t 11:49 bokumunge alsena anjokondo "34. pris 34.3". ^u 11:50-51 Kayapasi yu Yesusi kanopa keru kanorumu. Yuni pilipelie nirimu mele

i-sipe: 'Yesusi we molomba kinie yembo awisili yu we lombili punge. Juda ye awilime yu-kinie ungu ningu kenjingela. Pe walse yembo awisili maku tonge kinie ulu awili te wendo omb kinie Romo gapomano amimene Juda yemboma tomba.' nimbe "Yuyu kolopili. Kolomba kinie yemboma pali wema naa kolonge. Kapola molonge." nirimu. Nalo Pulu Yemonga Minimuni pilipelie 'Yuyembomanga pali kolo wangopo kolondopili. Aku temba kinie yembomanga ulu pulu kerime manie pumbe, eno mindili nonge aulkena wendo puku molko kondonge.' nimbilie Kayapasini aku sipe nipili.' nimbe Kayapasine konopune unguumbu tondorumu ungumu pilipelie nirimu. Nalo ungu tela: Pe walse Romo gapomanomone paa sike ponie sependi (70) Juda yemboma toko munduku Jerusalemme tepe mundoringi (Yesusini nirimu mele ungu mare LLuku 21:5-6, 23:27-31.)

pali molemele akume pea telune lipe memba omba maku tombamonga” yu enonga pea nimbe kolondombamondo Kayapasani yuni nirimu.

⁵³Kanu kinie Kayapasani kerena nirimu mele pilkulie kanjollomane Yesusi tongendo pulu polko langi niringi.

⁵⁴Kanu kinie Juda ye awilimene yu tongendo langi niringi pilipelie Yesusi eno moloringine yu we mona naa andorumu. Yu eno mundupe siye kolopa kolea ku lieline nondopa lierimu kolea kanga Ipereme pupe, akune yunge lombili andolime pea moloringi.

⁵⁵Juda yembomane ponie tenga tenga kolea awili Jerusalleme ongo akune suku, Pulu Yemone enonga anda-kolepalime Naa Topa We Omba Purumu mele pilieringi walema” nondopa wendo ombá terimu kinie Juda yembo awisili enonga pulu koleama munduku siye kolko puku, Pulu Yemone eno kake tepili molonge kanomba ulume tengendo Jerusalleme olando puringi. ⁵⁶Akune pukulie Yesusi korokolie, Pulu Yemo popo toko kaloringi ulke tembelena maku toko angilkulie anjo yando kerepale ningulie ningendo: “Eno nambolka konopu lekemeleye? Pulu Yemone olionga anda-kolepalime Naa Topa We Omba Purumu mele pilimolondo Pulu Yemo-kinie ulu temoloma ‘pea teamili.’ nimbe naa ombáye?” niringi. ⁵⁷Nalo Pulu Yemo popo tondoringi ye awilime kinie^x Parisi yema kinie^y enone ou ningu panjikulie ningendo: “Yembo tene Yesusi tenga molomba kanopalie, ka siemili olio nimbe sipili.” niringi.

LLasirasinge Kemulu Mariane Yesusinge Kimbune Kopongo Wele

Kandondorumu Temanemo^z

12:1-8

12 ¹Juda yembomane ponie tenga tenga kolea awili Jerusalleme ongo akune suku, Pulu Yemone enonga anda-kolepalime Naa Topa We Omba Purumu mele pilieringi walema^a aku poniemo wendo ombando wale kise pakera we pepili Yesusi LLasirasi molorumu kolea kanga Betani purumu. Kanu yemo yu ou kolumu ono teringi kinie pe Yesusini “Wendo ou.” nirimu kinie yu lomboropa wendo orumu.^b ²Betani kanune ulke tenga yemboma langi Yesusi pea nongendo teko mimi teringi. LLasirasi kemulu Matane langime moke terimu. Yesusi pea langi nongo moloringi yembomanga te LLasirasi yu.

³Kanu kinie LLasirasi kemulu Mariane kopongo-wele ‘sipaikenate’ nili mingi te lipe Yesusi molorumune memba orumu. Kanu kopongo

^v 11:52 inie yakondo 10:16. ^w 11:55 bokumunge alsena anjokondo “30. Pasova”.

^x 11:57 bokumunge alsena anjokondo “34. pris”. ^y 11:57 bokumunge alsena anjokondo “11. Farisi”. ^z 12:1-8 Temanemo Mako 14:3-9, Mateyu 26:6-13. ^a 12:1 bokumunge alsena anjokondo “30. Pasova”. ^b 12:1 inie yakondo 11:1-44.

welemo yunge mingi tenga sikele ape llita mele, kanumu kou mone paa awili tepa purumu. Lipe memba ombalie nirimumuni, Yesusinge kimbuselonga ape kandondopalie Maria yunge penge lapisemo lipe kimbuselo kulu tondorumu. Ulkena suku kopongo wele mune paa awili tepa torumu.

⁴Nalo Yesusi yunge lombili andoli ye te, Judasi Isikeriote, yuni Yesusi pe lipe Yesusi yunge opa puluema sirimu ye kanumu, yuni nimbendo:

⁵“[Yuni nambemune ikopongo-wele mune paa toli mingi pali we naa simuye? Silkenje, aku welemo kou mone limelanje kou awisili, kou mongo wane tausini mele, lipulie yembo koropama moke tepo silimela.” nirimu. ⁶Nalo yuni koropama kondo kolopalie aku sipe naa nirimu. Yu wa limbendo nirimu. Yu Yesusi lombili andoli yemanga kou walemo nokopa mendepa, enonga kou mone lakilieringime alieli yu wa Isimu.

⁷[Judasi Isikeriote yuni aku nirimu kinie, Yesusini topondopalie nimbendo: “Ambomone temumunge unguri naa ni! Na ono tengemonga kandondombando papu noserimu. ⁸Yembo koropama eno-kinie alieli molongne nalona eno-kinie alieli naa molombo.” nirimu.

Pulu Yemo Popo Tondoringi Ye Awilimene “LLasirasi Kepe Tamili.” Ningu Langi Niringi Temanemo^c (Inie yakondo 11:1 pulu polko kanani.)
12:9-11

⁹Yesusi kolea kanga Betani ulke tenga molorumu Juda yembo awisili pilkulie yu molorumune oringi. Yesusi mindi kanongendo naa oringi. LLasirasi ou kolorumu Yesusini topa makinjinderimu kanu yemo konde molorumu mele^d kanonge oringila.

¹⁰Aku teringi-ne Pulu Yemo popo tondoringi ye awilimene^e pilkulie LLasirasi kepe tongendo langi niringi. ¹¹LLasirasi kinie ulu tondolo te wendo orumumunge Juda yembo awisili enonga Juda ye awilime munduku siye kolko Yesusi molemo nilimo mele ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilku yu lombili andoringi kulu LLasirasi yu kepe “Tamili.” ningu langi niringi.

Ye Nomi Kingi Te Kolea Tenga Sukundu Pulimo Kinie Telemele Mele Yesusi Jerusalleme Sukundu Pumbe Purumu Kinie Teringi Temanemo^f
12:12-19

¹²[Pulu Yemone enonga anda-kolepalime Naa Topa We Omba Purumu mele, pilinge ulume tengendo kolea awili Jerusalleme sukundu sukundu ongo maku toko moloringi. Yesusi oleanga mele kolea kanga Betani

^c 12:9-11 **Temanemo** inie yakondo 11:45-53. ^d 12:9 inie yakondo 11:38-44.

^e 12:10 bokumunge alsena anjokondo “34. pris”. ^f 12:12-19 **Temanemo** Mateyu 21:4-9, Mako 11:7-10, LLuku 19:35-38.

LLasirasinge ulkena molorumu. Pe orili-oukundu yu Jerusalleme ombá orumu mele kanu yembo maku toko moloringimene pilkulie niringimuni, ¹³enone kipiuala gomo mare langoko mengo puku, aulkena Yesusi linge pukulie tondolo mundukulie ningendo:

“Kinié olio lipe tapondomba ye peangamo okomo.

Pulu Ye Yawene lipe mundorumu-ne

yunge kongonomo tendemba okomo yemo^g

molopa kondopili.^h

Olío Isirele yembomanga ye nomi kingimuⁱ

molopa kondopili.”

niliku puringi.

¹⁴Yesusi kongi dongi te kanopa lipe, ola pupe bulu mingine molopa orumu. Aku terimu kinie Pulu Yemonga bokune ungu te, pe wendo ombá koronga ou niringi mele, wendo orumu. Aku ungumu isipe:

¹⁵Jerusalleme yemboma, pipili naa kolayo.

Enonga ye nomi kingimu kongi dongi walo tenga

bulu mingine molopa okomo kanaa^j

nirimu mele bokune molemo. ¹⁶Ou Yesusi naa tangi enokinie molorumu kinie yu lombili andolimene^k kanu ulumenga pulumu naa pilieringi, pe mindi pilieringi. Pe Yesusi yu yembomane toringi Pulu Yemone yu kelepa mulu koleana olando lipe yu tepa kondorumu kinie eno kanu ulume, ou yu mulu koleana naa pupili wendo orumu, kelko pilkulie, Yesusi mana manie naa opili Pulu Yemonga ungu molemo bokumuni yundu pe wendo ombá mele ou nimbe sirimu molemo mele pe yembomane yu kinie teringi mele kepe yuni terimu mele kepe pilieringi.

¹⁷Yembomane Yesusi aulkena we naa li-poringi. Ou kolea kanga Betani LLasirasi kolopa ono koleana perimu kinie Yesusini yu topa makinjinderimu yembo maku toko moloringimene kanoringi.^l Kanu yembomane kanu ulu tondolomo Yesusini terimu kanoringi mele temanemo andoko toringi. ¹⁸Yembomane yu Pulu Yemone lipe mundorumu, yu kinie tapu toko molemele mele lipe ora sirimu kanu ulu tondolo terimumu^m pilkulie yu aulkena linge puringi. ¹⁹Kanu kinie Parisi yemaneⁿ aku teringi kanokolie enone enonga awilimendo ningendo: “Enone yutoko manie mundunge teringi telemele mele manda naa tekemo kanayo. We yemboma pali puku yu lombili pukumili kanaa.” niringi.

^g 12:13 bokumunge alsena anjokondo “28. nem. ^h 12:13 Konana 118:25-26.

ⁱ 12:13 bokumunge alsena anjokondo “20. kingdom”. ^j 12:15 Sekaraya 9:9.

^k 12:16 bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”. ^l 12:17 inie yakondo 11:1-44.

^m 12:18 ungu pulu te inie yakondo 2:11. ⁿ 12:19 bokumunge alsena anjokondo “11. Farisi”.

Giriki Yembo Marene “Olio Yesusi Kanamili.” Niringi Temanemo
12:20-26

²⁰ ʘPulu Yemone Juda yembomanga anda-kolepalime Naa Topa We Omba Purumu mele,^o pilinge ulume tenge walema wendo ombá terimu kinie yemboma ‘Pulu Yemo popo tondopo yunge imbi lipu ola mundundemili.’ ningu Jerusalleme puringi kanu yembomanga mare Giriki yembo^p mare eno pea puringi. ²¹ Kanu Giriki yemboma kolea Gallilli disiriki lierimu kolea Besaida taono ye Pillipu molorumune ongo mawa tekolie ningendo: “Awilimu, olio Yesusi kanamili.” niringi. ²² Niringi mele Pillipuni pilipelie anjo pupe Enderu nimbe sirimu. Kanu kinie Yesusi lombili andoli ye Pillipu kinie Enderuselo elo pukulu Yesusi ningu siringili.

²³ Yesusini topondopa yu nondopa temba mele nimbe sipelie nimbendo: “Manie Omba Mana Ye A Lierimu Yemo^q altopa pupe yunge kolea peangana molopa kondomba walemo^r wendo omu. ²⁴ Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Langi mongo naa kolomu liemo yuyu telu mindi we lemba. Nalo yu kolopa mana manie pemu liemo poka topa wendo omba mongo awisili tomba.^s ʘAku sipela na naa kolondu liemo nanga yembo awisili naa molonge, nanu manjipu molombo.^t

²⁵ “Yembo te ya mana ‘Na molopo kondopo, na nondopo naa kolambo.’ konopu lemo yembo te yu kolopalie kolea kerine mindili nomba molopa mindi pumbe. Nalo yembo te na lombili andopa nanga kongono tendembando ‘Na ya mana mindili nombo molombo mandala, kolombo mandala.’ konopu lemo yembo te yu pe kamu-kumu molopa kondopa mindi pumbe. ²⁶ Yembo nanga kongono tendelemo yembo te yu na lombili andopa na telio mele tepili. Na yemboma lipu tapondopo, Pulu Yemonga ungumu enondo nimbu simbondo mindili nombo molio molombo mele kanu yembomone aku sipe nanga kongono tendepili. Kanu kinie na molombo koleana nanga kendemandemo kepe pea tapu topo molombolomo. Yembo te nanga kongono tendepa molomu liemo pe Tatane kanu yembomonga imbi lipe ola mundundembe.” ʘnirimu.^u

Yesusi Kolombamonga Ungu Te Nirimu Temanemo
12:27-36

²⁷ ʘAku nimbelle Yesusini ungu te pea nimbendo;^v

^o 12:20 bokumunge alsena anjokondo “30. Pasova”. ^p 12:20 bokumunge alsena anjokondo “14. Grik”. ^q 12:23 bokumunge alsena anjokondo “32.3. Pikinini Bilong Man”. ^r 12:23 ungu pulu te inie yakondo 7:30. ^s 12:24 Ou Korini 15:36. ^t 12:24 12:24 akumu umbu yembo marene pilku sundoringimunge pala ʘ ʘ akune sukundu molemo mele ungu pulumu torumulu. 12:24 akumu 12:23 munge ungu pulumu.

“Yembomane na tongemonga kinié na mini-wale pupemo. Nambolka nimbonje? Tatando “Tata, kinié na ulupulu wendo ombá okomomo ‘Naa wendo opili.’ ni.” niembonje? Molo. Na ‘Iulu pulumu wendo opili.’ nimbu orundu-ne aku sipu paa naa nimbo. ²⁸Tata, nunge imbi ‘Ola pupili.’ ni.” nirimu.

Kanu kinie ungu te mulu koleana wendo ombalie nimbendo: “Nu terinu telenomonga nanga imbimu koronga ola purumu. Pe kinié tenimunge kamu ola pumbe.” nirimu.

²⁹Maku toko moloringi yembomane aku ungu pilkulie niringimuni, “Mulu topamo.” niringi.

Marene ningendo: “Mulu koleana angello tene yundu ungu te nimu.” niringi.

³⁰Yesusini nimbendo: “I ungu wendo omumu na ‘Liputapondambo.’ nimbe iungumu naa nimu. ‘Ulu pulu wendo ombá okomomo wendo ombá kinie eno konopu enge nipili molangi.’ nimbe iungumu nimu. ³¹Kinié Pulu Yemone ma koleana yemboma mongo lipe simbe walemo nondopa wendo ombá tekemo. Na kolombo kinie ma koleamo kolea ye nomi Setenenga tondolomo manie pumbe.” ³²Nalo na liku ola mondonge kinie’ na molombona yemboma pali “Waa.” nimbo.” nirimu. ³³(Yuni “Na liku ola panjinge.” nirimumunge ‘Na ‘Kolopili.’ ningu unjo perana uku toko ola panjinge yunge lombili andolime piliengi!’ nimbe yuni aku nirimu.)

³⁴Yuni aku nirimumunge yembo maku toringimene ningendo: “Pulu Yemonga bokune” ‘Pulu Yemone olio “Nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.” nimbe mako torumu ye nomi Kirasimu^x ombalie kolou naa kolopa alieli molopa mindi pumbe.’ nimbe molemo kanumu pilipu molemolo.^y Akumunge nuni “Manie Omba Mana Ye A Lierimu Yemo liku ola mondonge.” niku akumu nambeko nikinuye? ‘Manie Omba Mana Ye A Lierimu Ye’ nikinumu naweye?” niringi.

³⁵Kanu kinie Yesusini enondo nimbendo: “Wale laye-kolo pa telimu eno kinie molomba.^z Akumunge kinié patendelimu eno kinie molemo kinie eno pangi. Pe eno sumbulumuni pipi naa sipili. Yembo sumbulu toline pulimo yembomo pulimo aulkemo kanopa imbi naa silimo.

³⁶Kinié patelimu eno kinie molemo kene ‘Olio patelimunge yemboma molamili.’ ningu ‘Patelimu sike.’ ningu tondolo munduku piliengi!” nirimu.

Ungume nimbe pora sipelie nirimumuni, ‘Na naa kanangi.’ nimbe Yesusi yemboma mundupe siye kolopa tenga pupe lopi te-porumu.

^u 12:31 Setene kanumu; bokumunge alsena anjokondo “9. devil”. ^v 12:32 Jono 3:14-16.

^w 12:34 inie yakondo 10:34, bokumunge alsena anjokondo “26. Lo”. ^x 12:34 bokumunge alsena anjokondo “23. Krai”. ^y 12:34 Konana 110:4, Aisaya 9:7, Esikiele 37:25, Deniele 7:14. ^z 12:35 inie 12:46.

**Yesusini Ulu Tondolo Awisili Terimu Kinie Juda Yembo Awisilini “Yu
Pulu Yemone Lipe Mundorumu. Yu Pulu Yemonga Malo.” Ningu Naa
laPilieringi Temanemo
12:37-43**

³⁷Yesusini [Pulu Yemone yu ‘kongono tendepili.’ nimbe lipe mundorumu, yu pea tapu toko moloringili mele,] lipe ora sirimu ulu tondolo awisili^a terimu yembomane kanoringi nalo ou kepe, kanoringi kinie kepe, “Yu sike Pulu Yemone lipe mundorumu yemo.” ningu naa pilieringi.^b ³⁸Pulu Yemone ungu umbu tondorumume pilipe yemboma nimbe sirimu ye Aisayane ou nirimu mele pe kamu wendo ombámonga enone aku siku ningu naa pilieringi. Aisayane nimbendo:

“Awilimu, olione nimbu sirimulu ungume
nawene ‘Sike nikimili.’ nimbe piliemuye?^c

Awilimuni yunge tondolomo nawe lipe ora sirimuye?”^d
nirimu. ³⁹Aisayane aku nirimu akumunge eno Yesusi molemo nilimo mele ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilinge aulke te naa lierimu. Aku ningu pilinge aulke te naa lierimumunge Aisayane ungu te pea nirimu, yuni bokune torumu molemo, akumu isipe:

⁴⁰“Pulu Yemone enonga mongoma pipi sindipe,
enonga konopume pipila sindilimo.

Pulu Yemone nimbendo:

“Nane eno tepo konde naa liembo kene
eno mongone naa kanoko,
konopuni melte naa pilku,
konopu alowa teko na moliona naa wangi.”
nimbelie enonga mongo konopuselo aku sipe terimu.”^e

nirimu. ⁴¹Aisayane Yesusinge tondolomo kanopalie^f yuni Yesusinge aku sipe ninderimu.

⁴²Sike Juda ye awili awisilini Yesusi molemo nilimo mele ‘Kolo tokomo. Aku yemo naa molemo.’ ningu pilieringi nalo enonga ye awisilini ‘Yu aku yemo sike omba molemo.’ ningu tondolo munduku pilieringi. Nalo eno Parisi yema^g pipili kolkolie, “Yu sike.’ nimbu tondolo mundupu pilimolo mele nimbu para simolo kinie Parisi yemane Pulu Yemonga ungumu maku topo pilimolo ulkemanga ‘naa waa.’ ningu kamu makoronge.’ ningu pilkulie, ningu para naa siringi. ⁴³Eno ‘Pulu Yemone kapi nimbé kinie papu.’ ningu naa pilku, ‘Yembomane olio kapi ninge

^a 12:37 ungu pulu te inie yakondo 2:11. ^b 12:37 inie yakondo 1:11. ^c 12:38 Romo

10:16. ^d 12:38 Aisaya 53:1. ^e 12:40 Aisaya 6:10. Mateyu 13:13-15, Mako 4:12, LLuku

8:10, Lipe Mundorumu Yema 28:26-27. ^f 12:41 Aisaya 6:1. ^g 12:42 bokumunge alsena anjokondo “11. Farisi”.

kinie papu.’ ningu aku siku we molko, yu ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilieringi mele ningu para naa siringi.

**Yesusinge Ungumu Liku Su Silimelema Pe Kote Wendo Omb Kinie Yunge
Ungumuni Kotemo Pilipelie Enonga Ulu Telemelema Apurumbe Temanemo
12:44-50**

⁴⁴Kanu kinie Yesusini tondolo ru nimbelle nimbendo: “Yemboma ‘Na molio nilio mele sike.’ ningu tondolo munduku pilimele yemboma na manjiku ‘Sike’ ningu tondolo munduku naa pilimele. Na lipe mundorumu yemo kepe ‘Sike’ ningu tondolo munduku pilimelela.^h ⁴⁵Yembo ‘Na sike.’ ningu tondolo munduku pilimele yembomane nakanolemele akumu na lipe mundorumu yemo kanolemelela.ⁱ ⁴⁶Yembo tene ‘Na molio nilio mele sike.’ nimbe tondolo mundupe pilimbe yembo te sumbulu toline naa molopili.’ nimbu na ma koleamanga pali patendelimu ma koleana orundu.^j

⁴⁷“Nalo yembo te nanga ungumu pilipelie tenge panjipe naa temu liemo nane yu kote naa tendembo. Nanemana yembomanga kote pilipu ‘mindili nongo molangi.’ nimbu naa orundu kanumu. ‘Eno lipu tapondopo mindili nolemela aulkena wendo lipu, na-kinie molko kondonge aulkena lipu mondombo.^k nimbo orundu. ⁴⁸⁻⁴⁹Yembo te na bulu sipe nanga ungume ‘Sike.’ nimbe naa pilipe limbe yembomo kotena pilipe apurumbe mélemo pelemo. Mulu ma pora nimbé wale kinie ungu nimbu silio ungumene yu kote tendemba. Na nanu konopuni pilipulie iungume naa nilio. Tatane na lipe mundorumu-ne orundu yemone “Ni.” nilimo mele pilipulie niliomonga, nilio ungumene kanu yembomo kote tendemba. ⁵⁰Na pilkiru, ‘Tatane “Ni.” nimu-ne nilio ungumuni yemboma alieli molko kondoko mindi punge ulu pulumu silimo.’ nimbu piliomonga yuni “Aku siku ningu si.” nilimo mele nimbu silio.” nirimu.

**Yesusini Yu Lombili Andolimendo “Eno Mundupu Siye
Kolopo Na Tata Molemona Kelepo Pumbo.”
Nirimu Temanemo
Kolomongo Awili 13–17**

**Yesusini Yu Lombili Andolimenga Kimbume Kulumiye
Tondorumu Temanemo
13:1-20**

13 ¹Juda yembomane ponie tenga tenga kolea awili Jerusalleme ongo akune suku, Pulu Yemone enonga anda-kolepalime Naa

^h 12:44 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”. ⁱ 12:45 inie anjokondo 14:7-11.
^j 12:46 inie yakondo 1:4. ^k 12:47 bokumunge alsena anjokondo “21. kisim bek 21.2.”.

Topa We Omba Purumu mele pilingendo kongi sipisipi nonge walemo opali mele wendo ombá terimu.¹ Yesusi yu nondopa ma kolea mundupe siye kolopa Lapa molorumune pumbe yu kinié mele pilierimu.^m Yuni yunge mana moloringi yemboma konopu mondopa molorumu mele pe kinié kepe yu kolombando eno kamu paa konopu mondopa kolorumu.

²Yesusi yunge opa pulue yema Saimono Isikeriote malo Judasini lipe simbe ungumu [kurumenga nomi] depelemoneⁿ Judasi yunge konopune koronga panjindepili,^o Yesusi kinie yu lombili andolime kinie ipupene langi nongo moloringi.^p ³Yesusini pilipelie, Lapane melema pali yu “Nokou.” nirimu, yu Pulu Yemo mundupe siye kolopa manie orumu, altopa Pulu Yemo molombana olando kelepa pumbe terimu mele pilipe molorumu.

⁴Aku sipe pilipelie, yu langi nongo moloringimu mundupe siye kolopa ola angilipelie yunge ola wale pakoli pakorumumu kulupe wendo lipe nosipe, kendemandemane yembomanga kimbu kulumiye tondongendo teringi mele^q yuni aku sipe kangi kulu toli múlu te lipe panjipelie nirimumuni, ⁵pellete tenga no ondopa mundupe yu lombili andolimenga^r kimbume pulu polopa kulumiye tondopa kulu toli múlumu porona panjerimumuni kulu tondorumu.

⁶Kulumiye topa kulu tondolipe ombalie Saimono Pita molorumune orumu kinie Pitane yundu nimbendo: “Awilimu, nuni nanga kimbume kulumiye tondoni tekenoye? Paa manda molo!” nirimu.

⁷Yesusini topondopa yundu nimbendo: “I tekeru mele nu kinié naa pilkinu nalo pe pilieni.” nirimu.

⁸Pitane yundu nimbendo: “Nu nanga ye awilimu kene kinié kepe pe kepe nuni nanga kimbuselo kulumiye paa naa tondoni, molo.” nirimu.

Yesusini nimbendo: “Kulumiye naa tondondu liemo nu kinie na kinie pea tapu topo naa molombolo.” nirimu.

⁹Yesusini aku nirimu kulu pilipelie Saimono Pitane [‘Kimbu ki kepe kangime pali kulumiye tondomba kinie paa kamu-kumu pea tapu topo andombolonje.’ konopu lepalie] nimbendo: “Awilimu, aku temba kene kimbu mindi molo! Kimbu ki kepe kangime pali kulumiye tondou!” nirimu.

¹⁰Yesusini nimbendo: “Yembo te yunge kangime pali kulumiye topalie pe yu kolea tenga pulimo kinie yunge kimbune ma angilimoma kelepa

¹ 13:1 bokumunge alsena anjokondo “30. Pasova”. ^m 13:1 ungu pulu te inie yakondo 7:30. ⁿ 13:2 Setene kanumu; bokumunge alsena anjokondo “9. devil”. ^o 13:2 LLuku 22:3-6. ^p 13:2 LLuku 22:7-14. ^q 13:4 Yembo ponenge te ulke tenga orumu kinie kendemande kongono tendeli yembo te imbi paa naa mololi tene yunge kimbu kulumiye tondorumu. Aku kongonomo paa kongono manie mele (1:27, 12:3, LLuku 7:36-40,44-47). Kendemande yembo te naa molorumu kulu Yesusi yu yuyu imbi topa manie mundupe yunge kendemande yemonga kimbume kulumiye tondorumu. ^r 13:5 bokumunge alsena anjokondo “10. disaipe!”.

kulumiye tolemo kinie yukangime pali altopa kake telemo. Kinié eno kake tepili molemele, nalo eno pali molo.” nirimu. ¹¹Yuni pilipelie ‘Eno molemelemanga ye tene na lipe nanga opa puluema simbe tekemo.’ nimbe pilipelie ‘Kanu yemo konopu kalero molopili molemo.’ nimbendo ungu iko topa “Eno pali kake tepili naa molemele.” nirimu.

¹²Kanu kinie yuni enonga kimbume kulumiye topa pora sindipe, yunge ola wale pakolimu lipe pakopa kelepa manie molopalie nirimumuni, eno walsipe pilipelie nimbendo: “Nane kinié enonga tendendumunge ulu pulumu enone pilkimiliye? ¹³Enone na imbi lekolie “Ungu Mane Silimu” nilimelela, “Awilimu”^s nilimelela. Aku imbiselo papu lemele, na aku sipu moliomo. ¹⁴Na enonga Awilimu molopo enonga Ungu Mane Silimu molio nalo pe kinié kendemande koropamane telemele mele tepo enonga kimbume kulumiye tondodu kene eno kepe ‘Kendemande koropama mele molamili.’ ningu anjo yando enono kimbu kulumiye tondangila.^t ¹⁵Lulu pulumu nane ‘Eno teangi.’ nimbu lipu ora sindu kene enone aku siku pe pe kepe teangi. Kimbumundu mindi naa nikiru. ‘Eno ‘Yembo peangama molopolie yemboma lipu naa tapondomolo.’ naa ningu, ‘Kendemandema mele molamili.’ ningu molangi.’ nimbu iulumu tendu.”

¹⁶“Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Kongono tendeli yembo tene yunge nokoli yemo ‘Manie mele pupili.’ yu ‘Ola mele pambo.’ manda naa nimbé.”^u Yembo kongono pupe tendelema yembo tene ‘Yu kongono pupe tendepili.’ nimbe mundulimo yemboma ‘Manie pulimo.’ yu ‘Olandopa mele molemo.’ manda naa nimbé kene na enonga awilimu molopolie enonga kongono keru te tendendu aku mele eno yembo lupemanga aku siku kongono tendangila. ¹⁷Enone iungume pilku kondokolie nikiru mele tenge kinie eno molko kondoko konopu singe.” nirimu.^v

¹⁸“Nane “enondo” nikiru akumu enondo pali naa nikiru. Nane enonga konopume kanopolie ‘Nanga yema molangi.’ nimbu ou mako torundu,^w nalo ‘Pulu Yemonga bokune ungu te molemo mele aku sipe wendo opili.’ nimbu nane enonga ye te mako torundu. Aku unguumu molemo mele isipe:

“Na-kinie pea ga nombo molemolo ye te na-kinie opa pulue molomba.”^x

nilimo.

¹⁹“Aku ulumu wendo ombá kinie ‘Na sike ou molorumu, kinié molopa mindi pulimo yemo.’^y ningu tondolo munduku piliengi!”^z nimbu aku ulumu ou wendo naa opili nane aku unguumu eno nimbu sikiru. ²⁰Nane

^s 13:13 bokumunge alsena anjokondo “6. Bikpela”. ^t 13:14 LLuku 22:27. ^u 13:16 inie anjokondo 15:20. ^v 13:17 ungu pulu te inie anjokondo 20:29. ^w 13:18 inie yakondo 6:64,70. ^x 13:18 Konana 41:9. ^y 13:19 WendoOringi 3:14, inie yakondo 8:24,28,58, 8:58. ^z 13:19 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”.

enondo paa sike nimbu sikirumu: Yembo te “Nanga kongono tende-pou.” nimbu lipu mundulio yembomo kolea tenga pupe yembo te molemona pulimo kinie ‘Papu okono. Pea molambili ou.’ nilimo yembomone na kepe ‘Pea molambili ou.’ nilimola. Kanu kinie kanu yembo nando “Pea molambili ou.” nilimo yembomone na lipe mundorumu ye Tata kepe “Pea molambili ou.” nilimola.” nirimu.

Judasini Yesusi Yunge Opa Puluema Lipe Simbe Purumu Temanemo
13:21-30

²¹ Yesusini aku nimbelie nirimumuni, yunge konopumu paa umbune terimu kulu yu lombili andoli yemando nimbe sipelie nimbendo: “Nane eno paa sike nimbu sikirumu: Eno molkomele yemanga tene na lipe nanga opa puluema simbe.” nirimu.

²² Yuni aku nirimu kulu pilkulie lombili andolime enonoanjo yando kumbikerena neme-neme ningu kanokolie ‘Nawene aku tembamondo nikumunje?’ konopu lieringi.

²³ Enonga ye te, kanumu Yesusini paa konopu mondorumu,^a aku yemo Yesusi molorumune nondopa molorumu. ²⁴ Akumunge Saimono Pitane aku yemondo olo topa kiyengo nimbelie nimbendo: “Yu nawendo nikumunje? Walsiku piliei.” nirimu.

²⁵ Kanu kinie lombili andoli kanumu Yesusi molorumune nondopa pupe molopalie yundu komune olo topalie nimbendo: “Awilimu, nawendo ninuye?” nirimu.

²⁶ Yesusini topondopa nimbendo: “Nane langi te lipu simbo ye akumundu nindu.” nirimu. Aku nimbelie langi telipe Saimono Isikeriote malo Judasi sirimu.

²⁷ Yesusini langi sirimumu Judasi Isimu kinie yunge konopune [kurumenga nomi] Setene^b sukundu purumu kinie Yesusini yundu nimbendo: “Nuni ulu teni tekenomo welea puku te-pou.” nirimu, ²⁸ nalo langi pea nongo moloringi yema Yesusini Judasindu ungu nirimumunge pulumu naa pilieringi. ²⁹ Judasini enonga kou walemo nokondole momonga marene pilkulie, “Pulu Yemone olionga anda-kolepalime Naa Topa We Omba Purumu mele^c pilimolondo langi nomolo mare pupe topo topa li-popili.’ nimbe nikumunje molo ‘Yembo koropama lipe tapondopa kou te pupe si-popili.’ nimbe nikumunje.’ konopu lieringi. ³⁰ Judasi langi sirimumu lipelie walsikele omba pena purumu. Omba pena purumu kinie kolea sumbulu topa pepili omba pena purumu.

^a 13:23 Jono yuyu kanumu. Inieyakondo pulu pulune gomo 449 ungu pulu te molemo.

^b 13:27 bokumunge alsena anjokondo “42. Seten”. ^c 13:29 ‘Wale kake telimu’ nirimu akumu Pasopa walemongo nirimu. Bokumunge alsena anjokondo “30. Pasova”.

**Yesusini Pitando Yu Pe Mundupe Siye Kolopa Bulu Simbe Mele Nimbe
Para Sirimu Temanemo^d**

13:31-33,36-38

³¹Judasi Isikeriote pena purumu kinie Yesusini we lombili andoli ulkena pea moloringimendo nimbendo: “Kinié Manie Omba Mana Ye A Lierimu Yemonga imbimu paa olandopa molomba tekemo.^e Kanu kinie yunge imbi paa olandopa molombamonga Pulu Yemonga imbimu kepe paa olandopa molomba. ³²Kanu kinie Manie Omba Mana Ye A Lierimu Yemonga imbi paa olandopa molombamonga Pulu Yemonga imbimu paa olandopa molomu liemo^f Pulu Yemone kanu yemonga imbimu kinie ‘peaselo paa olandopa molopili.’ nimbé. Aku nimbémo paa nondopa isili mele nimbé.

³³“Nanga ambolangoma, na eno-kinie laye-kolo molgoro. Pe enone na koroko kelenge. Juda ye awilime ou aku sipu nindu mele kinié^g enondo aku sipu nimbu sikiru. Napumbo tekero kolea akune eno manda naa onge.”^h *nirimu.*

Ungu Mane Konde Te

13:34-35

³⁴“Nane ‘eno teangi.’ nimbu ungu mane kondengamo eno nimbu sikirumu: Eno anjo yando konopu mondangi. Nane eno konopu mondondou mele eno anjo yando aku siku konopu mondangila.

³⁵Eno anjo yando konopu mondongi liemo aku siku tenge kinie we yembomane kanokolie ‘Eno nanga lombili andolime molemele.’ ningu kanonge.” *nirimu.*

(Akumu yakondo 13:31-33 kanani.)

13:36-38

³⁶Saimono Pitane yu walsipelie nimbendo: “Awilimu, nu tena puniye?”ⁱ *nirimu.*

Yesusini topondopa nimbendo: “Na pumbona nu isili-ou manda naa oni. Nalo pe nu sike lombili oni.” *nirimu.*

³⁷Pitane walsipelie nimbendo: “Awilimu, nu puni aulkena na isili-ou nambemune manda lombili naa omboye? Na nu lipu tapondopo kolondu liemo mandala.” *nirimu.*^j

^d **13:31-33,36-38 Temane** akumunge 13:37-38 mele Mateyu 26:33-35, Mako 14:29-31, LLuku 22:33-34. Pitane sike aku sipe terimu mele inie anjokondo 18:15-18,25-27.

^e **13:31** inie yakondo 12:23, anjokondo 14:13, 17:1. ^f **13:32** inie anjokondo 17:5.

^g **13:33** inie yakondo 7:33-34. ^h **13:33,36** inie anjokondo 14:2-6, 16:16-22. ⁱ **13:36** inie anjokondo 16:5.

^j **13:37** Pitane nirimu mele Pita yuyu naa pilipe walu nirimu nalo pe yu sike Yesusi lombili pumbemonga unjo perana uku toko panjinge kolomba mele Yesusini pe yu nimbe sirimu. Akumu inie anjokondo 21:18-19 molemo.

³⁸ Yesusini topondopa nimbendo: “Nu sike na liku tapondoko koloniye? Nane nundu paa sike nimbu sikirumu: Kera gulta ou ko naa topili nuni ,pipili kolkolie, wale yepoko nando kolo toko “Yu naweye? Na naa kanolio.” nini.” nirimu.

**Yesusini “Lapa Molemona Yemboma Punge Aulkemo Na Mindi.”
Nirimu Temanemo**

14:1-14

14 ¹ Yesusini yunge lombili andolimendo kelepa nimbendo: “Eno konopune umbune tepili mini-wale munduku naa molayo. Pulu Yemo eno ‘Lipe tapondomba.’ ningu tondolo munduku piliengi! Nane eno ‘Lipe tapondomba.’ ningu tondolo munduku piliengila! ² Nanga Tatanga ulkena suluminia awisili lemo. Naa lelkanje nane enondo “Naa lemo.” nimbu, nimbu silke. Nalo sike lemomonga nane enonga molonge koleamo pupu tepo mimi tende-pukuru.^k ³ We naa latendembo. Enonga molonge koleamo pupu tepo mimi tendepolie nimbomone, pe na molombona ‘Eno pea molamili.’ nimbu eno ombo limbo. ⁴ Pumbo koleamonga aulkemo eno kanolemele.” nirimu.

⁵ Lombili andoli ye Tomasini yundu nimbendo: “Awilimu,^l nu puni koleamo olio naa kanolemolo. Pe kinié olio aku koleamonga aulkemo nambepo kanolemoloye?” nirimu.

⁶ Yesusini yundu nimbendo: “Na aulkemo, na sike ungumu, na konde molko mindi punge ulu pulumu.^m Yembo te Tata molemona pumbendo na molombona mindi manda ombá. Aulke te lupe molo. ⁷ Enone na pilku kondoko molemelanje Tata pilimelala. Nalo kinié nimbu sikiru kinie Tata yu pulu polko kanoko imbi sikimili.” nirimu.

⁸ Yu lombili andoli ye Phillipuni yundu nimbendo: “Awilimu, Lanie liku ora siyo. Kanopolie olione “Manda.” nimolo.” nirimu.

⁹ Yesusini yundu nimbendo: “Phillipu, eno wale awisili na pea molemolo nalo na Tata mele molio naa pilimele lemo. Na kanolemelemanee Tata kanolemele. Pe kinié “Tataliku ora si.” nikin akumu nambemune nikinuye? ¹⁰ Na Tatanga konopune sukundu molopo yu-kinie tapu topo molio, yu nanga konopune sukundu molopa na-kinie tapu topa molemo, kanumu nane ‘Kolo topa nilimo.’ ningu pilimeleye? Ungu enondo nilioma nanga nanu konopuni pilipu naa nilio. Tata nanga konopune sukundu molopalie na ulu telioma yuni yunge mindi telemo. ¹¹ “Na Tata-kinie konopune sukundu molio, yu na-kinie konopune sukundu molemo.” nikiru akumu ‘Sike nikimu.’ ningu tondolo munduku pilieyo. Molo

^k 14:2 inie yakondo 13:33. ^l 14:5 bokumunge alsena anjokondo “6. Bikpela”.

^m 14:6 Yesusini yu mele yepoko pakera molorumu mele nirimu ungumu iboku Jono pulu pulune gomo 449 molemo.

ungumu mindi pilkulie ‘Sike nikimu.’ ningu we naa piliengi liemo nane ulu telioma kanokolie ‘Tatane manda telemo ulu tondoloma mele mindi nane sike aku sipe telemo.’ ningu kanokolie “Tata kinie na kinie ye telumu molembolo.” nikiru ‘Sike nikimu.’ ningu tondolo munduku piliee.” nirimu.”

Yesusini “Nane Telio Mele Maniendopa, Enone Ulu Tondolo Olandopama Tenge.” Nirimu Temanemo

14:12-14

¹²“Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Nane molio nilio mele ‘Sike nikimu.’ ningu tondolo munduku pilinge^o yemboma nane ulu tondoloma telio mele aku yembomane aku siku tengela. Nalo nane ulu tondolo terindumu koltalo mele terindu. Kinié Tata molemona pumbomonga enone tondolo awisili mele tenge. ¹³Nanga imbi leko [‘Nanga ningu tenderinumunge nu molenona ombo mawa tekero.’ ningu]^p ulu te na mawa tenge ulumu nane tembo. ‘Malone Lapanga imbi lipe ola mundundopili.’ nimbu na aku siku mawa tenge mele pilipulie tembo. ¹⁴Nando ulu te molo mele te nanga imbi leko mawa tengi liemo nane mawa tenge mele pali tembo.” nirimu.

Yesusini “Pulu Yemonga Minimu Omb.” Nirimu Temane Te

14:15-31

¹⁵Yesusini ungu te pea nimbendo: “Enone na konopu mondongi liemo nanga ungu mane silioma pilku liku tenge.” ¹⁶⁻¹⁷Aku tenge kinie nane Tata enonga nimbu mawa tendembo kinie yu Lipe Taponropa Konopu Enge Sindeli te lupe ‘Eno kinie kamu molopili.’ nimbe akumu eno simbe. Yu Sike Ungume Lipe Ora Sili Minimu. We yembomane yu naa kanoko yu naa pilimelemonga kanu yembomane yu yando manda naa linge. Nalo na lombili andolime, yu eno kinie molemo, pe enonga konopune molomba-na^r enone yu pilku imbi silimele.

¹⁸“Eno mundupu siye kolopo pupulie nimbomone, nane ‘Eno enono ambolango kolu-mulume mele molangi.’ nimbu naa tembo, molo. Kelepo eno molongena ombó. ¹⁹Pe nondoko we yembomane na kamu naa kanonge. Nalo enone na kanonge. Na konde molopo mindi pulio-na eno kepe konde molko mindi punge. ²⁰Aku enamonga enone pilkulie, ‘Na Tatanga konopune sukundu molio mele kepe, eno nanga konopune sukundu molemele mele kepe, na enonga konopune sukundu molio mele kepe’ pilinge. ²¹Yembo te yu nane “Tea.” nilio ungu manema pilipe molemo yembomo yuni na konopu mondolemo. Yembo tene na konopu mondolemo yembomo Tatane kanu yembomo konopu mondomba. Nane

ⁿ 14:10-11 inie yakondo 10:38. ^o 14:12 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”.

^p 14:13 bokumunge alsena anjokondo “28. nem”, inie anjokondo 15:16, Mateyu 7:7-11, LLuku 11:13. ^q 14:15 Jono Kumbi Lepamo 5:3. ^r 14:16-17 inie anjokondo 15:26, 16:7, Lipe Mundorumu Yema 2:1-14.

kanu yembomo konopu mondopolie ‘Na pilipu molio mele piliepili.’ nimbu yu molombana ombo telune kopu tepo molopolie molio mele lipu ora simbo.” nirimu.

²² Yesusini aku nirimu kinie yu lombili andoli ye ‘Judasi’ nili te, Judasi Isikeriote molo, Judasi te lupe, yuni Yesusi yundu nimbendo: “Awilimu, nuni olio manjipu “lipu ora simbo.” nikin, we yemboma nambemune “Naa lipu ora simbo.” nikinuye? Nambe-ekolie aku teniye?” nirimu.

²³ Kanu kinie Yesusini topondopa yu lombili andolimendo nimbendo: “Yembo tene na konopu mondomu liemo yuni nanga ungu manema pilipe lipe temba. Kanu kinie kanu yembomo nanga Tatane konopu mondopalie Tata kinie olto ‘Yu pea telune molamili.’ nimbulu yu molombana ombolo.

²⁴ Na konopu naa mondolemo yembomone nanga ungu manema pilipe lipe naa telemo. Inikuru pilkimili ungumu nanga molo. Tatane na lipe mundorumu yemonga ungumu mindi.” ₁nirimu.

**Yesusini “Eno Konopu Pe Nipili Molangi.” Nirimu Temanemo
14:25-31**

²⁵ “Na eno-kinie molopolie iungume pali nilio. ²⁶ Nalo na nondopo tembomonga Tatane Eno Lipe Taponдолimu yando lipe mundumbe. Akumu Mini Kake Telimu. Mini Kake Telimu yuni eno ungume pali mane sipe nimbé; nane enondo nirindu ungume pali te komu sindinge kinie aku ungumu altopa nimbe simbe.

²⁷ “Na ₁eno nondopo mundupu siye kolopo pumbondo, “Eno konopu pe nipili molangi.” nimbu isili-ou nikiru. “Na konopu waengo sipu molio mele eno konopu waengo siku molangi.” nikiru. Nanga ungumu naa pilimele yemboma konopu waengo silimele mele lupela; na konopu waengo silio mele lupela. Nanga ungumu naa pilimele yemboma walse konopu waengo siku walse mini-wale munduku telemele. Nalo eno na lombili andolime, “Na alieli konopu pe nipili molio mele eno alieli konopu pe nipili molangi.” nikiru kene eno walse kepe konopu umbune tepili naa molko mini-wale naa munduku konopu waengo siku mindi molangi.^s

²⁸ “Nane ou nindumu eno piliengi. “Na eno mundupu siye kolopo pumbo. Pe altopo eno molongena yando ombó.” nindu piliengi kanumu. Tata yu olandopa na maniendopamonga enone na konopu mondolemelanje na Tata molemona pumbomonga eno konopu silimela.^t ²⁹ Nane enondo “Pupulie kelepo yando ombó.” nikiru ungumu pe wendo ombá kinie “Sike nirimu.’ ningu tondolo munduku piliengi!” nimbulie ou naa pupulie tembo mele enondo nimbu sikiru.

³⁰ “Ya ma koleamo nokolemo ye nomi ₁Setene, okomo-na nane pe eno-kinie ungu awisili altopo naa nimbo. ₁Na mana molombo walemo pora

^s 14:27 Pillipai 4:7. ^t 14:28 ya 14:3.

nikimu. Yunina ‘Tangi.’ nimbé okomo, nalo na naa nokolemo-na uluri we manda naa tembamo.^u 1Nane ‘Yuni na uluri tepili.’ nindu liemo na manda temba. We manda naa temba.³¹ Nalo “Mana yembomane pali na Tata konopu mondolio.’ ningu piliengi!’ nimbu Tatane nando “Tei.” nirimu ungu manema pali pilipu lipu tembo.” 2nimbe Yesusini nirimu.
 1Aku nimbelle, “Manda nikiru kene kinié pamily waa.” nirimu.

Yesusini (1-8) “Na Unjo Waenemo, Eno Unjo Waene Kolama.” Nimbelie, (9-17) “Eno Enono Anjo Yando Konopu Mondaa.” Nirimu Temanemo 15:1-17

15 1Yesusini yu lombili andolimendo nimbendo: 1
 “Na unjo waene sikemo.’ Tata yu unjo waene ponie nokolemo yemo. 2Tatane nanga unjo kola mongo naa tolemoma pali langopa wendo limo.’ Kola mongo tolemoma pali ‘Peanga tepa angilipe kamu mongo awisili topili.’ nimbe yuni akumenga mele kerime langopa wendo lipe tepa mimi telemo.

3“Na lombili andolime, eno ungu nimbu silio kanumuni 1enonga konopune kalaro molorumume kulumiye tondomu-ne, eno 1konopu, kake tepili molemele. 4Unjo kolama paka kapola telemo kinie unjona kapola angilipe mongo tolemo, aku siku eno na kinie tapu toko molko, na eno kinie tapu topo molombo kinie eno kapola molko ulu pulu peangama tenge. Kola te kerepa manie omba lemomo altopa mongo naa tolemo. Kola unjona ola paka tepa angilimomo yu mongo tolemo. Aku siku eno na pea ‘Tapu topo molamili.’^x naa ningi liemo eno “Teaa.” nilio mele manda naa teko nanga kongono manda naa tendenge.

5“Na unjomo, eno kolama. Kola paka tepalie unjona angilipe mongo tolemo mele eno na kinie tapu toko molko na eno kinie tapu topo molopo aku temulu liemo nane “Teaa.” nilio mele eno manda teko nanga kongono kapola tendenge. Eno na munduku siye kolko eno na kinie tapu toko naa molongi liemo nanga ulume eno manda naa tenge.’ 6Unjo kola langoko wendo liku ltekolie, kolemo kinie aku kolama liku maku toko tepena kalemele kinie nolemo. Aku sipela, yembo te na kinie tapu topa naa molopalie ulu peangama naa temu liemo unjo kola kololime telemele mele yu aku siku tenge.

7“Eno na kinie tapu toko molko nanga ungume enonga konopumenga pepili pilku liku molongi liemo ulu te ‘Teamboa!’ ningu, ungu te ‘Piliemboa!’ konopu leko, melte molo tombamo ‘Liemboa!’ ningu, aku siku pilkulie Tata kinie ungu ningu mawa tenge mele yuni tendembamo.^z

^u 14:30 Setene kanumu; bokumunge alsena anjokondo “9. devil”. ^v 15:1 5 Yesusini yu mele yepoko pakera molorumu mele nirimu ungu mu iboku Jono pulu pulune gomo 449 molemo. ^w 15:2 LLuku 3:9, 13:6-9. ^x 15:4 inie 15:5. ^y 15:5 inie 15:4. ^z 15:7 inie 15:16.

⁸Eno nane “Teaa.” nilio mele paa teko kondoko, nanga kongono paa teko kondonge kinie aku siku tengemone Tatanga imbi liku ola mundundunge molomba kepe, eno tenge mele yembomane kanokolie ‘Enopaa sike Yesusinge lombili andolime^a molemele.’ konopu lengela.” ¹nirimu.]

⁹“Tatane na konopu mondolemo mele nane eno konopu mondolio. Nane eno ‘Kamu konopu mondopili.’ ningu molayo. ¹⁰Tatane nando “Tei.” nilimo ungu manema na tepo moliomonga yuni na kamu konopu mondolemo mele enone aku siku nane “Teaa.” nilio ungu manema pilku liku tengi liemo aku siku tengemonga nane eno ‘Kamu konopu mondopili.’ ninge. ¹¹‘Na konopu sipu molio mele eno aku siku konopu siku konopu kapola pepili molangi.’ nimbu iungume nimbu sikiru.^b

¹²“Nane “Teaa.” nilio ungu manemo isipe: ‘Nane eno konopu mondolio mele enone enono anjo yando aku siku konopu mondangi.’ nimbu nikiru.^c ¹³Yembo tene yunge pulu lemo yemboma konopu mondopalie enonga nimbe kolo wangopa kolodomu liemo yuni konopu mondolemo mele olandopa, we yembomane konopu mondolemele mele maniendopa.^d

¹⁴“Nane enondo “Teaa.” nilio ungu manema tengi liemo eno nanga pulu lemo yemboma molonge. ¹⁵Kinié nane enondo altopo “Nanga kendemandema.” naa nimbu, “Nanga pulu lemoma.” nilio. Kendemandema enonga nokoli yemone ulume tepa konopu lepa andopa molemo mele eno naa nimbe silimo naa kanoko naa pilimelemonga kinié enondo aku sipu “Nanga kendemandema.” ni naa nilio. [Ye tenga pulu lemoma mindi yemo yu andopa molemo mele nimbe silimo pilimele. Aku pilipulie,] nane enondo “Nanga kendemandema.” ni naa nimbu, Tatane nando nimbe sirimu pilierindume pali eno nimbu sirindu kulu nane eno “Nanga pulu lemoma.” nilio.^e

¹⁶“Eno enono na ‘Olionga Awilimu.’ ningu mako naa toringi. Nane nanu eno ‘Nanga yema molangi.’ nimbu mako torundu. ‘Eno puku, “Teaa.” nimbo mele teko nanga kongono tendangi. Aku ulu peanga tengema pora naa nimbe we pepa mindi pupili.’ nimbu nane enondo “Nangama.” nimbu eno mako topo “Na lombili waa.” nirindu. Akumunge Tata kinie ungu ningu “Olio Awili Yesusinge yemboma molemolo.” ningu^f mele te mawa tenge kinie yuni pilipelie mawa tenge melemo eno sipe enonga tendemba.^g ¹⁷Nane eno ungu mane sipulie “Enono anjo yando konopu mondaa.” nilio mele nikiru.”^h nirimu.

^a 15:8 bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”. ^b 15:11 inie anjokondo 17:13, Jono-Kumbi-Lepamo 3:11-24, 4:11-16. ^c 15:12 17 inie yakondo 13:34; Gallesia 6:2, Jono-Kumbi-Lepamo 3:11, Jono-Talo-Sipemo 5. ^d 15:13 Romo 5:6, Jono-Kumbi-Lepamo 3:16, inie yakondo 10:11,15,17. ^e 15:15 Gallesia 4:7. ^f 15:16 14:13-14, bokumunge alsena anjokondo “28. nem”. ^g 15:16 inie 15:7. ^h 15:17 inie 15:12.

**Yembomane Yesusinge Lombili Andolime Kinie Opa Pulue
Molonge Temanemo
15:18–16:4**

¹⁸“We mana yembomane eno na lombili andolime kinie konopu keru panjinge kanokolie ‘Ou na kinie konopu keru panjeringi.’ konopu leko molangi. ¹⁹Eno we yemboma kinie konopu telune pupili molemelanje we yembomane ‘eno olionga yemboma’ ningu konopu mondolemela. Nalo eno we yemboma kinie eno manga-umbu telumu molo. ‘Eno ma koleana ulume munduku siye kolko nanga yemboma molangi.’ nimbu mako torundumunge we yembomane eno kinie konopu keru panjilimele.

²⁰“Nane eno nimbu sirindu ungume konopuni pilku molangi. Nane ou enondo nimbondo: “Kongono tendeli yembo tene yunge nokoli yemo ‘Maniendopa molemo. Nayunge olandopamo molio.’ manda naa nimbé.” nirindu kanumu.ⁱ Akumunge na mindili liku silimele mele eno kepe aku siku mindili liku singe. Nanga ungumu pilku liku tengge panjilimele yembomane enonga ungumu pilku liku tengge panjingela. ²¹We yembomane na lipe mundorumu yemo pilku imbi naa sikulie, eno nanga imbi leko kongono tendengemonga eno mindili liku singe. ²²Na Pulu Yemone lipe mundorumu-ne, yemboma molemelena ombo ungu te naa nilkenje na liku awi naa siku, bulu silimele mele naa telemelamonga, ulu pulu keru telemelamonga mongo naa limela. Nalo na sike orundu, ungu nilio mele pilimelemonga, “Ulu pulu keru telemolo mele naa pilimolo.” manda naa ninge.^j ²³Yembo te na kinie konopu keru panjilimo yembomone Tata kinie kepe konopu keru panjilimola. ²⁴Kongono lupe lupema, ou yembo tene ulu tondoloma naa terimu mele nane enonga suku-singine ombo naa telkanje enone na liku bulu siku ulu pulu keru telemele mele naa telemela. Nalo ulu tondolo terindume kanokolie kepe Tata olto kinie konopu keru panjilimele. ²⁵Nalo enonga ungu mane te Pulu Yemonga bokune molemo mele wendo ombámonga aku tekemele. Bokune ungu te molemo mele isipe:

“Eno na kinie we konopu keru panjilimele.”^k
nimbe bokune molemo.” nirimu.

**Pulu Yemonga Minimu Omba Tembamonga Ungu Te^l
15:26–16:5**

²⁶“Eno Lipe Tapondopa Konopu Enge Sindilimu^m Tata pea molembelena pupulie lipu mundumbo akumu ombalie nimbemone,

ⁱ 15:20 inie yakondo 13:16. ^j 15:22 inie yakondo 9:41. ^k 15:25 Konana 35:19, 69:4.

^l 15:26–16:5 Temanemo inie yakondo 14:16-17,26. ^m 15:26 inie yakondo 14:16-17, anjokondo 16:7.

nanga ulu telio mele eno nimbe simbemo. I Lipe Taponropa konopu Enge Sindilimu yu Sike Ungume Lipe Ora Sili Minimu, yu Tata molemona molopalie olemo Minimu. ²⁷Nalo Minimu yuni manjipe nanga melemando naa nimbe simbe. Eno na pea ou pulu polopo molorumulu mele kinié yandopa molemolomonga eno kepe nanga ungu anjo ningu sili yema molemelela.”ⁿ [nirimu.]

16 ¹“Enone na munduku siye kolko lou naa leangi.’ nimbu iungume nikiru. ²Yemboma maku toko Pulu Yemonga ungu pilimele ulkena yemane eno “Sukundu naa waa!” ningu makorongé. Yembomane ‘Pulu Yemonga kongono tendamili.’ ningu eno nanga lombili andolime toko kondonge walemo sike wendo ombála.^o ³Tata kinie olto pilie naa pilimelemonga yembomane eno kinie aku siku teko kenjinge.

⁴“Nalo ‘Aku ulume tenge walemo wendo ombá kinie enone ‘A, yembomane olio i siku tenge walemo Yesusini pe wendo ombá nimbe liepi-liepi torumu walemo ya sike iwendo okomo lepamo.’ ningu pilku molangi.’ nimbulie peombá eno mindili nonge mele, kinié ou liepi-liepi topo nikiru. Na eno pea ou molorumulu kulu eno nimbu naa sirindu.^p

⁵Nalo na ou mana lipe mundorumumu molemona pumbo tekero-na kinié ou naa pupulie enondo nimbu liepi-liepi topo sikiru.

Yesusini Pulu Yemonga Minimuni Kongono Temba Mele Nimbe Sirimu Temanemo

16:5-15

“Nane “Kinié pumbo tekero.” nikiru nalo aku nikirumunge enonga ye tene “Nu tena pukunuye?” ningunaa walsiku pilkimili.^q ⁶Nane “Pumbo tekero.” nikirumunge enonga konopune sukundu meme kulupi pemu-ne pilkulie paa kondo kolkolie’ aku naa walsiku pilkimili.’ nimbu pilkiru. ⁷Nalo na pumbomonga ‘Yu pea altopo tapu topo naa molomolo lemo.’ ningulie enone na kondo naa kolayo. Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Na pumbomonga eno lipu tapondombo. Na naa pundu liemo eno Lipe Taponropa Konopu Enge Sindilimu naa ombá. Nalo pundu liemo nane yando eno molongena yu lipu mundumbo pumbo.^s

⁸“Yu yando ombalie nimbémone, ulu pulu kerimenga perelemelemonga pulumu kinie konopune ulu pulu keru te naapepa konopu sumbi silimunge pulumu kinie kotemonga pulumu kinie nimbe sumbi sipe, yembomane kanumenga pulume ningu pilku sundulimele mele yuni lipe ora sipe nimbé. ⁹Na Pulu Yemonga Malo molopo, yuni na lipe mundorumu-ne

ⁿ 15:27 Mulu naa liení, 15:27 kinie 16:1 kinie sumbi siku kanoliku puyo. ^o 16:2 Mateyu 26:63-66, Lipe Mundorumu Yema 6:8-14, 7:1,54-8:3, 9:1-2, 22:1-5, 14:5-7,19-20.

^p 16:1-4 Pe-Timoti 3:12, Ou-Pita 2:19-25. ^q 16:5 inie yakondo 14:2. ^r 16:6 Mateyu 17:23. ^s 16:7 inie yakondo 14:16-17, 15:26.

mana manie orundu mele pilkulie yembomane na liku su siringi kanu ulumu yu ulu pulu kerimenga pali pulumu Minimuni nimbe lipe ora sipe; ¹⁰Pulu Yemo kanopa peanga kanolemo ulu pulu peangama lipe ora simbendo na Tata molemona pumbo altoko naa kanongemonga na ulu pulu keru te naa tepo, te konopune naa pepa konopu sumbi sipe pepili molorundu molio mele lipe ora sipe; ¹¹‘Kotemonga pulumu lipu ora siembo.’ nimbe ya ma koleamo nokolemo ye nomi ‘Setene,’^t mongo lsimumunge Pulu Yemone koronga ‘Kote walemo wendo ombá kinie yu kamu mindili simbo.’ nimbe panjerimu mele lipe ora simbela.

¹²“Nane enondo ungu nimbo awisili we pelemo, nalo kinié nilkenje eno mindili siku pilimela. ¹³Nalo Minimuni, yu sike ungumenga pulumu, yu ombalie nimbemone, yuniungu sikema pali ‘Pilku kondangi.’ nimbe akume enonimbe simbemo. Yuni yuyu konopuni pilimbe mele naa nimbe simbe. Ungu umbu tondolemoma komuni pilipelie nimbe simbe. Ulu pe wendo ombá ulumenga ounimbe simbela. ¹⁴Na telio mele kepe molio mele kepe nilio mele kepe aku melemanga yuni pilipelie yando eno nimbe simbe kinie aku sipe nanga imbimu lipe ola mundundumbe. ¹⁵Tatanga melema pali nangamonga kolo pilipulie nane ‘Minimuni nanga melemanga pilipe yando eno nimbe simbe.’ nikiru.” [¶]nirimu.

Yesusini Yu Lombili Andolime Ou Kamelena Mindili Tepili Molkolie Pe Kelko Konopu Singemondo Nirimu Temanemo^u

16:16-24

¹⁶“Nondoko enone na naa kanonge. Pe nondoko kelko na kanonge.” nirimu.

¹⁷Yu lombili andoli mare^v eno enono anjo yando kerepale ningulie ningendo: “Oliondo nikimumu nambolka unguri nimbekie nikimunjé? “Nondoko enone na naa kanonge. Pe kelko nondoko na kanonge.” nimbe, “Na Tata molemona pumbomonga aku temba.” nikimu,^w nambolka unguri nimbendo nikimunjé? ¹⁸Yu “nondoko” nikimumu nambolka nimbendo “nondoko” nikimunjé? Olionaa pilkimulu.” ningu moloringi.

¹⁹Enone yundu ‘Walsipu piliemili kene.’ ningu konopu lieringi kinie Yesusi yuni pilipelie nirimumuni, yuni enondo nimbendo: “Eno anjo yando kerepale nikimili nane nindu mele eno na walsiku pilingendo nikimiliye? Nane “Nondoko enone na naa kanonge. Pe nondoko kelko nakanonge.” nindu kanumundu nikimiliye? ²⁰Nane eno paa sike nimbu sikirumu: Na tembomonga eno kola teko kondo kolonge. Nalo we yemboma konopu singe. Na lombili andolime eno ou kamelena mindili temba nalo kelko nakanokolie alowa teko konopu singe.

^t 16:11 Setene kanumu; bokumunge alsena anjokondo “9. devil”.

^u 16:16-24 Temanemo inie yakondo 7:33-34. ^v 16:17 bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”. ^w 16:17 inie yakondo 13:33.

²¹ “Ambore yu ambolango membá walemo nondopa wendo olemo kinie ambolangomone yu peue tolemo kinie mindili nomba perelemo. Nalo ambolangomo kanopa lipelie yu ou umbune tepili molemo mele komu sindipe yembo konde te mana molombando wendo olemo-na yu alowa tepa konopu silimo. ²² Eno aku sipela. Ambomane ambolango mengendo mindili nolemele aku siku mele “Na eno mundupu siye kolopo pumbo.” nikirumunge eno kinié kamelena mindili tepili molemele.^x Nalo amborene ambolango kamu membalie kelepa konopu silimo mele nane eno kelepo kanombo kinie eno konopu singela. Kanu kinie eno konopu siku molongemondo yemborene eno konopu naa siengi uluri manda naa tenge.

²³ “Kanu kinie na pumbomonga Minimu ombá-na ungunikirumunga pulumu pilkulie enone na unguri altokowalsei naa walsinge. Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Tatando melte molo ungu te molo ulu te ‘Mawateamili.’ ningulie ningemone, nane enonga nimbu tendembomonga ‘Nanga yemboma molemolo.’ ningu mawa tenge kinie Tatane mawa teko walsinge melema eno simbemo. ²⁴ Ou enone nanga imbi leko^y melte mawa naa teringi. Mawa teame.^z Pe eno konopu paa manda singendo linge.” ̀nirimu.̀

**‘Yesusi Yu Pulu Yemo Pea Paa Sike Molkololie Mana Manie Orumu.’
Ningu Tondolo Munduku Pilieringi Temane Te
16:25-33**

²⁵ “Na lombili andolime, nane eno ungume nimbu simbondo taki-teki ungu iko mindi tolio. Nalo pe walse nane enondo aku sipu naa nimbo. Nanga Tatane ulu telemoma nane sumbi sipu nimbu simbo. ²⁶ Aku walemonga nanga imbi leko mawa tenge.^a Kanu kinie ‘Nane Tata enonga nimbu mawa tendembo.’ ni naa nikiru, ²⁷ molo. Enone nakonopu mondoko, na Pulu Yemo kinie molopololie yamana orundu enone ‘Sike aku terimu.’ ningu tondolo munduku pilimele-na^b Tatane eno konopu mondolemomonga eno enono yu mawa tenge mele yuyu pilimbe. ²⁸ Ou Tata molorumune molopo mana manie orundu. Pe kinié kelepo mana mundupu siye kolopo Tata molemona pumbo.” nirimu.

²⁹ Yu lombili andolimene ningendo: “A, kinié ungu iko naa toko sumbi siku mindi nikinu olio pilipemolo. ³⁰ Nuulume pali pilku konginjilino. Mele naa pilinomo yembo tene nimbe simbe mele manda molo. Olio aku sipupilipulie ‘Nu Pulu Yemo pea molkololie mana orunu.’ nimbu tondolo mundupu pilkimulu.” niringi.

³¹ Enone aku niringi kinie pilipelie Yesusini enondo nimbendo: “Na Pulu Yemo pea molopololie mana orundu enone kinié ‘Sike aku terimu.’

^x 16:20,22 ya 16:6. ^y 16:24 inie yakondo 15:16. ^z 16:24 Pillipai 4:6. ^a 16:26 inie yakondo 15:16. ^b 16:27 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”.

ningu kamu pilkimilinje? ³² Pilieme. Wale te wendo ombá, molo, kanu walemo koronga wendo omu lemo, kanu walemonga yembo lupemane eno toko bulu-balu singe. Kanu kinie ‘Na nanu molambo.’ ningu na munduku siye kolko enono yu mele mele enonga ulkendo pungemo. Nalo Tata pea tapu topo molembolo-na na nanu naa molio, molo.

³³ “Eno ‘Na tondolo munduku pilkulie konopu waengo siku molangi.’ nimbu kinié ipulueli eno kinie molopolie iungume nane enondo nimbu sikirumu. Ma koleana enoumbune tepa mongo awisili ola olemo. Nalo mana yemboma enge nilimele akumu laye pange telimu, na paola, na paa enge nilio. Aku telio kene pilkulie enonga konopukundu tondolo pupili molangi.” nirimu.

**Yesusini Lapa Pulu Yemo Kinie Ungu Nimbe Mawa Tembando (1-5)
Yesusi Yu “Imbi Ola Molopili.” Nimbe Mawa Tepalie, (6-19) Yu Lombili
Andolimenga Nimbe Mawa Tendepa, (20-26) Yu Pe Mondoko Pilinge
Yembomanga Pulu Yemo Mawa Tenderimu Temanemo
17:1–18:1**

17 ¹⁻² Yesusini yu lombili andolimendo aku ungume nimbe pora sipelie nirimumuni, mulu koleana olando sipe kanopalie nimbendo:

“Tata, nane tembo ningu panjerinu walemo wendo okomo.^c Nuni yembo sirinu yemboma enondo pali nane “Konde molko mindi pangi.’ nipili.’ ningu, nane mana yemboma pali ‘Nokopili.’ ningu, nunge Marena namba sirinu kene nunge imbi ‘Ola molopili.’ ningu nunge Marenanga imbi liku ola mundundoyo.^d

³ “Konde molko mindi punge mele isipe: ‘Nu telumu mindi sike Pulu Yemo.’ ningu pilku, ‘Na nuni ‘yemboma nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.’ ningu mako tokolie na liku mundorunu ye nomi Kirasimu.’ ningu pilku, olto pea tapu toko molemele molonge yemboma konde molko mindi punge. ⁴ Nuni kongono na sirinu kanumu tepo pora sindumuni nunge imbi lipu ola mundundonu. ⁵ Tata, ma koleamo wendo naa opili nupea molambili na imbi ola molopa tondolo pupili molorundu kanu mele ‘Kinié na pea kelepo molambili.’ ningu ou molorundu mele ‘Kelepo na aku sipe imbi ola molopa tondolo pupili pea molambili.’ ningu tei.” _{nirimu.}

⁶ “Mana yembomanga nuni sirinu yema^e enondo nu tondolo pulino mele kinie, paa olandopa moleno mele kinie, nimbu para sirindu. Ou eno nungema moloringi, pe na sirinu. Eno nunge ungumu pilku liku teko moloringi mele molemele. ⁷⁻⁸ Nuni nando nirinu ungume nane enondo

^c 17:1-2 walemonga ungu pulu teinie yakondo 7:30. ^d 17:1-2 inie nondopa 17:22, 13:30.

^e 17:6 yu lombili andoli yema kanumu, bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”.

nimbu sirindu kinie, enone kanu ungume pilku likulie nu molorunune wendo orundu pilku kondokolie ‘Nuni na sike mana liku mundorunu.’ ningu tondolo munduku pilkulie aku siku teko moloringi-ne kinié melema nuni na sirinu melema pali nu molenona wendoolemo enone pilimele.

⁹“Enonga nimbu nu-kinie ungu nimbu mawa tendekero. We mana yembomanga nu kinie ungu naa nimbo, molo. Nuni sirinu yema nunge yema molemele-na na enonga manjipu nu kinie ungu nikiru. ¹⁰Nanga melema pali nungemo, nunge melema pali nangamo. Nuni sirinu yema eno molko kondolemelemone na imbi ola molemo. ¹¹Kinié na nu molenona okoromonga na mana yemboma kinie pea naa molemolo none tekemo. Nalo yema eno mana yemboma kinie molemele mele molonge.

“Tata Kake Telimu, na nu molonine ombó kinie na sirinu lombili andolime eno enono mana yemboma pea molonge kinie ‘Oltó yembo telumu mele molopo konopu telune pupili molembolo kanu mele na sirinu lombili andolime eno aku siku yembo telumu mele molko konopu telune pupili molangi.’^f ningu nunge tondolo na sirinu akumuni eno nokoyo. ¹²Na eno pea molorumulu kinie nunge tondolo na sirinu akumuni^g nane eno ‘ulu te naa tepili.’ nimbu nokorundu. Nane eno tapu terindu kinie te ulsu pupe yemboma mindili nonge koleana pulimo aulkena naa purumu.^h Ye telumu mindi, nunge boku tondoringi ungu te wendo ombándo yemboma mindili nonge koleana pumbe telemo yemo mindi ulsu molopa mindili nombá koleana pulimo.ⁱ

¹³“Kinié nu molenona okoromonga na konopu sipu kamele akopo molio ‘Aku mele eno aku siku konopu peanga panjiku molangi.’ nimbu ou na olando naa ombolie ya ma koleana molopo iungume nikiru.^j ¹⁴Nunge ungumu eno sipu pora sirindu. Na ya ma koleamonga ye te molo, akusiku eno ma koleamonga yema molola. Oltonga yema molko oltonga ungu manema pilku liku telemele-na mana ulume manjiku pilku telemele yembomane eno konopu keru panjiku eno kinie opa puluema molemele. ¹⁵‘Eno ma koleana wendo li.’ nimbu mawa naa tekero. Nalo “‘Ya mana oltonga kongono tendeko molonge kinie, ulu kerimenga pali ulu pulumu pelemo [kuru, muni]^k eno kondi topa tepa naa kenjepili.’ ningu nokou.’ nimbu ienonga nimbu mawa tekero. ¹⁶Na ma koleamonga yemo naa molio mele eno ma koleamonga yema naa lamolemele.

¹⁷“‘Ungu sikemone eno nunge manjiku molko ye kake telime molangi.’ ningu teyo. Nunge ungumu ungu sikemo. ¹⁸Nuni na ma koleana liku mundorunu mele nane eno ma koleana lipu mundorundula. ¹⁹‘Eno

^f 17:11 inie nondopa 17:21, yakondo 10:38. ^g 17:12 bokumunge alsena anjokondo “28. nem”. ^h 17:12 Judasi Isikeriotendo nirimu (13:18). ⁱ 17:12 ungu pulu te inie yakondo 6:39. ^j 17:13 inie yakondo 15:11, Jono-Kumbi-Lepamo 4. ^k 17:15 bokumunge alsena anjokondo “42.4. wanpela samting nogut”.

konopu kake tepili molko nunge ningu manjiku molangi.’ nimbu na ‘konopu kake tepili nunge nimbu manjipu molambo.’ nimbu molio.”¹ _{nirimu.}

²⁰ “Nane nanga lombili andolimenga manjipu mawa naa tendekero. Pe enone ungu ningu singema ‘Na sike nunge malo ya mana liku mundorunu.’ ningu tondolo munduku pilinge^m yembomanga kepe mawa tendekero. ²¹ ‘Tata, nu nanga konopune moleno, na nunge konopune molio mele aku siku kanu yemboma pali yembo telumu mele konopu telune pupili molangi.’ⁿ nimbu aku sipu enonga mawa tendekero. ‘Ma koleamanga yembomane pali ‘Nuni na liku mundorunu-ne orumu.’ ningu tondolo munduku piliengi!’ nimbu ‘kanu yemboma olto kinie yembo telumu mele konopu telune pupili molamili.’ nimbu aku sipu mawa tendekero. ²² Nuni na ‘Imbi ola molopili.’ ningu sirinu ulumu nane eno sirindu. Akumu ‘Olto konopu telune pupili molembolo mele eno aku siku konopu telune pupili molangi.’ nimbu eno sirindu.^o ²³ ‘Eno paa kamu konopu telune pupili molangi.’ nimbu aku sipu “Nu nanga konopune moleno mele na enonga konopumenga molambo.” nimbu mawa tendekero. Na konopu mondoleno mele nanga ungumu ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilimele yemboma aku siku konopu mondoleno mele kepe ‘nuni na liku mundorunu mele kepe, ma koleamanga pali yembomane piliengi!’ nimbu nane aku sipu nu mawa tepo ‘Eno paa kamu konopu telune pupili molangi.’ nikiru.

²⁴ “Tata, ‘nuni na yembo sirinume na molombona pea molopo, mamou ou naa teambili na konopu mondokolie ‘nanga imbi ola molopa pa tepa tondolo pupili.’ ningu sirinu akumu kanangi.’ konopu lekero.

²⁵ “Tata Sumbi Nilimu, sike we mana yembomane nunaa kanolemele nalo nane nu kanolio, yembo nanga ungumu pilku limelemanee ‘Nuni na liku mundorunu-ne orumu.’ ningu pilimele. ²⁶ Nane nu moleno mele eno nimbu sirindu. Pe nimbu sipu molombola. ‘Nuni na konopu mondoleno mele eno enono aku siku anjo yando konopu mondangila. Na enonga konopune molambola.’ nimbu aku sipu nimbu sílie-sílie tepo molombo.” nimbe Yesusini Pulu Yemo kinie aku sipe nirimu.

18 ¹ Yesusi aku sipe Pulu Yemo kinie nimbe pora sipelie nirimumuni, ipu liepili yu kinie yu lombili andolime^p kinie aku koleamo munduku siye kolko no Kirone nekendo unjo ollipi ponie lierimune suku puringi.

¹ 17:19 Yesusi ou aku sipe mele molopa mindi purumu nalo yanirimumunge ungu pulumu Pulu Yemone yundu “Tei.” nirimu mele tembando kolombamondo nirimunje.

^m 17:20 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”. ⁿ 17:21 inie nondopa 17:11.

^o 17:22 inie nondopa 17:1, yakondo 13:30-31. ^p 18:1 bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”.

Yesusi Ka Siku, Kote Tendeko, Unjo Perana Ola Toko Kondoko, Ono Teringi Temanemo

18:2–19:42

Yesusi Ka Siringi Temanemo

18:2-12

²Ipulueli no Kirone nekendo unjo ollipi ponie lierimune puringi aku mele Yesusi taki-teki yu lombili andolime pea kanu poniemonga puringi kulu, Judasi Isikeriote eno aku poniena puringi mele pilierimu. Judasi yu Yesusi pe lipa Yesusi yunge opa puluema sirimu ye kanumu. ³Kanu kinie Judasini ‘Yesusi akune pea taki-teki pupu molemolo-na yu akune molomba.’ konopu lepalie, akune orumu. Yu ami ye talape te kinie^q Pulu Yemo popo tondoringi ye awilime kinie^r Parisi yema kinie^s kanu yemane liku mundoringi ele ye mare kinie akune memba orumu. Eno kiye kandoko mengo, tepe llamema kandoko mengo, opa teringi melema mengo oringi.

⁴⁻⁵Yesusini yu nondoko tenge mele pilipelie, eno ‘Yesusi ka siengi.’ nirimu ye Judasi pea oringine Yesusi yu anjo pupe eno walsipe pilipelie nimbendo: “Eno nawe korokomeleye?” nirimu.

Enone topondoko yundu ningendo: “Kolea Nasarete ye Yesusi korokomolo.” niringi.

Yesusini “Akumu na.” nirimu.

⁶Yesusini “Akumu na.” nirimu kinie eno anjo bulu mini-mini pukulie a toringi.

⁷Yuni altopa eno walsipe pilipelie nimbendo: “Enonawe korokomeleye?” nirimu.

Enone “Nasarete ye Yesusi korokomolo.” niringi.

⁸Yesusini nimbendo: “Akumu na.” nindu kanumu. Enone na korongi liemo na pea molemolo yema ‘Naa ka siemili, yando pangi.’ niee.” nirimu.

⁹Yesusi pe temba ounirimu mele ‘Paa sike aku tepili.’ nimbe aku sipe opa puluemando “Nanga yema naa ambololi “Anjo pangi.” niee.” nirimu. Yuni ou Pulu Yemondo nimbendo: “Nuni na sirinu yemanga te ulsu pupe mindili nonge aulkena naa pumu,^t eno pali nokopo kondorundu.” nirimu,^u kanuungumunge pe sike te molopa naa kenjerimu.

¹⁰Kanu kinie Saimono Pitane yunge lou pokete-napimu kulu topa wendo lipa Pulu Yemo popo tondoringi ye awili olandopamonga kendemande ye te topa yunge komu te topa laka lenderimu, aku komumu wendo orumu. Kanu kendemandemonga imbi Malkasi.

^q 18:3 Romo ami yema molo. Juda ye awilimene nokoringi ami ye mare (LLuku 22:52).

^r 18:3 bokumunge alsena anjokondo “34. pris”. ^s 18:3 bokumunge alsena anjokondo “11. Farisi”. ^t 18:9 inie yakondo 3:16. ^u 18:9 inie yakondo 17:12, 6:39.

¹¹Yesusini Pitando nimbendo: “Nunge lou pokete-napimu altoko lakili! Na Tatane “Mindili nani.” nirimu mele naa nomboye?”^w nirimu.

¹²Kanu kinie amime kinie amime nokoli yemo kinie Juda yembomanga ele yema kinie enone Yesusi ka siku mengo puringi.

**Anasi Molorumune Yesusi Mengo Puringi Kinie Anasini Yu Walserimu
Mele Temanemo
18:13-14,19-24**

¹³Yesusi ka tokolie ou pulu pulu Anasi molorumune mengo puringi. Anasi yu Kayapasinge ambomonga lapa, yunge kolepa. Kayapasi yu kanu poniemonga Pulu Yemo popo tondoringi ye awili olandopamo^w molorumu. ¹⁴Yetene Juda ye awilimendo ou nimbendo: “Ye te yembomanga pali kolo wangopa kolondomba kinie papu.” nirimu kanumu Kayapasi yuni nirimu.^x

**Pitane Wale Yepoko “Yesusi Naa Kanopo Naa Pilio.” Nirimu Temanemo
18:15-18,25-27**

¹⁵Saimono Pita kinie Yesusi lombili andoli ye te kinie^y Yesusi lombili pungele puringili. Kanu lombili andolimu Pulu Yemo popo tondoringi ye awili olandopamone kanopa imbi sirimu-ne, kanu ye awili olandopamonga ulkena yembo maku toringi koleana sukundu Yesusi mengo puringine yu sumbi sipe purumu ¹⁶nalo Pita we yembo maku toringi ulke kerepulune ulsu we nokopa angilierimu. Akumunge Yesusi lombili andoli ye te molorumu kanumu kelepa yando omba kendemande ambo ulke kerepulu nokorumumundu “Pita sukundu opili.” nimbe mawa tepalie Pita lipe meli sukundu purumu.

¹⁷Kerepulu nokorumu ambo kanumuni Pitando nimbendo: “Nu ne yemonga lombili andoli ye teye?” nirimu.

Pitane “Molo.” nirimu.

¹⁸Ipulueli ali terimu kulu kongono teli kendemandema kinie ele yema kinie tepe kalkolie makaye teko pilku moloringi. Pita pea eno kinie tepe pilipe angilierimu.

**(Inie yakondo 18:13-14 kanani.)
18:19-24**

¹⁹Pita kinie yemboma kinie aku siku ningu molangi Pulu Yemo popo tondoringi ye awili olandopamone Yesusi lombili andolime kinie yuni yemboma ungu mane sirimu mele kinie Yesusi walsipe pilierimu.

²⁰Yesusini topondopa nimbendo: “Na mona molopo yemboma ungu mane silio. 〔Pulu Yemo popo toko kalemele,〕 ulke tembelemo kinie,

^v 18:11 ungu pulu te inie yakondo 7:30. ^w 18:13 bokumunge alsena anjokondo “34.3. hetpris”. ^x 18:14 inie yakondo 11:50. ^y 18:15 Jono yu yuyu kanumunje; iboku Jono pulu pulune gomo 449 kanoko pilieni.

yemboma maku toko Pulu Yemonga ungunu pilimele ulkema kinie aku ulke Juda yemboma pali maku tolemele ulkemanga ungu mane silio. Lopi tepo kiyengo nimbu ungu te naa nilio.” nirimu. ²¹ “Aku telio-na nuni na ungu niliomo nambemune walsikinuye? Nanga ungu pilimele yembomando walsiku pilieyo. Nilio mele aku yemboma pilku molemele.” nirimu.

²² Yesusini aku nirimu kinie yu nokoringi ye te yu kinie nondopa angilierimumuni yu kumbikerena larauwe topalie nimbendo: “Nu aku siku Pulu Yemo popo tondoli ye awili olandopamondo topondoko nikinu papuye?” nirimu.

²³ Yesusini topondopa nimbendo: “Nane ungu nindumunge te nimbu kenjendu liemo ungu keri nindu akumu ningu para siyo. Molo sike unguri nindu liemo nuni na nambemune tokonoye?” nirimu.

²⁴ Kanu kinie yu ka toringi akumu we pepili Anasini “Pulu Yemo popo tondoringi ye awili olandopa Kayapasi molemona mengo paa.” nimbe lipe mundorumu.^z

(Inie yakondo 18:15-18 kanani.)

18:25-27

²⁵ Saimono Pita tepe pilipe angilierimu-ne enone yundu ningendo: “Nu ne yemonga lombili andoli ye teye?” niringi.

Yuni topondopa [kolo topa] nimbendo: “Na molo.” nirimu.

²⁶ Pulu Yemo popo tondoringi ye awili olandopamonga kendemande ye te, kanu yemo kinie Pitane komu kari lierimu yemo kinie pulu lierimu kanumuni Pitando nimbendo: “Nu ne yemo kinie unjo ollipi ponie lemo koleana pea molongili kanondu kanumu sikeye?” nirimu.

²⁷ Pitane kelepa wale yepoko sipe “Molo.” nirimu kinie kera gulta ko pulu polopa torumu.

‘Romo Gapomano Ye Awili Tene Yesusi Kote Piliepile.’ Ningu Paillate Molorumune Mengo Puku Kote Tenderingi Temanemo

18:28-38

²⁸ [Pulu Yemo popo tondoringi ye awili olandopa Kayapasi kinie Juda yembomanga kanjollo yema pali kinie enone Kayapasinge ulkena Yesusi kote tendeko pora sikulie,] Judamanga ye awilime Kayapasi munduku siye kolko eno nokorumu Romo gapomano yemonga ulkena Yesusi mengo puringi. Kolea tangomba muni lierimu kinie akune mengo puringi. Mengo pukulie eno Juda yembomanga ungu mane te perimumu pilkulie ‘Olio Romo yembo tenga ulkena pumolo kinie kalara mele molomba kene Pulu Yemone olionga anda-kolepalime

^z 18:24 Kayapasi molorumune mengo ongo Yesusi kinie teringi temanemo Mako 14:53,55-63.

Naa Topa We Omba Purumu mele pilimolo walemonga^a kongi sipisipi walo manda naa nomolo.’ ningu pilkulie eno ulkena sukundu naa puringi.

²⁹Eno pena ulke kerepulune angilieringi kulu kanopalie eno angilieringine Romo gapomano ye nomi Paillate pena omba enondo walsipelie nimbendo: “Eno iyemo ulu nambe-emu-ne kote tendekemeleye?” nirimu.

³⁰Enone topondoko ningendo: “Yu mongo naa lilkenje nu molonune naa membo ombo silimela.” niringi.

³¹Paillatene nimbendo: “Yu yando mengo pukulie eno enono enonga ungu mane pelemomane nilimo mele pilkulie yu kote tendeko mongo sie.” nirimu.

Juda [yembomanga awili] mene^b ningendo: “Aku teamili mangali Romo gapomanomone olio ungu mane sipelie nimbendo: “Eno we yembomane yembo toko kondou naa kondaa.” nilimo kanumu.” niringi. ³²Aku niringimunge Yesusini yu kolomba mele ou nimbe sirimuaku sipe sike kolombando eno yuni nirimu mele naa pilkulie we enono pilkulie “Yu kolopili.” ningu yu Paillate molorumune mengo oringi.^c Yesusini “Na kolopili.’ ningu unjo perana uku toko mondonge.” ou nirimu mele Romo gapomanomone mindi mongo lsingi yemboma aku sipe torumu, Juda yembomane aku siku manda naa teringi.

³³Juda ye awilimene niringi mele pilipelie, Paillate altopa ulke awilimunge sukundu pupe Yesusindu “Ou.” nimbelle yundu walsipelie nimbendo: “Nu Juda yembomanga ye nomi kingimu molenoye?” nirimu.

³⁴Yesusini topondopa walsipelie nimbendo: “Nuni nunu pilkulie aku ungu nikinunje molo nando yembo lupemane nu ningu singi-ne pilkulie akumu nikinuye?” nirimu.

³⁵Paillatene topondopa nimbendo: “Na ‘Juda yere.’ ningu pilkulie aku siku walsikinuye? Nunge yemboma kinie nunge Pulu Yemo popo tondoli ye awilime kinie akumene nu na molondune mengo ongi. Nu nambe-enu-ne liku mengo ongiye?” nirimu.

³⁶Yesusini nimbendo: “Na ya mana ye nomi kingimu molopo mana yemboma nokombo mele molo. Sike mana ye nomi kingimu molkanje nanga yembo talapemane na “Juda yembomane ka naa siengi.” ningu opa telemela. Nalo na mana ye nomi kingimu molo.” nirimu.^d

³⁷Paillatene nimbendo: “Aku liemo nu paa sike yenomi kingi te lepamo. Sike nikiruye?” nirimu.

Yesusini topondopa nimbendo: “Sike. Pulu Yemone ‘Nakingimu molopili meaa.’ nirimu kulu meringila. ‘Yemboma ungu sikema piliengi!’ nimbu mana orundula.^e Yembo ‘ungu sikema’ waka kolkolie ‘piliemili.’ nilimele yembomane na pilimele.” nirimu.

^a 18:28 bokumunge alsena anjokondo “30. Pasova”. ^b 18:31 36 ungu pulumu inie yakondo 1:19. ^c 18:32 Mako 10:32-34, inie yakondo 12:32-33. ^d 18:36 bokumunge alsena anjokondo “20. kingdom”. ^e 18:37 inie yakondo 14:6.

³⁸Paillatene ɽungu taka tondopalieɽ nimbendo: “Ungusike te pelemoye? Te naa pelemo.” nirimu.

Aku nimbelie yu altopa Juda yema angilieringine penando pupelie nimbendo: “Yu mongo simbomonga mongo te limumu naa pilkiru. Yuni ulu te tepa naa kenjemu.” nirimu.

**Romo Gapomano Ye Paillatene Yesusinge Kote Kamu Pilipelie
“Kolopili.” Nirimu Temanemo
18:39–19:17**

³⁹Paillatene ɽYesusi uluri naa tepa kenjerimu konopu lepalie ‘Naa kolopili.’ nimbe pilipelieɽ, Juda yembomando nimbendo: “Eno kinie na kinie telemolo ulu pulu pelemomo pilipulie teambo. Ponie tenga tenga, eno Juda yembomane enonga anda-kolepali kolea Isipi moloringi kinie Pulu Yemone eno Naa Topa We Omba Purumu mele pilingendo langi noringi walema^f wendo olemo kinie enone kaulkena perimu ye te imbi leko ‘Wendo liku mundou.’ ningu mawa telemele kinie nane kanu yemo wendo lipu eno silio. Akumunge kinié kanu walemo wendo okomomonga ‘Juda yembomanga ye nomi kingimu wendo lipu eno siembo.’ konopu lekemeleye?” nirimu.

⁴⁰Nalo enone anjo tondolo mundukulie ningendo: “Aku yemo paa molo. Barapasi wendo liku si!” niringi. (Barapasi yu Romo gapomano kinie opa terimumunge ka siringi yemo.)^g

19 ¹Aku niringi kulu pilipelie Paillatene Yesusi lipe Romo ami yemando “Ka-pulsene taa.” nirimu. ²Aku tekolie enone yu ungu taka tondoko ɽYu “Ye nomi kingimu molio.” nimumunge yu ye nomi kingi te none tepili.’ ninguɽ, mulumbale kondoli peanga te yunge pakondoko, unjo ka koko molorumu te mulkupiye teko ‘Yenomi kingimunge waniemo.’ ningu pengena mere mundunduku ³yu angilierimune puku “Juda yembomanga kingimu, nuakune angilinoye?” ni-pou-pou teko, yu kumbikerena larauwe toringi.

⁴Paillate altopa penando ombalie Judamando nimbendo: “Kanayo! “Yu mongo te limumunge pilipulie yu manda tombo mele molo.’ ningu piliengi!’ nimbu eno molemelena yu membo okoro.” nirimu. ⁵Kanu kinie Yesusi ka koko mololini teli wanie kiraono none telimu kinie wale pakoli kondolimu pakopa wendo orumu kinie Paillatene enondo nimbendo: “Yemo iokomo kanaa!” nirimu.

⁶Pulu Yemo popo tondoringi ye awilime kinie^h enonga kendemande ele yema kinie enone Yesusi penando kokele orumu kanokolie sumbi siku ningendo: “Kolopili, unjo perana ola uku toko panjejo! Kolopili unjo perana ola uku toko panjei!” niringi.

Nalo Paillatene nimbendo: “Na molo. Na yu mongo limumunge tombo mele naa pilkiru kene enone yu mengo puku unjo perana ola uku taa!” nirimu.

^f 18:39 inie 18:28. ^g 18:40 Mako 15:15. ^h 19:6 bokumunge alsena anjokondo “34. pris”.

⁷Judamanga awilimene ningendo: “Olionga ungu mane te pelemomone nimbendo:

‘Yembo tene Pulu Yemonga imbi lepa
ungu taka tondomba kinie,
kanu yembomo kolopili tangi.’ⁱ nilimo,

aku ungu manemo pilipulie yuni “Pulu Yemonga Malo molio.”^j
nimumunge pilipulie ‘Kolopili.’ nimbu pilkimulu.” niringi.

⁸Enone “Yu “Pulu Yemonga Malo molio.” nirimu.” niringi kulu Paillatene pilipelie yu paa kamu pipili kolopalie, ⁹kelepa ulke awiline sukundu pupe Yesusindu walsipelie nimbendo: “Nu tena molko orunuye?” nirimu, nalo Yesusini yundu topondopa ungu te naa nirimu.

¹⁰Ungu te naa nirimu kulu Paillatene yundu nimbendo: “Nando ‘Ungu te naa nimbo.’ konopu lekenoye? Nanga tondolo pelemomone “Nu we pani.” manda nimbola; “Nu kolani unjo perana ola uku tangi.” manda nimbola. Aku nikiru ungumu naa pilkinuye?” nirimu.

¹¹Yesusini topondopa nimbendo: “Nunge tondolo pelemomone na ulu te manda naa telena. Olandopa Molemo Yemone ‘Nuni na teani.’ nimbé mele mindi teni. Akumunge nuni na teni mele ulu pulu keru keló mele teni. Ye na ‘Kolopili.’ ningu mengo ongo nu singi yemanga ulu pulu keru akumu awilimu.” nirimu.

¹²Yesusini aku nirimu pilipelie Paillatene Yesusi yu “We pupili.” nimbé aulke te kororumu, nalo Judamane tondolo munduku ni-pou-pou tekolie ningendo: “ “Na kingi te molio.” nilimo ye te Romo Gapomano Ye Paa Awili Kumbine Sisa kinie opa puluemo molemo-na nuni aku “Kingi te molio.” nilimo yemo “We pupili.” ninu liemo aku siku tenimunge nu Romo Gapomano Ye Paa Awili Kumbine Sisamonga opa pulue te liku tapondonimunge nukinie Sisa kinie pulu naa lemo.” niringi.^k

¹³Aku niringi pilipelie Paillatene Yesusi memba penando omba, kolea te akumundu ‘kou polomo’ niringine pupe kote pilimbe kongono manie molopa terimu polona pupe manie molorumu. (Kou polomondo Juda yembomanga unguné ‘Gapata’ niringi.) ¹⁴Aku kote tenderingi walemo yu kinié mele. Opali Pulu Yemone Juda yembomanga anda-kolepalime Naa Topa We Omba Purumu mele^l pilkukongi sipisipi walomo nonge walemo wendo ombá. _lAku koro molonge walemo, wendo ombá pilkulie kinié mele Juda yembomane langi nongema liku undu-undu siringi walemo^m, kanu walemonga awi-tangoli mele, Paillate kinie kote tenderingi. Paillate kote pilimbe polona omba manie molopalie nirimumuni, Juda yembomando nimbendo: “Enonga ye nomi kingimu kanaa!” nirimu.

ⁱ 19:7 LLipai 24:16, Wendo Oringi 20:7. ^j 19:7 bokumunge alsena anjokondo “32.2. Pikinini Bilong God”. ^k 19:12 ungu pulu te inie nondopa 19:15. ^l 19:14 bokumunge alsena anjokondo “30. Pasova”. ^m 19:14 inie 19:31,42.

¹⁵Nalo enone tondolo munduku ningendo: “ “Kolopili.” niyo! “Kolopili.” niyo! Unjo perana ola ukutoko panje!” niringi.”

Paillatene walsipelie nimbendo: “ “Enonga ye nomi kingimu kolopili.’ nimbu unjo perana ola uku topo panjembo.’ konopu lekolie nikimiliye?” nirimu.

Pulu Yemo popo tondoringi ye awilimene topondoko ningendo: “Olionga ye nomi kingi te lupe naa molemo. Romo Gapomano Ye Paa Awili Kumbine Sisamo mindi.”^o niringi.

¹⁶Kanu kinie Paillatene kamu nimbendo: “Kapola, ‘Unjo perana kolopili.’ ningu mengo puku unjo perana uku toko panji-pee.” nirimu.

Paillatene aku sipe nirimu kinie Romo ami yemane yuambolko liku mengo pukulie ¹⁷yu unjo pera te siringi, akumu yu yuyu memba Jerusalleme ulsu purumu.

Yesusi Unjo Perana Ola Uku Toko Panjeringi Temanemo

19:17-27

Yesusi unjo pera siringimu memba pupili eno Jerusalleme munduku siye kolko ‘Kolea Penge Ombele’ niline mengo puringi. (‘Kolea Penge Ombele’ kanumundu Juda yembomanga unguno ‘Golkota’ niringi.) ¹⁸Aku koleana Yesusi unjo perana ola uku toko panjeringi. Ye talo pea unjo pera talonga uku toko panjikulie, te ekendonga anjiku te ekendonga anjiku Yesusi suku singine anjeringi.

¹⁹Paillatene “Yesusinge unjo perana ola imbi toko mondaa.” nirimu mele toko mondoringila. Akumu isipe:

KOLEA NASARETE YE YESUSI,

JUDA YEMBOMANGA YE NOMI KINGIMU

ningu toko mondoringi. ²⁰Yesusi unjo perana ola uku toko panjeringi koleamo Jerusalleme nondopa lepa, imbi unjo perana ola toringime Juda yembomanga ungu kinie [Romo yembomanga] Llatini ungu kinie Giriki ungu kinie, ungu lupe yepoko akumenga ningu toko mondoringi molorumu kulu aku imbime Juda yembo awisilini kanoringi. ²¹Juda yembomanga Pulu Yemo popo tondoli ye awilimene^p kanu imbime kanoko keri kanokolie Paillatendo pukulie ningendo: “Nuni “Judamanga ye nomi kingimu” ningu “Akumu imbi taa.” ninu kanumu kapola naa

ⁿ 19:15 Yembo marene “Yesusi unjona ola toko uku toringi.” nilimele nalo yembo marene aku pilkulie ‘Yu ou tokolie, pe unjo perana uku toringi.’ ningu pilimele. Akumu molo! Yesusi ou naa toko kondoringi. Unjona we konde molopili uku toringi kinie kolorumu. Kolorumu mele ulu pulu inie nondopa 19:31 kanani. ^o 19:15 Sisamonga ungu pulumu Romo-ungune “Kingimu”. Nalo Romo kingimuni Juda yemboma nokorumu Juda yemboma eno konopu keri panjiku Romo gapomanomo alieli mumindili kolko moloringi. Yaniringi akumu ‘Yesusi toko kondangi.’ ningu kondi toringi. ^p 19:21 bokumunge alsena anjokondo “34. pris”.

tekemo. [Yuolionga kingimu molo kene, 'Aku yemone "Na Judamanga kingimu molio." yu yuyu nimu.' "Aku siku imbi taa." ni." niringi.

²²Paillatene topondopa nimbendo: "Nane imbi "Toko mondaa." nindu aku ungumu papu tongi. Altopo ungu te naa nimbo. Ou tongi aku ungumu molopili." nirimu.

²³Ami yemane Yesusi unjo perana ola uku toko panjiku pora sikulie, yunge mulumbale [kulku noseringime] liku, eno ye kise linge mele moke teko lsingi. Aku tekolie wale telu mindi, sukundu pakorumumu, goli lierimu. Akumu suku-singi tenga tambulou naa tambulku we sulumu teringi kulu ²⁴ami yemane ningendo: "I mu olá naa tamili kene ye telu manjipe lipili kene ou kou-kate teamili." niringi. Aku teringi mele Pulu Yemonga bokune ungu te molemomone pe aku siku tenge ou nirimu mele wendo orumu. Kanu ungu bokune molemomone nimbendo:

"Nanga mulumbalema moke teko liku,
nanga manie pakolio walemo
"Ye telu mindi lipili."
ningu kou-kate tengi."^q

nirimu, aku mele teringi.

²⁵Yesusi unjo perana ola perimu akune nondopa yunge anumu kinie, anumu-papamo kinie, Killiopasinge ambo menu Maria kinie, kolea Makatalla ambo Maria kinie, aku ambo kise angilieringi.^r ²⁶Anumu kinie anumu nondopa angilierimu ye Yesusi konopu mondorumu yemo kinie^s Yesusini kanopalie anumundu "Andi yemo nunge malo molopili." nimbe, ²⁷kanu lombili andoli yemondo^t "Andi ambomo nunge aminie molopili." nirimu. Aku nirimu pilipelie lombili andolimuni Yesusi anumu lipe yunge ulkendo memba pepe nokopa molorumu.

**(28-37) Yesusi Unjo Perana Kolopa Pora Sirimu Kinie (38-42) Yu Ono
Terangi Temanemo**

19:28-42

²⁸Pe Yesusini yunge kongonoma pali tepa pora sirimu pilipelie, "Na no waka lekemo." nirimu. Aku ungu nirimumu ungu te ou niringi Pulu Yemonga bokune molemomone ulu te pe wendo ombá mele pilipelie 'Wendo opili.' nimbe aku sipe nirimu. ²⁹No-waene kombili teli mingi te akune lierimu kanokolie ulú-pinje melte liku no-waene akune suku mundukulie, pinje melemo no pepili unjo isopi kola tene unjo toko olando siku Yesusinge kerena kopondoringi.^u

³⁰Yuni nomo nombalie "Nanga kongonoma pora nikimu." nirimu. Aku nimbelie ma kanopa yunge pengemo maniendo sipe mundupe 'Kinié kolambo.' nimbe yunge minimu "Pu." nimbelie yu kolorumu.

^q 19:24 Konana 22:18. ^r 19:25 Mako 15:47. ^s 19:26, 27 Aku yemo Jono yu kanumu. 1:35-42 kanani. ^t 19:26, 27 Aku yemo Jono yu kanumu. 1:35-42 kanani.

^u 19:29 Konana 69:21, Konana 22:15.

³¹ Yu kolorumu walemo akumu kinié mele, opali mele enonga koro molonge wale Sambate olandopa te wendo ombá terimu. Sambate walemo wendo ombá kinie koro molongendo kinié mele, melema liku undu-undu siringi walemo.’ Akumu pilkulie Juda yembomanga ye awilimene ‘Opali Sambate walemo kinie yema unjo perana ola we penge kapola naa temba.’ ningulie enone Paillatendo puku mawa tekolie ningendo: “Eno kinié manie liemili kene [‘Eno mindili awili nongolie kinié mindi walsikele kolangi.’] ningu “Enonga kimbume elke tondaa.” ni.” niringi.”^w

³² Kanu kinie ami yema ongolie kumbi leko Yesusi kinie wikindunge perimu yemonga kimbusele elke tondoko, pe merekendonga perimu yemonga kimbusele elke tondoringi. ³³ Nalo Yesusi perimune ongo yu kanoringi kinie yu koronga kolorumu kanokolie siye koloringi. Yunge kimbusele elke naa tondoringi ³⁴ nalo ami ye tene Yesusinge wangune tolone torumu, akune meme kinie no kinie waka-maka orumu.

³⁵ Ye aku teringi mongone kanorumu yemone teringi mele temanemo topa sirimu. Aku yemonga ungumu sike. Yu ‘Sike nikiru.’ nimbe pilipelie ‘Eno itemanemo pilinge yembomane pilkulie ‘Yesusi yu sike [Pulu Yemonga Malo. Yu sike Pulu Yemone ‘Olio lipe tapondopili.’ nimbe lipe mundorumu ye nomi Kirasimu,]’ ningu tondolo munduku piliengi!’ nimbe itemanemo topa silimo.^x ³⁶ Ulu pe wendo ombá Pulu Yemonga bokumuni ou nirimu ulu pokore sike wendo ombando enone aku siku Yesusi kinie teringi. Pulu Yemonga bokune molemo ungu te isipe:

‘Yunge ombelemanga telu kepe elke naa tondonge.’^y

nimbe molemo. ³⁷ Pulu Yemonga bokune molemo ungu tepea isipe:

‘Tolone tonge yemo neme-neme ningu kanonge.’^z

nimbe molemo.

³⁸ Yesusi kolopa pora sirimu kinie pe kolea Arimatia ye Josepo pupe Paillatendo “Yesusinge onomo na si.” nirimu. Josepo yu Yesusinge ungumu pilipe lipe molorumu ye te, nalo Juda [ye awili lupe,] ma^a pipili kolopalie mona lombili naa andopa kiyengo nimbe Yesusinge ungume pilipe molorumu.

“Onomo si.” nirimu kinie

Paillatene “Kapola, li.” nirimu kinie Josepo yu omba onomo manie lisimu. ³⁹ Ye te, ou walse ipuluelikundu Yesusi molorumune purumu pea

v 19:31 inie 19:14,42. w 19:31 Kimbu elke tondoringimunge ungu pulu talo pelemo. Te isipe: Kolonge teringi kinie ‘Mindili awili teko nongolie sumbi siku kolangi.’ ningulie kimbu elke tondoringi. Te isipe: Uku toko panjeringi yembomane mulu linge perekolie pirimune kimbu ta siku sinio ningu mulu lsingi. Pe yembo tenga kimbume elke tondoringi kinie altoko sinio ningu mulu manda naa likulie nondoko koloringi. x 19:35 Aku yemo Jono kanumu. y 19:36 Wendo Oringi 12:46, Kambu 9:12, Konana 34:20. z 19:37 Sekaraya 12:10. a 19:38 ungu pulumu inie yakondo 1:19.

ungu ningulu moloringili ye te, yunge imbi Nikodimasi,^b kanu yemo yu Josepo pea oringili. Yu unjo talonga unjo to liku akumuni kopongo mune toli te telemele akumu awisili, yunge umbune teti pape killokaramemele, memba orumu.

⁴⁰Elo pukulu Yesusinge onomo manie likululie niringilimuni, ʼJuda yembomane ono tengendo teringi mele pilkululie tengelendo,ʼ múlu te liku olo-mala toko, unjo toselone teringi kopongomo onomonga kandokololie onomo kulupi toringili. ⁴¹Yesusi unjo perana ola toringi koleana unjo ponie te lepa, akune kou-kande te lierimu. Kanu kou-kandena ono te ou naa noseringi, yu mindi pulu-pulu noseringili. ⁴²Yesusi ono terimu walemo yu kinié mele, opali mele ʼJuda yembomanga koro moloringi,ʼ wale Sambatemo^c nondopa wendo ombá terimu. Sambate walemo wendo ombá kinie koro molongendo kinié mele, melema liku undu-undu siringi walemo.^d Sambate walemo nondopa wendo ombá terimu pilkululie aku ono teringi kou-kandemo nondopa lierimu kulu Yesusi akune ono teringili.

Kolomongo-Awili 20-21selo Yesusi Lomboropa Ola Molorumu Kanoringi Mele Temanemo

Yesusinge Onomo Noseringi Kou Kandena Onomo Naa Lierimu
Kanoringi Temanemo
20:1-10

20 ¹ʼJudamanga koro moloringi,ʼ wale Sambatemo^e pora nimbe, enonga pulu pulu kongono walemo wendo orumu kinie kolea sumbulu topa pepili paa muni kinie ou kolea Makatalla ambo Maria Yesusinge onomo noseringi kou-kandena omba kanorumu. Omba kanopalie kou kande kerepulumu pipi siringi koumu perele marele pupe ekendonga lepa kerepulumu we lierimu kanorumu. ²Kanopalie yu lkisipe pupe Saimono Pita kinie Yesusi lombili andoli Yesusini ou konopu mondorumu yemo kinie^f moloringiline pupelie nimbendo: “Yembomane olionga Awilimu ono koleana wendo lingi. Yu nosengi koleamo olio naa pilkimulu.” nirimu.

³Aku nirimu kinie pilkulie Pita kinie Yesusi lombili andoli ye akumu kinie ono teringi kou-kandena pungele puringili. ⁴Lkisiku pukululie, lombili andoli ye te akumuni Pita topa akili lendepa yu kumbi lepa ono teringi kou-kandena purumu. ⁵Pupe kou-kandena

^b 19:39 inie yakondo 3:1-21, 7:50. ^c 19:42 bokumunge alsena anjokondo “37. Sabat”.
^d 19:42 inie 19:14,31. ^e 20:1 bokumunge alsena anjokondo “37. Sabat”. ^f 20:2 3-5,8
Imbi naa mololi yemo Jono yuyu kanumu; iboku Jono pulu pulune gomo 449 kanoko pilieni.

wake tepa kanopalie Yesusi kulupi toko ono teringi mólume we lierimu kanorumu, nalo yu sukundu naa purumu.

⁶Kanu kinie Saimono Pita akilipe omba kou-kandena sukundu pupe kanopalie, yu kulupi toko ono teringi mulume ono teringi koleana we lepa, ⁷yunge pengena katoringi mólumu yunge penge lierimu koleana ka toringi mele we lierimu kanorumu. ⁸Kanu kinie lombili andoli kumbi lepa orumumu yu kepe sukundu pupe kanopalie, ‘Yu paa sike lomboropa wendo pumu lepamo.’ nimbe tondolo mundupe pilierimu. ⁹(Pulu Yemonga bokumuni Yesusi lomboropa ola molomba ou nimbe sirimu[§] nalo Yesusi sike lomboropa ola molorumu ou naa kanokolie yulombili andolimene kanu ungumu naa pilku kondoringi. Yu kolorumu kinie ‘Kamu kolomu.’ konopu leko, ‘Lomboropa ola molomba.’ konopu naa lieringi.)

¹⁰Kanoko pora sikululie yu lombili andoli yeselo kelko ulkendo puringili.

**Makatalla Ambo Mariane Yesusi Lomboropa Ola Molorumu
Kanorumu Temanemo
20:11-18**

¹¹Kolea Makatalla ambo Maria Yesusi lombili andoli yeselo kumbi leko puringili kinie akilipe ombalie Yesusi ono teringi kou-kande kerepulune kola tepa angilierimu. Kola tepa angilipelie kou-kandena sukundu wake tepa kanorumu kinie ¹²mulu koleana angello talo wale-pakoli kake teli talo pakokolo Yesusi ono ou lierimune moloringili kanorumu. Te yunge penge ou lierimune molopa, te yunge kimbu lierimune molorumu.

¹³Elone yundu walsikulie: “Ambomo, nambemune kola tekenoye?” niringili.

Yesusi lomboropa ola molorumu mele naa pilipelie yuni nimbendo: “Nanga Awilimu yu liku mengo puku nosengi koleamo na naa pilkiru.” nirimu. ¹⁴Aku nimbemie yu topele topa kanorumu kinie yunge bulkundu Yesusi angilierimu kanorumu. Nalo akumu Yesusi nimbe kanopa imbi naa sirimu.

¹⁵Yuni nimbendo: “Ambomo, nu nawe korokolie kola tekenoye?” nirimu.

Yesusi yu ‘ponie tapu yemo’ konopu lepalie Makatalla ambo Maria yuni nimbendo: “Yemo, nuni Yesusi mengo punu liemo nosenu koleamo na ningu siyo. Yu lipu meli pambo.” nirimu.

¹⁶Yesusini yundu nimbendo: “Maria.” nirimu.

[§] 20:9 inie yakondo 2:19-22, Konana 16:10, LLuku 24:25-27.

Yu angilierimune ambomo kamu topele topa sumbi sipekanopalie Juda yembomanga Ipuru-ungu nimbelle “Raponai.”^h nirimu. (Akumunge pulumu ‘Ungu Mane Silimu’.)

¹⁷Yesusini nimbendo: “Na Tata molemona kelepo olando ou naa pundu kene na naa amboloyo. Nanga angenupilime molemelena puku enondo ningu sikulie ninindu: ““Na kinie eno kinie olionga Lapa Pulu Yemo molemona kelepo olando pukuru.” nimu.” ni.” nirimu.

¹⁸Kanu kinie Maria yu Yesusi lombili andolime moloringine pupe yu Awilimuⁱ kanorumu mele kinie Awilimu yuni nirimu mele kinie pupe temane topa sirimu.

**Yesusi Lomboropa Ola Molorumu Tomasi Pea Naa Molangi^j Lombili
Andolimene Kanoringi Temanemo
20:19-23**

¹⁹Yesusi lomboropa ola molorumu kanu walemo Juda yembomanga pulu pulu kongono wale lierimu kanumunge ipupene lepa kolea kalá torumu kinie lombili andolimene Juda ye awilime^k pipili kolkolie niringimuni, eno moloringi ulkemo lloko toko molangi Yesusi omba eno moloringine angilipe enondo nimbendo: “Eno konopu pe nipili molaa.” nirimu.

²⁰Aku nimbelle, ‘Na toringine kanokolie ‘Na sike enonga Awilimu omba angilkimu.’ ningu piliengi!’ nimbe yunge kiselo kinie wangune kinie lipe ora sirimu. Awilimu kanokolie enone konopu paa awili teko siringi.

²¹Yesusini enondo altopa nimbendo: “Eno konopu pe nipili molayo. Tatane na lipe mundorumu mele eno nane lipu mundukurula.” nirimu. ²²Aku nimbelle yuni eno moloringine kere-mulumu popo topa ulsu mundupelie nimbendo: “Mini Kake Telimu enonga konopune molopili lieyo. ²³Enone yembo te ulu pulu keritambama ‘Omba manie pupili.’ ningi liemo kapola kanu ulu pulu keritambama omba manie pupe pora simbemo. Molo yembo tenga ulu pulu kerime ‘We pepili.’ ningi kinie kapola kanu yembomonga ulu pulu kerime we pembamo.” nirimu.^l

**Yesusi Lombili Andolime Tomasi Pea Molkolie, Yesusi Yu Altopa Yando
Orumu Kanoringi Temanemo
20:24-29**

²⁴Yesusi lombili andolime moloringine Yesusi lomboropa ola molopalie ou orumu kinie enonga ye te naa molorumu. Kanu yemo Tomasi. (Yunge imbi te “Didimasi”^m niringila.) Yu Yesusi lombili andoli ye rurepo akumenga tela. ²⁵Yelupemane “Awilimu ya omu kanomulu.” niringi kinie

^h 20:16 ungu pulumu inie yakondo 1:38. ⁱ 20:18 bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”, “6. Bikpela”. ^j 20:19-23 Temanemo inie 20:24 kana. ^k 20:19 ungu pulumu inie yakondo 1:19. ^l 20:23 Mateyu 16:19, 18:18. ^m 20:24 Didimasinge ungu pulumu olo pakilieme. Tomasi yu kinie te pea anumuni olo pakilieme merimu kulu yu aku siku imbi lieringi.

yu ‘Kolo tongi.’ konopu lepalie nimbendo: “Nane mongone yunge kine pirimuni toringimu naa kanopo, akune nanga ki sundumu suku naa mundupu, tolone wangune toringine nanga kimu suku naa mundondu liemo ‘Yu lomboropa ola molomu.’ nimbu naa pilimbo, paamolo.” nirimu.

²⁶Pe wale engaki omba purumu kinie Yesusi yunge lombili andolime altoko Tomasi pea ulkena suku moloringi. Eno ulke moloringimu kunema pali lloko toringi nalo Yesusi omba eno moloringine angilipelie, “Eno konopu penipili molaa.” nirimu. ²⁷Nimbelie yuni Tomasindu nimbendo: “Nunge ki sundumuni nanga kimu simbi tondokolie kanoyo. Nanga wangune nunge kimu sinio siku mundukolie kanoyo. Kanokolie na ‘Lomboropa ola manda naa molomba.’ ningu naa pilku, ‘Sike lomboropa ola molomu.’ ningu tondolo munduku pili!” nirimu.

²⁸Tomasini yundu nimbendo: “Nanga Awilimu, nanga Pulu Yemo.” nirimu.

²⁹Kanu kinie Yesusini yundu nimbe sipelie nimbendo: “Na kanokolie ‘Sike lomboropa ola molomu we molemo.’ ningu pilkinu. Na naa kanokolie ‘Yu sike lomboropa ola molorumu kinié we molemo.’ ningu tondolo munduku pilinge yemboma eno malo.”ⁿ nirimu.

Jonone I Boku Torumumunge Pulumu Nimbe Sirimu Temanemo 20:30-31

³⁰Yesusi lombili andolime kanoko molangi Yesusi yuni Pulu Yemone yu lipe mundorumu-ne omba molorumu, yu Pulu Yemo kinie tapu topa molopa kongonotenderimu mele, lipe ora sirimu ulu tondolo awisili^o terimu, kanu ulume pali ibokune naa tondu, pokore mindi tondu. ³¹Nalo ‘Yesusini enonga nimbe tenderimumunge eno alieli molko kondoko mindi pangi.’ nimbu “Pulu Yemone “Eno nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.” nimbe ou mako torumu yemo, pe Yesusi yu sike kanu ye nomi Kirasimu^p orumu.’ ningu pilku, ‘Yu sike Pulu Yemonga Malo.’ ningu piliengi!’ nimbu iboku wallo kolte tondu. Kanu kinie eno sike aku siku ningu tondolo munduku pilinge kinie yuni ya ma koleana enonga nimbe tenderimumunge eno alieli molko kondoko mindi pungemo.^q

ⁿ 20:29 ‘eno malo’ nimbe molemo, akumunge yando 13:17 ‘molko kondoko konopu singe’ molemola. Jonone Giriki Ungune torumu ungumunge pulumu pilipu naa wamolemolo. Ya 20:29 ‘eno malo’ nimbu bokune naa tolemelanje ‘molko kondongemonga eno malo’ nimbu tolemelala, molo ‘molko kondoko konopu pe nipili molonge’ nimbe tolemelala. ^o 20:30 ungu pulu te inie yakondo 2:11. ^p 20:31 bokumunge alsena anjokondo “23. Krai”. ^q 20:31 inie yakondo 3:16, Jono-Kumbi-Lepamo 5:11-12, bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”, “24. laip”, “28. nem”.

**Yu Lombili Andoli Yepoko Pakerando “Oma Lili Walena Oma Awisili
Omba Suku Pupili Liengi.” Nirimu Kinie Likulie ‘Yu Yesusi.’ Ningu
Kanoko Imbi Siringi Temanemo
21:1-14**

21 ¹Pe Yesusi Nomu Tapiriasi ,aku nomumunge imbi te Gallilli kanumu, aku nomu kélona ‘Eno yu altoko kanangi.’ nimbe lombili andolime^r moloringine orumu. Orumu kanoringi mele temanemo isipe:

²Saimono Pita kinie, Tomasi (yunge imbi te Didimasi)^s yu kinie, kolea Gallilli disiriki Kena taono ye Nataniele kinie, Seperi malo talo kinie,^t lombili andoli ye talo lupekinie, eno telune maku toko moloringi.

³Saimono Pitane Yesusi lombili andoli marendo nimbendo: “Na oma li-pukuru.” nirimu kinie

pilkulie “Olio pea pamolo.” ningulie, nona andoli sipine ola puku, nomu awi-suku-singine puku oma lili walema ipulueli nona munduliku andoko kolea tangondoringi nalo oma te naa lsingi.

⁴Kanu kinie ena mundi wendo ombá terimu kinie Yesusi no kélona angilierimu nalo lombili andolimene ‘Yu Yesusi.’ ningu kanoko imbi naa siringi.

⁵Yesusini eno walsipelie nimbendo: “Nanga kangoma, oma mare lingiye?” nirimu.

Enone topondoko “Molo.” niringi.

⁶Yuni nimbendo: “Sipi kumbikundu angilkulie oma lili walemo ki umbukundu nona manie mundengi. Mare manda linge.” nirimu. Kanu kinie yuni nirimu mele teringi kinie oma paa awisili walena omba suku purumu kulu sipine ola linge pereringi.

⁷Aku terimu kulu kanopalie Yesusi yunge konopu mondorumu lombili andoli yemone^u Pitando nimbendo: “Ne yemo Awilimu lepamo.” nirimu. Yuni “Ne yemo Awilimu lepamo.” nirimu kulu pilipelie Saimono Pita yunge wale-pakoli ola pakorumumu kongono tembando kulupe noserimumu kelepa lipe pakopa pukue topa nona manie pupe no lepa kélona ulsu purumu. ⁸We lombili andolime sipine oma peke lepa perimu walemo kunduku meli Pita lombili akiliku puringi. Eno no kélona nondoko punge mele manda manjeli wane anderete mita mele lierimu kulu manda puringi. ⁹No kélona ulsu pukulie kanoringi kinie tepe te nomba perimune oma mare kaloli perimu kanoko, pillawa kaloli mare lierimu kanoringi.

^r 21:1 bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”. ^s 21:2 inie yakondo 20:24.

^t 21:2 Seperi malo talonga te iboku torumu ye Jono, te Jemisi. Mateyu 4:21 nimbe silimo. ^u 21:7 20,23-24 Ye kanumu Jono (boku Jono imunge pulu pulune gomo 449 kanokopilieni.).

¹⁰ Yesusini enondo nimbendo: “Andi oma liku mengo okomelemanga mare mengo waa.” nirimu.

¹¹ Kanu kinie Saimono Pita sipine ola pupe oma perimu walemo kundupe meli no kélona ulsu orumu. Oma walemo peke lierimu, oma walena sukundu wane anderete pipiti tere” oma paa awilime perimu nalo wale sungu naa nirimu. ¹² Yesusini enondo nimbendo: “Langi ongo naa.” nirimu. Lombili andolimene ‘Iyemo yu sike olionga Awilimu.’ ningu pilkulie enonga ye tene “Nu naweye?” nimbe lipe su sipe walsipe naa pilierimu. ¹³ Yesusi omba pillawa kalolime lipe eno moke tepa sipe, pe omama aku sipe lipe eno moke tepa sirimula.

¹⁴ Yesusi kolopalie lomboropa ola molopalie, itepa molorumu, ou wale talo ‘Yu lomboropo ola we molio mele kanangi.’ nimbe lipe ora sirimu mele” imu wale yepoko sipe terimu.

Yesusini Pitando “Altoko Lombili Ou.” Nirimu Temanemo^x
21:15-25

Yesusini Pitando Nimbendo: “Nanga Sipisipime Langi Sindei.” Nirimu Temanemo
21:15-19

¹⁵ Langi nongo pora siringi kinie Yesusini Saimono Pitando nimbendo: “Jono malo Saimono, iyemane na konopu mondolemele mele maniendopa, nuni na konopu mondoleno mele sike paa olandopaye?” nirimu.^y

Pitane topondopa nimbendo: “Awilimu, sike nane nu konopu mondolio kanoleno.” nirimu.

Yesusini nimbendo: “Aku liemo nanga kongi sipisipi waloma^z langi sindei.” nirimu.

¹⁶ Yesusini altopa wale talo sipe nimbendo: “Jono malo Saimono, sike nuni na konopu mondoleno molo moloye?” nirimu.

Pitane topondopo nimbendo: “Awilimu, sike nane nu konopu mondolio kanoleno.” nirimu.

Yesusini nimbendo: “Aku liemo nu nanga kongi sipisipime tapu tendei.” nirimu.

v **21:11** oma 153, molo sepene paono tene kelepa tere, molotokapu talo pakera kelepa rureponga telu. w **21:14** inie yakondo 20:19,26. x **21:15-25** Temanemo Wale yepoko Pitane ou “Na Yesusi naa kanolio.” nirimu (inie yakondo 18:15-18,25-27). Pe kinié wale yepoko Yesusini Pita walsipe pilipelie “Na konopu mondolenoye?” nirimula. Yuni Pita siye naa kolopa, wale yepoko yundu “Nanga kongonomo tendani.” nirimu. y **21:15-25** Temanemo 21:15 Wale yepoko Pitane ou “Na Yesusi naa kanolio.” nirimu (inie yakondo 18:15-18,25-27). Pe kinié wale yepoko Yesusini Pita walsipe pilipelie “Na konopu mondolenoye?” nirimula. Yuni Pita siye naa kolopa, wale yepoko yundu “Nanga kongonomo tendani.” nirimu. z **21:15** bokumunge alsena anjokondo “44. sipsip”.

¹⁷Wale yepoko sipe Yesusini Pitando nimbendo: “Jonomalo Saimono, na konopu mondolenoye?” nirimu.

Yesusini wale yepoko sipe “Na konopu mondolenoye?” nimbe walserimu mele pilipielie Pita konopu keru panjipielie nimbendo: “Awilimu, nu ulume pali kanoleno. Nane sike nu konopu mondolio nu kanoleno.” nirimu.

Yesusini yundu nimbendo: “Aku liemo nuni nanga kongi sipisipime langi sindei.” _{└nirimu.┘}

¹⁸“Nane nundu paa sike nimbu sikirumu: Ou nu kango kinie molkolie nu nunu wambale panjiku, nu nunu tenga punindu konopuni pilkulie purunu, nalo nu anda lekolie nunge kiselo sinio sini kinie ye tene lupe nunge wambale panjindipe, nu ‘naa pumbo.’ nini koleana memba pumbe.” nirimu. ¹⁹Yesusini _{└jungu iko torumu akumu┘} Pulu Yemonga imbi lipe ola mundundumbendo Pita tonge kolomba mele nirimu.^a Aku nimbelle yuni Pitando “Na lombili ou.” nirimu.^b

*Yesusini Konopu Mondorumu Lombili Andolimundu Nirimu Mele Temanemo
21:20-25*

²⁰Pitane topele topa Yesusini konopu mondorumu lombili andolimu^c kanorumu kinie akilipe elo lombili orumu. (Pitane kanorumu yemo yu ou Yesusi pea langi nongo moloringi kinie yu Yesusi molorumune nondopa molopalie nimbendo: “Awilimu, olionga ye nawene nu opa puluema lipe simbeye?” nirimu kanu yemo.)^d ²¹Pitane kanu yemo kanopalie Yesusi walsipielie nimbendo: “Awilimu, ne yemo nambe-embaye?” nirimu.

²²Yesusini topondopa nimbendo: “Na kelepo yando ombóndo yu ou konde molopili.’ nindu liemo nunge kongonomoye? Nu na lombili ou.” nirimu.

²³Yesusini aku nirimu kulu pilkulie ungu te anjo anjo angenupilime ningu siringi mele isipe: “I lombili andolimu kolou naa kolomba.” niringi. Nalo Yesusini “Yu naa kolomba.” ni naa nirimu. “Na kelepo yando ombó kinie yu ou we konde molopili.’ nindu liemo nunge kongonomoye?” nirimu.

²⁴Kanu lombili andolimu yuni aku ulu wendo orumume pali kanorumu mele nimbe sipe bokune torumu. Kanu yemo olio pilimolo ‘Yuni kanorumu mele nimbe silimomo paa sike nilimo.’ nimbu pilimolo.

²⁵Yesusini ulu awisili terimume kepe. Ulu terimume pali bokune tolemelanje ima koleana si nilke boku akume manda naa nosilimelanje. _{└Aku pea.┘}

^a 21:19 Pita nambepa kolorumunje? Mimi sipu naa pilimolo nalo isiku pilku temane tolemele: “Pita kolopili.’ ningu ‘unjona ola uku topo panjemili.’ niringi kinie Pitane nimbendo: “Na ye kerimu molopolie nanga Awilimu kolorumu mele aku sipu naa kolambo.” nimbe “Na kimbukundu liku olando siku pengekondo liku maniendo siku unjona ola toko panjengi.” nirimu.” nilimele. Nalo sikenje, molokolonje. ^b 21:19 Mako 1:16-17. ^c 21:20 23-24 ungu pulumu ya 21:7. ^d 21:2013:25.